Poštarina plaćena u gotovom

BROJ 8.-9. ZAGREB, KOLOVOZ-RUJAN 1928. GODIŠTE LIV.

MJESEČNIK

Dr. Slavko Pavičić
odvjetnik
Zagreb
Palmotićeva ul. 26.

SADRŽAJ:

Potreba seljačkoga zakonika, dr. Mile Sokolić, odvjetnik u Ogulinu 321

Da li se t. zv. »actiones negatoriae« i »confessoriae« imaju biljegovati na području Dalmacije i Slovenije kao parnice o neprocjenjivu predmetu, Antun Buć, sudac u Krku 330

Položaj predsjednika sudova po novim sudskim zakonima, dr. M. G. 334

Osnovna načela naše i čehoslovačke reforme izravnih poreza, dr. Valdemar Lunaček, tajnik trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu 343

Neke primjedbe k novom zakonu o stanovima, dr. I. Matijević, sudac u Sarajevu 362

K tumačenju § 305. bosansko-hercegovačkoga gradj. parb. postupnika, dr. M. Ruckenstein, odvjetnik u Doboju 366

Nepravilnosti postupka u parnicama na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije, Petar Petaj, vijećnik banskoga stola u m. i odvjetnik u Zagrebu . . 368

Ocjene i prikazi:

Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Herausgegeben von Dr. Heinrich Klang, Wien 1927., priopćio dr. Ivan Maurović, sveučilišni profesor u Zagrebu 380

André Nicolayevich Mandelstam, La contiliation internationale d'aprés le pacte et la jurisprudence du Conseil de la Société de Nations. Priopćio dr. Juraj Andrassy (Zagreb) . . . 387

Dr. Fedor Nikić, Lokalna uprava Srbije u 19. i 20. v. Oblast, okrug, srez. — Beograd, 1927. VIII. 396. str. — Priopćio Juraj Andrassy (Zagreb) 389

Pravosuđe:

a) Građansko 393
b) Kazneno 401
c) Trgovačko-mjenbeno 403
d) Upravno 404

† **Jovan Avakumović,** priopćio dr. Josip Vesel (Sarajevo) 405

Društvene vijesti 406

Litreatura 407

Svaštice 408

KONGRES PRAVNIKA

odnosno njegova glavna skupština

zakazana za dne 3. X. u Skoplju

ne će se držati u tome roku, već se

odgadja za proljeće 1929.

Vidi pobliže u društvenim vijestima!

Nemamo nijedan broj 1-vi iz god. 1925., a traži ga više članova radi kompletiranja godišta. Molimo, tko ima taj broj, a može da nam ga ustupi, da bi to učinio uz naknadu.

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

BROJ 8.-9.
GOD. LIV.

ZAGREB 1928.
KOLOVOZ - RUJAN

Potreba seljačkoga zakonika*

Napisao dr. Mile Sokolić, odvjetnik u Ogulinu.

Opazili smo u našoj novoj narodnoj državi za ovih deset godina, da odlučnu riječ ima seljak i da njegovi interesi dolaze u prvom redu u obzir. Gradjanstvo ostaje prema seljaštvu u manjini. U dosadanjoj se sudskoj praksi opazilo mnogostruko, da se gradjanski zakonik za seljačke prilike ne čini podesnim, jer se ustanove gradjanskoga zakonika kose sa pojmovima i ustanovama zadružnoga zakona, koji je u svojoj suštini — seljački zakonik.

Istina, da je jedan pravnik potpun istom onda, kada dobro poznaje hrvatski gradjanski zakonik, koji je prihvaćeni opći austrijski gradjanski zakonik od god. 1811. za vladanja cara Franje I. i navala Napoleona I. Istina je, da je taj hrvatski gradjanski zakonik jedan od najsjajnijih zakonika svijeta uz Napoleonov »Code civile« i da ga prema tome moramo pridržati uz male popunke i ispravke prema modernim mišljenjima i potrebama, jer je već od njegova izdanja minulo jedno stoljeće.

Uza svu čast i poštovanje, koje dajemo svojemu hrvatskomu gradjanskomu zakoniku kao zborniku pravničkoga iskustva i vrhunca pravne nauke, ipak u praksi osjećamo, da ta njemačka tvorevina ne ide na hrvatske narodne seljačke prilike i ne odgovara hrvatskomu narodnomu duhu i osjećaju. Primjer nam tome daje slučaj, kada se cijelo gospodarstvo seljačko raspada, kada se zadruga briše i zadnji predstavnik upiše. — Taj ima pet kćeri i sina. Po gradjanskom pravu dobije iza smrti predstavnika svako dijete jednu šestinu. Sin opaža, da ne može živjeti, pa napusti i tu svoju šestinu, ode u Ameriku na rad i tamo ugine. Mi gledamo kraj druma kuću zatvorenu i zemljište zapušteno. Sa ekonomske strane se osjeća razorno djelovanje uporabe gradjanskoga nasljednoga prava na seljački posjed i nužda, da se stvori posebno seljačko nasljedno pravo. Jednako seljak ima posebne nazore o posjedu, te bi se i o tome morao izraditi posebni seljački zakon, jer je općenito poznato, da nazori i primjene gradjanskoga prava o posjedu ne idu na seljačke prilike i da parnice smetanja posjeda ekonomski gotovo uništavaju našega seljaka. To je pravna epidemija svakoga proljeća kod oranja, svakoga ljeta kod

---

* Sravni sa ovim člankom članak dra Avelina Stahuljaka, odvjetnika i jav. bilježnika u Klanjcu, pod naslovom »Individualizam i kolektivizam«. Povodom knjige »Vrhovne upravne i sudske rješidbe k zakonu o zadrugama«; — »Mjesečnik« 1928. str. 127 i slijed.; 173 i slijed.

košnje, svake jeseni kod prevoza ljetine. Ima seljaaa, koji vječno za ta smetanja sjede u zatvoru i plaćaju nedogledne troškove, premda i sâm sudac često puta osjeća, da je to nepravedno. Obvezno gradjansko pravo nije podesno za seljaka, jer ono pretpostavlja darovitoga gradjanina, koji je civilizovan naime, koji poznaje posljedice obveze i koji je u vječnom prometu tih obveza, što seljak nije i ne može ni znati, pak ga tako treba posebnim zakonom zaštititi, a naročito njegov posjed.

Isto tako je posve različno shvaćanje vlasništva kod seljaka i on ne razlikuje pojavu pojmova posjeda od pojmova vlasništva, a i često lakoumno prodavajući zemlje unesreći čitavu generaciju jedne inače čvrste seljačke kuće, pak je nužda izdati zakon i o seljačkom vlasništvu. Taj bi zakon morao odgovarati narodnoj duši, te bi silno ojačao našu narodnu državu. Pravo samo nije ništa drugo nego li skup prirodnih zakona, koji se protežu na odnose ljudi medjusobno i prema stvarima i koje zakonotvorci prema prilikama shvate i kodificiraju.

Naš narod treba riješiti neprirodnih okova i stvoriti mu prirodni narodni zakon. Pri tom valja imati na umu, da je naš narod ratar. Paralelno tome valja u kreposti uzdržati naš hrvatski gradjanski zakonik, ali za gradjanske prilike, a nipošto za selo, kuda on ne spada. Mi imamo samo jedan jedini narodni zakon i to zadružni zakon, kojega smo egzekutivu dali u ruke policajnih vlasti a ne sudova, čime smo počinili ogromnu pogrješku, jer su sudovi sve i nehotice iz neznanja zadružne svojstvenosti i snošaja dozvoljavali izigranje ustanova zadružnih oglušnim osudama i ispravcima grutovnim, čime su se nevinim odsutnima učinile nenaknadive štete, na što je bila javna tužba. Eksekutivu kako zadružnoga prava tako i gradjanskoga nuždno je dati u ruke suda, koji bi jedino tada mogao respektovati i zadružno seljačko pravo. Ovako vidimo, da seljačko pravo dolazi sa gradjanskim pravom u sukob, i da nesavjesna lica izrabljuju gradjanskoga suca, da izigraju zadružni zakon.

Prema tome je velika i hitna nužda, da se u ovom pravcu poradi i da se eksekutiva takodjer zadružnoga zakonodavstva izruči u ruke suda. Postoje naime na hiljade slučajeva, da se gradjanskim zakonom izigrava zadružno pravo i tako narodu čini ekonomska šteta a nebrojenima velika nepravda, jer gube ono, što im zadružni zakon osigurava za bezbjednost života, naime zadružnomu potomstvu, jer im kakovom formalnom valjanom osudom iz dosjelosti dokine čitavu zadrugu — gradjanski sudac. Preko je potrebno, da se svako pravno zlo onemogući, te da se naš ratar osigura, učvrsti i unaprijedi u svojem gospodarstvu i tako da bude temelj države narodne jak., da se sačini seljački zakonik sa svim njegovim osebinama, koje bi imao sudac usporedo sa gradjanskim zakonikom u vršenju pravde u sklad dovesti.

Seljaka se mora seljačkim zakonikom naročito zaštiti, jer on sačinjava okosnicu narodne države, iz koje se radjaju sva zvanja od najvišega do najnižega. Za zakonodavca nema blagoslovljenijega truda nego li u ovome poslu. U seljačkom zakonodavstvu i zakoniku izbile bi tek sve prave narodne težnje, i našla bi snage prava srčika sadanjega seljačkoga svijeta sa svojim sadanjim potrebama, osjećajima i mišljenjem.

Tu bi zakonodavac ulio pravi životni eliksir u ovaj naš pravni aparat, koji već trune na sve strane, jer je dosta star, dosta truo i konačno

neprirodan i srčiki naroda stran. Nije dobro strane zakone naprosto recipirati, jer ako se je to moralo u Habsburškoj monarhiji sa njenim nezdravim apsolutizmom i dualizmom dozvoliti i trpjeti, nije nužda, da to sada činimo.

Pravo kao regulativ svakidnevnoga života traži svakako, da ga onaj, za koga se stvara, sam stvara, jer je to tek dokazom prave slobode i prave samostalnosti, da narod sam sebi kroji zakone, koji odgovaraju njegovoj duši, želji i potrebi, pa tako bi stvaranje seljačkoga zakonika bilo potrebno i pametno, jer bi se tim zakonikom više narodu učinilo koristi nego li se inače misli.

Naši hrvatski pravnici nisu pravno odgojeni u narodnom duhu, jer smo mi učili privatno pravo rimsko i austrijsko, pak smo u privatnom pravu imali tek jedno jedino narodnoga duha, a to je zadružno. Niti to zadružno pravo nije se predavalo kao posebna disciplina. To zadružno pravo su obradjivali tek seoski bilježnici po seoskim općinama uz zaprašene knjige bog zna kako sve vodjenih pukopopisnica, s kojima se je manevriralo, kako se je od prilike kada imalo kakove osebne nazore.

Tako se je desilo, da su sporovi u zadrugama bili nedogledni i zadružne diobe tako zamršene, da se je u njih imalo uvući lica rutinirana u gradjanskom pravu, pak se je konačno uzelo suce u Zagrebu kod vlade. I onda se je to ganulo.

Sjajan primjer obradjivanju zadružnoga prava je u radu banskoga savjetnika dra. Dragutina Tončića kao i pokojnoga docenta i banskostolnog vijećnika dra. Ivana Strohala, koji je cvao kroz decenije baš u našem savjesno redigovanom »Mjesečniku« pravničkoga društva.*

Nu sve su te radnje upućivale, da bi se zadružno pravo imalo proširiti, da bi zadružni zakon kao srčika seljačkoga privatnoga prava imao sve one komentare prikupiti i da bi se imao stvoriti potpuni seljački zakonik. Ujedno je to sve upućivalo, da bi se taj sav zadružni posao imao iz ruku uprave oduzeti i predati u ruke suda, jer hrvatski sudac nije bez toga nikako u narodu potpun; — on izgleda sa gradjanskim zakonom u ruci narodu stranac, jer narod je — seljak.

Seljački zakonik bi prikazaoa i državu narodnom, jer nije dosta, da se država takovom samo nazivlje. Država mora stvoriti seljački zakonik, izvadivši ga iz narodne duše i narodnih potreba, te bi time stvorila najjaču polugu u unutarnjem svojem životu. Ujedno bi to bio najjači šaraf, koji bi spriječio strance, da truju i uništuju naš seljački svijet. Po gradjanskom zakoniku bi naš narod slabo prošao. Dokazom su tome nepregledne ovrhe po selima. Mi pak čistokrvni sinovi naroda ne smijemo dozvoliti, da naš narod plače bilo radi čega u privatnim poslovima tužeći se na zakon i na nepravdu, nego mu moramo seljačkim zakonikom u svim pravcima života stvoriti jak štit. Ja sam nabacio konture i držim, da će narodni pravnici ove misli uvažiti i stvaranje seljačkoga zakonika prema duhu našega vremena, položaju i osjećaju te potrebama našega seljaka, a u njegov napredak potaknuti.

---

* Zadružnim pravom bavio se prije u praksi kasnije i u teoriji takodjer sveuč. profesor dr. Vinko Krišković naročito u svojem djelu »Hrvatsko pravo kućnih zadruga«. Zagreb 1925. — Vidi »Mjesečnik« 1925. str. 310. i 311. (Opas. uredništva).

Animozitet protiv zadruga, koji neki goje, jer da su zapreka u napretku naroda, da se individuum bolje i slobodnije razvija, ne može naći u tom opravdanja. Zadrugarstvo dapače nadmašuje u moderno vrijeme individualizam, jer se je gorko izkusilo, da individuum potpuno iščezne, makar se neobično, visoko uspne sa svojima sposobnostima i mnogo toga stvori, ali duh njegov iščezne i onda se vapi za frazom: »Tko će Te nadoknaditi?« Fraza nadgrobnih govora, koja prokazuje očaj individualizma. Već i to, što individuum nema vječite svrhe, jest slab prema komuni. — Konačno ni jedan individuum ne može biti jači od udruženja više njih. Tako se javljaju komune i u radništvu i u vjeresiji, i u bankarstvu, u trgovini, u aprovizaciji (udrugarstvo, zadrugarstvo), u školstvu (kolegija), u crkvi (zborovi, kaptoli, redovi) u svemu su asocijacije, udruženja, društva, zajedništva, pak je jasno, da komuna osigurava uspjeh daleko jače od individuuma i njezina volja je skup volja sa više pameti i promisli. Naše zadruge su jedine spasiteljice našega naroda. Inače bi njega pod teretom raznih nevolja davno gotovo nestalo. One su ga poglavito držale na okupu i uščuvale narodni duh.

Veliki umnik hrvatskog naroda dr. Ante Starčević, koij se je sam rodio i odrastao u zadruzi, kaže kao 70-godišnji iskusni i proslavljeni parlamentarac o zadruzi, da je stvorena naravlju, rodbinstvu, običajem te k o r i š ć u s k u p n o g a ž i v o t a i tim se sredstvima nastavlja i usavršuje, a pokvariti se može samo krivnjom zakona ili oblasti.

U zadruzi ne može biti ni prosjaka ni golorukih bića, pred kojima drhće cijela Evropa, jer prijete vječnim prevratom. Zadruga je po naravi svojoj ognjište svih kreposti. Drugi narodi nemaju zadrugu, nu imaju na milijune golorukih zakletih naravskih neprijatelja svim postojećim političkim i društvenim uredbama.

Zadrugu smatra svetinjom.

Nije govorio tako samo veliki rodoljub dr. Ante Starčević, nego tako je govorilo mnoštvo inteligencije, koje je iz zadruge poteklo i pripadalo raznim zvanjima. Bili su to časnici, svećenici, činovnici, koji su rado svoju zadrugu pomagali cijeneći njezin moral i život nada sve i koji bi htjeli pod svoje stare dane rado u zadruzi živjeti.

Za to glede ove inteligencije, a tako i glede odsutnika svakako da bi se trebali niansirati §-i 51. i 53. zadružnoga zakona, treba popunjenja svakako u pravcu, ako se inteligencija snadje u zadrugi, što je dobar znak, dokle idu njena prava zadružna kao i glede odsutnih.

Kada mi ne bismo imali zadruga, bio bi ovaj kraj od Slovenije do Dalmacije većinom prosjačija. Zadruga spasava narod i državu. Čim se učvršćuje više zadruga, tim se više učvršćuje i država. Iz toga proizlazi velika važnost zadružnoga zakonodavstva kao i velika opasnost za narod i za državu, kada bi se zadruga ukinula.

Stare zadruge, koje su iškolovale vrlo mnogo inteligencije u bivšoj vojnoj krajini, jesu diobom oslabile. Teško je od Ogulina do Gračaca naći jednu zadrugu sa 50 rali posjeda. Inteligencija ima tu tragiku, da se u svojoj starosti i kraj svoje slabe mirovine nema gdje skloniti i tako je brzo nestaje. Oni, koji su bili na radu u Americi, s veseljem se vraćaju natrag i kažu, da ih više nikada domovina ne će vidjeti. Ne samo, da tako čini ratar, koji se pretvara u industrijskoga radnika, nego tako čini i inteligenat. Baš je u Ogulinu slučaj, da je jedan hrvatski svećenik iz okolice kao opozicijonalac morao pred progonom Kuenove vlade pobjeći u Ameriku i ondje je postao župnikom u jednoj hrvatskoj koloniji.

Nakon preloma imenovan je ovdje župnikom i došao je, da nastupi župu, ali si je pridržao 5 mjeseci vremena za izbor i pridržanje župe u Americi. Nas je sve vrlo zanimalo, kakov će taj hrvatski inteligenat nakon 20-godišnjega boravka u Americi dobiti utisak o domovini i da li će rado ovdje ostati. Ali sam već prvi dan njegova boravka ovdje opazio, da je dobio nepovoljan utisak. Župnik je putovao okolo po hrvatskim zemljama, ali nigdje nije dobio dobar utisak. Na koncu se je zahvalio ovdje na župi i vratio u Ameriku. Pitao sam jednoga radnika Hrvata, koji se je nakon 15 godina vratio iz Amerike u domovinu, da posjeti majčin grob, i kome sam uručio ostavinu, da li će ovdje ostati? Ali je taj velikom odlučnosti odklanjao ma i zadnju pomisao, da bi on to učinio, jer »Američki čovjek istom zna, da je čovjek.« Ondje je drugi duh i drugi život. Ovdje je sve skučeno. Iz toga sam vidio, zašto se je hrvatski narod sav izjavljivao za republiku. Imao je pred očima Sjevernu Ameriku, savezne države. Po silnim potražnjama putnica za Sjevernu Ameriku imao sam dojam, kada bi se našla jedna ogromna ladja, na koju bi se mogao ukrcati naš hrvatski svijet od Slovenije do Crne Gore uklopivši Bosnu i Hercegovinu, da ne bi nikoga bilo, koji bi kod kuće ostao.

Jasno je iz toga, da se hrvatski ratar pretvara u industrijalnoga radnika, da u njega ulazi trgovački, svjetski duh i da on ostavlja svoju očevinu, svoje ognjište, jer ne može na njemu više izdržati i jer hoće biti dionikom modernih sloboština i lišiti se okova starih zakona. Seljačkim zakonikom, skrojenim u duhu sadanjih težnja i nazrijevanja ratara, moglo bi se njega opet priljubiti k očinskoj grudi te bi ratarstvo ponovno procvalo i rijetki bi mislio, da se seli iz domovine.

Ma da se je seljački svijet većinom lakoumnom i nepotrebnom diobom oslabio tako, da je od jedne jake zadružne skupine — gospodarstvene jedinice — nastalo više slabih sa slabim uspjehom u životu i sa konačnim bježanjem na rad u tudjinu, ipak i ono, što je ostalo, sadržalo je velikom većinom zadružno svojstvo, jer potrebuje osobite zaštite zakona, koju pruža zadružni zakon. I oni, koji su diobama postali samovlasnici, osjećaju, da bi za svoj seljački posjed trebali osobite zaštite zakonske, pak bi im se ta mogla dati jedino seljačkim zakonikom, pošto gradjanski zakonik ne prija seljačkomu posjedu i mirnomu ratarstvu. Gradjanski je zakonik odviše prometnoga, gradjanskoga duha, a da bi se moglo po njemu selo ravnati.

Evolucija individualizma, koju se stavlja proti patrijarhalnom komunizmu, ne može se uzeti kao duh napretka, jer će patrijarhalna komuna biti još vrlo dugo vremena nužda našemu ratarskomu svijetu, ako se hoće uzdržati uz današnje vrlo teške uvjete života. Ako maknemo komunu, zadrugu, možemo otvoriti jedan bezdan, u koji bi se u nepovrat survao sav hrvatski narod. — Promatrajući evoluciju u drugih naroda, vidimo, da se drugi narodi hvataju za trgovinu, industriju, tvornice, veleposjede, voćarstvo, stočarstvo, svinjogojstvo, ribarstvo, pomorstvo. To je pako sve kod nas Hrvata tako skučeno, da nije na nijedno moguće po-

misliti kao narodno polje uspješne djelatnosti, od koje bi ovisio napredan život.

Mi se kao iseljenici snalazimo samo kao radnici u američkim tvornicama, talionicama, rudokopima, ili kao teški težaci po Njemačkoj, Francuskoj, Australiji, Africi, Kanadi, Argentini, dok smo kod kuće jedino ratari upućeni na plug. Istina, da je to najčasniji posao ali ujedno i često nezahvalan, jer ne ovisi uspjeh o volji i marljivosti kao u trgovini, industriji pa i kod radničtva, nego o prirodnim elementima neba i zemlje. Žega kao i poplava jednako uništavaju često krvavi posao ratara.

Prema tome onomu, koji hoće ratarstvo da tjera u svojem životu, moraju zakoni pružati osobitu zaštitu, da osjeti svoju važnost i da ima volju za svoj posao. Koliko ovakove psihološke jezgre ima u našega ratara, vidi se iz njegova osobitoga ponosa, što se on kao kućegospodar velike zadruge brine za sve i raduje, što mu je trud kadšto obilno uspio. Duh zadružni u tom ga krijepi. I Hrvat sa svojim prirodnim osjećajem, da je njegova zadruga vječna, daleko je više od egoizma individualističkoga, koji u konkurenciji prelazi u pakost i očaj. Da dakle hrvatski narod u opće očuvamo, a naročito da mu očuvamo i krov i budućnost njegovoj generaciji i da mu uščuvamo zdravu narodnu hrvatsku dušu, otvorimo mu siguran put pravoga hrvatskoga narodnoga zakonodavstva. Moramo imati pred očima, da je institucija hrvatskih seljačkih zadruga nama pravnicima naša najveća svetinja i da bi ona imala biti osnovicom za stvaranje seljačkoga zakonika u čisto narodnom duhu.

Mi Hrvati smo i onako na sve strane izgubili svoje narodne osebine. Ostala nam je jedino institucija hrvatskih seljačkih zadruga i ta institucija jedina još uzdržaje naš narodni život i zalogom je, da ne možemo propasti. Ignorovanje njezino radja lošim posljedicama narodne propasti. Narod, kojega počnu tištiti dugovi i tjerati vjerovnici, bježi iz domovine i ne vraća se natrag. Takovih primjera vidimo žalibože kod nas Hrvata vrlo mnogo. Tudjinci dolaze, a mi bježimo iz domovine. Kada bi udesili seljački zakonik u korist i procvat ratarstva, iseljivanje bi prestalo, jer bi našemu narodu nastali bolji uslovi za život kod kuće.

To, što ratar bježi u Ameriku, da tamo ne samo sebe prehrani nego i svoje ovdje, koji ostanu kod kuće, dokazuje, da je naše selo na zadnjim silama. Taru ga velike nevolje. Nužda je, da se sav taj seoski život jednakim seljačkim zakonom na bolji put svede. Pravnici mogu tu mnogo pomoći, jer dobri i pametni zakoni očuvaju često narode od propasti.

Uzevši u oči iznimni položaj ratara i njegovu osnovnu naobrazbu seoskih škola bez većega poznavanja prakse, morao bi se zasebnim seljačkim zakonom uopće za sve seljačke ratarske posjede, spadali oni zadruzi ili samovlasnicima, stvoriti posebno posjedovno pravo, koje bi odgovaralo pravoj svrsi ratarskoga posjeda, te bi tek iznimno dozvoljavalo slobodnu raspoložbu. Seljački zakon bi imao ustanoviti, tko bi imao biti nasljednikom kod samovlasničkoga posjeda, jer je u zadruzi ovakovo nasljedstvo i onako isključeno. Jedan zadrugar uopće nema individualnosti, nego što radi i stiče, čini u ime zadruge (§ 20. z. z.). Sa posmotrenjem seljačkoga posjeda moralo bi se seljačkim zadrugama urediti i posebno obvezno pravo, te udariti stroge zakonske formalizme kako glede zajmova, tako i glede kupoprodaje i zamjene. Veliki postotak seljačkih parnica

počiva na tomu, što se urednici upravnih oblasti nisu držali propisa zakonskih, ili stoga, što ih uopće nisu točno poznavali, ili što su ih htjeli obići.

Iz ovoga izlazi, da bi trebalo seljačko pravo zadružno, kao i ino jednako tako kao i gradjansko predati u ruke suda i da bi obveze spadale pod odobrenje mjesnih sudova uz kontrolu kotarskih sudova. Time bi se spriječilo, da gdjekoji objesni članovi zadruge laoumnim zajmovima i ugovorima upropaštuju svoj posjed, a samovlasnim posjedima bi se dala pravna sigurnost.

Seljački posjedi morali bi imati minimum, koji se ne bi smio ni opteretiti ni otudjivati. Višak bi potpadao pod sloboštine gradjanskog zakona, ali i pod terete gradjanske. Na seljačkim posjedima imala bi se zabraniti svaka oporuka i svako darovanje. Na opustjelim seljačkim posjedima ne bi smjelo biti niti nasljedstva nego javna dražba uz osobito pogodovanje cijene za susjede, kojima zemljišta graniče — sa svrhom, da se na taj način seljački posjedi povećaju i da se medju ratarima razvije neka vrsta bratstva. Bez ljubavi, sloge i pameti nema napretka ni jednomu narodu pa niti našemu.

Seljačkomu zakoniku imala bi biti svrha, da se onemoguće bilo kakove zadjevice medju seljacima glede posjeda i stavljenja pod nadzor vlasti kao kod zemljišnih zajednica. Postupak parbeni u seljačkim parnicama morao bi biti zasebno normiran uz isključenje postupka iz ogluhe, te bi sudac morao ispitati istinitost tužbe za svaki slučaj ureda radi, odazvao se tuženik pozivu suda ili ne. Gruntovni uredi imali bi voditi evidenciju o najnovijoj izmjeri seljačkoga posjeda tako, da bi to bilo u seoskim kotarima gruntovno-zadružni uredi. Ti bi izricali odlukom svako upisivanje i svako brisanje zadružnih članova.

Svaki opustjeli posjed imao bi se dati putem upravne općine dražbom drugima na obradjivanje uz pogodovanje medjašnjih posjednika tako, da bi upravna općina vodila o tome brigu, da niti jedan posjed ne bi ostao neobradjen.

Tako bi se seljačkim zakonikom moglo ići za pravnim osiguranjem i unapredjenjem ratarstva. K tomu, ako bi se uprava pobrinula za obvezatan polazak škole, a imenito stručnih ratarskih putujućih škola, mogla bi naša sela procvasti.

Pijanstvo bi se moralo kazniti. Jednako bi se moralo krepko kazniti raznašanje spolnih bolesti.

Seljački zakonik bi imao prvenstveni svoj sudski seljački postupnik i svoj upravni seljački postupnik.

Mi vidimo njemačkoga seljaka, koji se je doselio u Hrvatske krajeve, kako u njima sretno živi, uredno, čisto, složno, trijezno i napredno. A vidimo tik njega našega seljaka Hrvata, kako je daleko zaostao, propio se, prodao grunt na bubanj i na našu sramotu — bježi iz domovine. Tome može samo zakonodavac pomoći.

Sve zadružno pravo imalo bi biti u rukama suda. — Znano je, da praksa unosi posve drugi pogled u život i posve drugu primjenu zakona, nego li to teorija iznosi i da verbalno tumačenje i upotreba zakona vrlo često dovodi do smiješnosti i do velikih nepravda upravo tako, kao i pretjerani formalizmi, zbog kojih trpi materijalno pravo. U mnogim parnica ma vidimo, da ih je netko izgubio, koji ima jasno materijalno pravo na

svojoj strani, samo zbog formalizma. To se opaža upravo kod zadružnih parnica. Sudac uzima naime zadrugu kao svaku drugu juridičku osobu i što kaže njen kućegospodar pred sudom, to kao da je kazala sama zadruga. Ali tome nije tako. Kada bi sudac imao pred sobom pukopopisnicu i znao za zadjevice medjusobne zadrugara i snošaje njihove, koji se nalaze u raspravama pred zadružnom oblasti upravnom, tada bi on bez dvojbe upotrijebio posve drugi pravac u procesu, posve drugačije shvaćao zadružni zakon i posve drugačije postupao. On bi dapače uskratio primitak tužbe, a ne bi ni izdaleka dozvolio kakove osude iz dosjelosti pak još k tome oglušne. U praksi je došlo do toga , da su zločinački i lukavi zadrugari izrabljivalj sud kao instrumenat za izigranje svojih odsutnih članova. Tako su zadružne posjede putem sudskih osuda na hrpe na sebe upisivali. Jednostavno bi dali ispostaviti certifikat kućegospodara na osobu, s kojom bi sporazumni bili i odsudili zadrugu iz ogluhe. Ovršnom uknjižbom bi nestalo zadruga. Tako se to postupa na hrpe i izgleda, da je zadružna upravna oblast samo na papiru, jer se na njezine prosvjede sud ne obazira. Tako sam vidio na hrpe brisanja raznih zadruga ovršnim putem kod kotarskog suda u Vrbovskom. Gruntovničar me je pitao: Smije li to biti? Naravno, da to ne bi smjelo biti i da se time čini ogromna šteta i nepravda odsutnim zadrugarima, ali to je snažnim dokazom potrebe. da zadružno pravo kao i gradjansko bude potpuno i isključivo u ruci suca, jer se samo onda ne bi moglo ovako što dogadjati. Za članove, koji su u drugom zvanju i odsutni, imaju se istom provesti rasprave §-a 51. i 53. zadružnog zakona sa pravom rekursa, a ne da se naprečac uzima, ako je tko svećenik, profesor, liječnik, odvjetnik. činovnik. da onim časom već nije član ili ako je tko u Americi, da već nije član, kako se to naprečac kod suda često i u kaznenim odsudama uzima. — To znači ignorovanje zadružnoga prava, alj to znači i potrebu, da zadružno pravo kao i gradjansko bude u jednoj ruci suca. Imao sam u Vrbovskom primjer. gdje su lukavi članovi neke zadruge Malinarić nastojali izigrati svoga odsutnoga člana Josipa sa njegovom obitelji tužbom kod suda. U ostavinskoj raspravi su zatajili, da je preminuli Mato član i kućegospodar zadruge i u smrtovnici su pisali kao njegov imetak naslov prava vlastništva na nekretnine zadružne iz dosjelosti, a to se uručilo njegovoj kćeri, koja je podigla parnicu proti zadrugi iz dosjelosti. dok je njezina mati zastupala kao kućegospodar zagrugu i dapače se oglušila i ovršnom provedbom osude brisana je zadruga u gruntovnici, a vlasnica kći Matina smjesta je dalje prodala imetak trećoj osobi. Državno odvjetništvo u Ogulinu podiglo je proti tim novim vlasnicima te kćeri i ženi pokojnoga Mate optužbu radi zločina prevare. Nakon trodnevne rasprave izrekao je sudbeni stol u Ogulinu odriješujuću osudu sa konedemnatornim razlozima. Sudbeni stol je naime utvrdio sve, što je optužba rekla, ali je rekao, da okrivljenici nisu mogli u zloj vjeri raditi, jer da su naivni seljaci — seoska djevojka i žena. Državni odvjetnik ogulinski nije htio protiv te odsude apelirati jer da se osvjedočenje suda ne da napadati. Posljedak je svega, da je Josip Malinarić sa svojom obitelji od 7 članova ostao bez svoga zadružnoga imetka od znatne vrijednosti, dok je naprotiv držao. da će nakon smrti svoga brata Mate doći na posjed svoga očinstva, na kojemu je sâm gradio zadružnu kuću.

Osuda se je umiješala i u argumentaciju §-a 53. zadr. zak. i to verbalnu argumentaciju momenta, ali nije imala pred očima, da § 53. zadr. zakona može samo biti nakon svestrane rasprave sa pravom rekursa, pošto odsutni zadrugar ima pravo dokazivati ovlaštenu odsutnost naročito ovakov zadrugar, koji je iz Amerike pomagao i davao razne naloge svomu bratu za zadružni imetak. Nu iz ovakova primjera se vidi prijeka nužda, da se zadružno pravo oduzme iz ruku uprave i preda sudu, jer da je ovo sve znao gradjanski sudac, ne bi bilo ni ostavinske rasprave ni gradjanske parnice ni brisanja zadruge u gruntovnici.

Svakako je prijeka potreba, da se zadružno pravo kao i gradjansko nadje čitavo u ruci suca jedinstvenog za jedno i drugo i da se izradi seljački zakonik.

Iz gornjih primjera se vidi, da današnji sudac nema zadružne prakse i da se samo za to dešava. da sud svojim pravorjekom ovako teško povrijedi zadružno materijalno pravo.

Logika je pravosudja, da se takova što ne smije dopustiti, a logika je reparacije toga snošaja, da se mora oduzeti upravi eksekutiva zadružnoga prava i predati u ruke sucu.

Kada bi sudac imao zadružnu praksu, tada ne bi on dozvoljavao vodjenje ostavina, pa pogotovo pod očevidno uništavim naslovom dosjelosti zadružnoga imetka po vlastitom kućegospodaru, a ne bi ni vjerovao raznim certifikatima, koje mu inače stranke donesu o kućegospodarima zadruge, niti bi uopće vjerovao, a niti dopustio, da stranke podnašaju tužbe, molbe, ispravke i bilo kakove zahtjeve na sudbenu vlast, jer bi on o zadružnom osnošaju svih članova zadruge sam prosudjivao. Tako bi nestalo mnogo tih parnica i mnogo toga izrabljivanja suda na štetu opstanka naših zadruga.

Sudac, koji bi ujedno vršio i zadružnu praksu, kao žto vrši gradjansku praksu, imao bi pred očima sve nianse izmedju seljačkoga i gradjanskoga prava, te bi u sklad sveo i jedno i drugo, a ne bi gradjanskim pravom i gradjanskim postupnikom izigravao zadružno pravo, kao što se to u nebrojeno slučajeva u istinu dogadja.

Sada sudac dobije od stranke certifikat kućegospodara, izdan po upravnoj općini, kojega on kao javnu ispravu smatra potpunim dokazom, jednako dobiva i pukopopisnicu i slične isprave, pak im daje moć potpunoga dokaza, a inače ništa ne zna o unutarnjim pravnim snošajima zadruge i to neznanje stranke izrabljuju prema prikazanim primjerima tako, da sa sudskim pravorjecima nište odredbe zadružnoga zakona.

Ovo neznanje raznih okolnosti unutar zadruge ne može se drugim nadoknaditi, nego da se zadružne stvari potpuno prepuste u ruke suda, što se sa više strana opravdano naglasuje, jer izim gradova i okoliša imade u seoskim kotarima 90% samih zadruž. posjeda, osobito u krajevima bivše Vojne granice, pak bi bilo štetno, kada bi se i nadalje pustilo, da se ovako pravne nesigurnosti na tako golemu štetu seljaka dozvoljuju.

Izradbom seljačkoga zakonika i prepustom svega zadružnoga prava u ruke suda postigla bi se blagotvorna svrha pravne sigurnosti nad svim seljačkim posjedima, kako za prisutne, a tako i za odsutne članove

te bi se udesilo, da bi ti posjedi imali ratarsku svrhu u smislu današnjega vremena, dok su kroz stoljeća te zadruge bile osim prehraniteljica također i braniteljice države, pak su davale i veliki kontigenat vječnoga vojnika.

U koliko se je napretkom naroda taj duh u zadrugama bivše Vojne krajine promijenio, valjalo bi prema tome udesiti i izmijeniti također pojedine ustanove zadružnoga prava sa ciljem, da ratarstvo procvate.

Ići pako putem struje, koja bi svim ovim zadrugama dala potpunu individualnu slobodu i koja bi pustila, da se ovi svi posjedi riješe veza zadružnoga prava i stanu na potpunu slobodnu nogu gradjanskoga zakonika, držim, da bi bilo opasno i da nema toga pravnika, koji bi takovo što na svoju savjest preuzeo.

Da li se t. zv. „actiones negatoriae" i „confessoriae" imaju biljegovati na području Dalmacije i Slov. kao parnice o neprocjenjivu predmetu?[1])

Napisao Antun Buć, sudac u Krku.

TBr. 175. zakona o izmjenama i dopunama, zakona o taksama od 25. listopada 1923. (br. 225/23 Služb. Nov.) glasi: »Za parnice o neprocjenjivom predmetu, kao n. pr. službenosti, usinovljenja, oglašenja za raspikuću, poništaj testamenta i t. d. 300 din«

TBr. 176: »Za nezadovoljstva i žalbe, izjavljene na sve presude i rješenja plaća se: »... 2. u vanparničkim predmetima i gradjanskim sporovima po neprocjenjivim predmetima i predmetima preko 5000 do 10.000 din.:

a) apelacijonomu sudu i njemu ravnome sudu 50 din;

b) kasacijonomu sudu ili njemu ravnome sudu 100 din.

Od važnosti je još citirati TBr. 173, koji glasi: »U gradjanskim sporovima, koji se kod suda izvidjaju, raspravljaju i sude, plaća se na hartiju, naredbe rješenja i presude kod prvostepenoga suda, na ime takse prema vrijednosti spornoga predmeta, koji se tužbom traži u vremenu podizanja tužbe:...«

Iz tih zakonskih ustanova dade se sa sigurnošću zaključiti, da je zakonodavac, pri donošenju citiranoga zakona, imao u vidu neke zakone, koji ne sadrže ustanove, koje su normativne za utvrdjenje interesa ili vrijednosti spora, kada tužbeni zahtjev ne traži niti alternativno neku novčanu svotu, te je smatrao potrebitim svrstati u jednu kategoriju one parnice, kod kojih vrijednost spora označuje sam predmet, koji se tužbom traži, a u drugu parnice o neprocjenjivom predmetu. Zakonodavac je to učinio, jer je osjećao to potrebitim radi primjene zakonskih ustanova o taksama. Pri tome nije imao u vidu ustanove zakona, koji su na

[1]) Povod ovomu članku je dalo stanovište, koje je zauzeo stol sedmorice, odj. B. u Zagrebu, da se tužbe o služnostima, i ako je tužitelj naznačio vrijednost spornoga predmeta po ustanovama §§-a 54—60 pravilnika sudske vlasti od 1. kolovoza 1895 (br. 111 l. d. z.), imaju biljegovati po TBr. 175, 176 zakona o taksama, kao tužbe o neprocjenjivom predmetu.

snazi u Dalmaciji i Sloveniji, a i u nekim drugim dijelovima države, pa je vjerojatno, da su odnosne tarifalne ustanove donesene načelno sa stanovišta zakona, koji su na snazi u Srbiji. Do toga je zaključka lako doći kada se i letimično prolista zakon o izmjenama i dopunama zakona o taksama od 25. listopada 1923. (br. 225/23 Sl. Nov.). Istina je, teško je donijeti jedan jedinstven zakon, koji se imade jednako primjenjivati na postojeće osebujne zakone u tako mnogobrojnim pravnim područjima. Drži se uza sve to, da su odnosne tarifalne zakonske ustanove morale biti mnogo dotjeranije, te da su imale voditi više računa o postojećim zakonskim načelima u pojedinim pravnim područjima. U koliko to nije učinio zakonodavac, dužni su to pri primjeni — u granicama ekstenzivnoga tumačenja — činiti oni, koji zakon primjenjuju, da se ne dogodi, da pri slijepoj primjeni slova jednoga sporednoga zakona uzdrmamo načela, na kojima počivaju neki glavni zakoni.

Ratio legis je u TBr. 173, 174, 175 i 176 cit. zakona, da se taksom zahvate sve parnice i pravni lijekovi protiv rješenja nižih sudova. Tim je ustanovama to doduše i učinjeno, jer ovako nema dvojbe: Ili se spor taksira po TBr. 173, 174 ili po TBr. 175. Po prvoj skupini imale bi se taksirati sve one parnice, kod kojih — kako spomenusmo — vrijednost spora označuje predmet, koji se tužbom traži. Sve ostale parnice spadale bi u drugu skupinu. Amo bi istim pravom, kao i parnice o služnostima, spadale one o otkazima, smetanju posjeda, obično većinom one iz §-a 228. o. p. p-a (zakona od 1. kolovoza 1895. br. 113 l. d. z.), one radi ništetnosti ovrhe i t. d. Svi ti sporovi, pošto njihovu vrijednost ne označuje predmet, koji se tužbom traži, imali bi se po tome smatrati sporovima neprocjenjive vrijednosti. To je zakon.[2])

Lako se dade uvidjeti, da bi primjena tih zakonskih ustanova, provedena strogo u svim konsekvencijama, dovodila do takovih apsurdnosti, da se može i iz toga zaključiti, koja je zakonodavčeva namjera. Postaviti načelo, da se sve parnice — koje se iznose pred sud, a kod kojih vrijednost spora ne označuje predmet, koji se tužbom traži, — imaju smatrati parnicama neprocjenjiva predmeta i biljegovati sa 300 D, značilo bi donijeti mjere proti iznašaja sporova manje vrijednosti pred sud. To bi bilo nešto analogno zaštinoj carini na polju političke ekonomije. No dok zaštitna carina nalazi svoje temeljno opravdanje i raison d' être u zaštiti slobodnoga razvoja domaćega gospodarstva, odnosne zaštitne mjere na polju sudovanja imale bi isključivo zle posljedice, u koliko bi se znatno oteščalo siromašnijim slojevima u sitnijim sporovima (koji su isto tako važni kao i oni krupniji) traženje sudske zaštite, a time i otvaralo vrata nasiliu i samovolji.

Istina je, da biljegovina ne odlučuje baš izravno o vrijednosti spora.

[2]) Takseni i pristojbinski pravilnik od 6. studenoga 1923. br. 37124 u čl. 148 br. 5 ide još dalje, u koliko traži primjenu TBr. 175 također kod parnica o poništenju ugovora, pa veli, ako se uz poništenje ugovora traži i dosuda nekoga prava, mora se platiti još i taksa iz TBr. 173. i 174. Tako na pr. ako Petar traži poništenje ugovora, kojim je od Pavla kupio kozu za 200 D., te povratak tih 200 D, treba da takovu parnicu biljeguje sa 330 D! — Sudovi će, naravno, prosuditi, da li je ta ustanova donesena u granicama ovlaštenja iz čl. 8. citiranoga taksenoga zakona od 25. listopada 1923.

već vrijednost spora ima biti mjerodavna za odredjenje biljegovine. No ako se već zakonom odredi, da se neke kategorije sporova imaju smatrati sporovima neprocjenjive vrijednosti, onda otpada procjena za takove sporove, pa i ovlaštenje tužeće stranke, da tu vrijednost ili interes sama naznači, postaje izlišno, a značilo bi i protivurječje sa samim zakonom, što bi se s jedne strane smatralo spor neprocjenjive vrijednosti, a s druge strane bi mu se označivala visina vrijednosti. Vrijednost spornoga predmeta igra, odnosno može igrati, u parnici vrlo veliku ulogu i to u četiri pravca: 1. pri biljegovini, 2. pri odredjivanju nadležnosti suda, 3. pri pripustivosti pravnih lijekova, 4. pri odmjerivanju honorara pravnim zastupnicima.

Temeljna načela o nadležnosti sudova i o pripustivosti pravnoga sredstva (lijeka) proti sudskih riešenja sdržana su za Dalmaciju i Sloveniju u zakonima od 1. kolovoza 1895. (br. 110—113 l. d. z.). Zakonske ustanove o biljegovini, te odmjerivanju honorara pravnim zastupnicima moraju se pokoravati onim zakonima, radi kojih su izdani, te moraju s njima sačinjavati neki organički sklad. U koliko to ne bi bio slučaj, morati će se ovi posljednji žrtvovati prvima, a ne obratno.

Da vidimo, da li takov organički sklad sačinjavaju naprijed izložena načela taksenoga zakona od 25. listopada 1923. sa načelima pravilnika sudske vlasti od 1. kolovoza 1895. (br. 111 l. d. z.) u pogledu odredjenja vrijednosti spornoga predmeta. Po načelima pravilnika sudske vlasti — §§ 54.—60. — je prepušteno na volju tužitelju, da naznači vrijednost spornoga predmeta, odnosno interes spora, ako tužbeni zahtjev ni alternativno ne glasi na novčanu svotu, niti tužitelj naznači, da će se mjesto traženoga predmeta zadovoljiti stanovitom novčanom svotom, u kome je slučaju tražena ili naznačena svota novca mjerodavna za označenje vrijednosti spora (§ 56.). Kod tužaba, da se obave radnje, ili druge lične službe, da se nešto učini ili propusti, da se očituje volja, uzimati će se kao vrijednost spornoga predmeta iznos interesa, što ga tužitelj naznači (§ 59.). Sud se može upustiti u ispitivanje, da li je vrijednost spora, što ju u spomenutim granicama označi tužitelj, ispravna, jedino ako mu se čini, da je tužitelj prekomjerno visoko označio vrijednost spora, i ako je uz to vjerojatno, da bi točnije označena vrijednost promijenila nadležnost suda na dolje, ne na gore. (§ 60. cit. pravil. sud. vl.). Tome ispitivanju dakle nema mjesta kod kotarskih sudova, i to je stanovište zauzimalo vrhovno bečko sudište u više rješitaba.

U skladu sa tim načelima donesena je carska naredba od 15. rujna 1915. (br. 279 l. d. z.) o sudskim pristojbinama. Ta naredba, koja ima snagu zakona, i koja je i danas na snazi, u koliko u pojedinostima nije izmijenjena kasnijim zakonima, govoreći o procjeni spornoga predmeta u §-u 14., I. al. glasi: »Kod odredjivanja vrijednosti spornoga predmeta u svrhu izračunavanja pristojbina postupat će se redovno (2. i 3. st.) po propisima §§-a 4.—60. pravilnika sudske vlasti, i to takodjer onda, kada naznaka vrijednosti spornoga predmeta nije od važnosti za nadležnost suda ili za postupak, koji se ima primijeniti. Osobito će biti procjena

spornoga predmeta, što je prema §§-ima 56., 2. stavka, i 59. prav. sud. vlasti sadržana u tužbi, odlučna takodjer za izračunavanje pristojbinâ (§ 60., 4. stavak pravil. sud. vlasti).«

Iz ovoga izloženoga lako je razvidno, da ustanove TBr. 173, 174 i 175 ne sačinjavaju sa pozitivnim zakonima u Dalmaciji i Sloveniji, na koje se imaju primjenjivati, jedan organički sklad, već da su jedni sa drugima u očitoj opreci. Kod sporova o imovinsko-pravnim traženjima visina vrijednosti spornoga predmeta odlučuje o nadležnosti suda, u koliko sporovi po samoj naravi nisu doznačeni nekomu odredjenomu sudu. U koliko je mjerodavna visina vrijednosti spora za odredjenje nadležnosti suda, spadaju sporovi do 6250 D vrijednosti pred kotarske sudove, a sporovi preko te svote pred okružne sudove. Sporovi o postojanju ili nepostojanju služnosti, kao sporovi o imovinsko-pravnim traženjima, spadaju u nadležnost suda, koji odredi vrijednost spora. Kada bi se na takove sporove imao primijeniti TBr. 175, ostalo bi neriješeno pitanje o nadležnosti suda, te bi se takovi sporovi mogli iznositi i pred kotarske i pred okružne sudove. U koliko bi se vrijednost spora htjela i mogla izvesti iz načela, koje je zakonodavac postavio u TBr. 173 i 174, došlo bi se do zaključka, da je zakonodavac uzeo kod sporova neprocjenjive vrijednosti prosječnu vrijednost po prilici od 7600 D., jer je na takovu vrijednost u TBr. 173 i 174 odredio biljegovinu od circa 300 D. A sporovi te vrijednosti spadali bi po §-u 49. br. 1 i §-u 50. pravilnika sudske vlasti pred okružne sudove! Kada bi se dakle svi sporovi iz TBr. 175 — u koliko nisu bez obzira na vrijednost doznačeni zakonom nekomu odredjenomu sudu — iznosili pred okružne sudove, nitko ne bi s pravom mogao istaći prigovor nenadležnosti suda. Granica nadležnosti sudova na jednom velikom polju pravnih sporova bila bi time izbrisana. Na pitanje, da li jedan sporedni zakon, čisto fiskalnoga značaja, može da proizvede tako kaotične posljedice na polju pozitivnoga sudskoga zakonoslovlja, moramo odgovoriti negativno. TBroj 175 nema ni glavnih uvjeta, koji su potrebiti za primjenu — barem u pogledu parnica o služnostima — na području Dalmacije i Slovenije, kako što se to vidi iz naprijed izloženoga.

U pogledu samih služnosti valja još naglasiti, da služnosti nisu neprocjenjive, već se dadu procijeniti i redovito su predmet procjene. Okolnost, što ih zakonodavac u TBr. 17 primjerice napominje medju parnicama o neprocjenjivom premetu, ima na području Dalmacije i Slovenije istu važnost kao i primjerično napominjanje parnica »za oglašenje raspikućom«, te parnica »o usinovljenju« (ako to znači »posinjenje«), što se oboje na spomenutom području u vanparbenom postupku raspravlja. Primjena ustanova TBr. 175 ne bi u glavnom smetala pri parnicama, koje su, bez obzira na vrijenost ili interes spora doznačene u nadležnost nekih odredjenih sudova, tako n. pr. parnice o očinstvu u pogledu nezakonitosti djeteta, radi priznanja ili osporavanja zakonitosti djetetova porijekla, nedogovornoj rastavi, razvodu i ništetnosti ženidbe i sl.

Iz svega naprijed izloženoga dade se i ima se zaključiti, da ustanove TBr. 173, 174 i 175 nisu promijenile ustanova §§ 54.—60. pravilnika

sudske vlasti od 1. kolovoza 1895. br. 111 (l. d. z.), niti ustanova §-a 14., I. al. carske naredbe od 15. rujna 1915. (br. 279 l. d. z.) barem kod onih sporova imovinsko-pravnoga značaja, kod kojih vrijednost spora redovito odlučuje o nadležnosti suda i o pripustivosti pravnih sredstava (lijekova). U ovakove parnice spadaju i one iz §-a 523. o. g. z-a.

Položaj predsjednika okružnih sudova po novim sudskim zakonima

Kada se je godine 1896. stvarao u Austriji novi zakon o organizaciji sudova, austrijski zakonodavac sa propisima, iznesenim u § 31. i 74. toga zakona, nametnuo je predsjednicima okružnih sudova uz judikaturu i dužnost nadzora nad čitavim poslovanjem i osobljem okružnoga suda i nad čitavim poslovanjem i osobljem podredjenih mu kotarskih sudova.

Taj zakonodavac je shvatio, koliki teret nameće na ledja predsjednicima, pa je zato u § 30. istoga zakona odredio, da se na čelo okružnoga suda uz predsjednika postavi ondje, gdje je potreba, i jedan potpredsjednik. Obrazlažući ovu odredbu, kazao je doslovce:

»Povećane dužnosti, koje će u buduće teretiti predsjednike sudskih dvorova, a ponapose nužda intenzivnoga nadzora nad kotarskim sudovima sa čestim posjetima, kao i predvidljivo povećanje poslova kod sudskih dvorova, nameću potrebu, da se predsjedniku poda neka pomoćna sila, koja će za slučaj spriječenosti predsjednikove nastupiti kao njegov zamjenik. Koji će se rang i plaća odrediti tomu potpredsjedniku, to će biti, isto tako kao i pitanje o rangu i plaći predsjednika, predmet zasebnih posmatranja. Uspjeh procesualne reforme počiva u najvećem dijelu na ispravnom utjecaju i zahvatu predsjednika sudskih dvorova. Ovi će morati ne samo da pregledavaju podredjene im sudove, već će, što je osobito važno za početak, dok novi propisi ne udju u krv sudaca, morati da djeluju na pojedine sudove podukom i napucima.«

I ako je taj austrijski zakonodavac rekao, kao što se je gore navelo, da će rang i plaća predsjednika i potpredsjednika biti predmet daljega posmatranja, on je ipak već u zakonu o organizaciji u § 30. odredio, da predsjednici većih okružnih sudova mogu biti uvršteni u V. činovni razred, predvidivši dakle time već sa organizatornim zakonom, da predsjednici mogu biti postavljeni u onaj isti čin, koji je odredio za kasacijske suce.

Pri obrazlaganju ove zadnje odredbe kazao je austrijski zakonodavac doslovce, što slijedi:

»Kod povećane važnosti, koju će sudski dvorovi prve molbe kao apelacijoni sudovi u buduće imati, ne treba ova odredba kojega iscrpljivijega obrazloženja. Mnogi okružni sudovi nadilaze, što se tiče njihove jurisdikcijonalne važnosti, po koji zemaljski sud.[1])

[1]) Naziv »Zemaljski sud« nosili su i nose oni okružni sudovi, koji su bili dotično koji su u glavnim gradovima bivših pokrajina, a imali su dotično imadu stanovitu širu nadležnost.

Njihova će se važnost u buduće još više akcentuirati. Oni će morati dobiti jednoga potpredsjednika sa VI. činovnim razredom, i prama tome je prirodno, da se predsjednici takovih sudova izjednače sa onima zemaljskoga suda.«

Prama gore citiranomu obrazloženju rang i plaća predsjednika i potpredsjednika okružnih sudova je imala biti predmetom posebnoga posmatranja, pa je tako sa min. naredbom od 5. svibnja 1897. br.14 odredjeno, da predsjednici okružnih sudova budu redovito ranžirani u VI. (isto kao i savjetnici viših zemaljskih sudova — apelacijoni suci), a iznimno u V. činovni razred (koji apelacijoni suci nisu dobivali), te da im se imadu davati stanoviti službeni dodaci poviše redovite plaće, doznačene sucima VI. razreda, dakle i neku veću nagradu od one, koju su dobivali apelacijoni savjetnici. Takove dodatke nije zakonodavac predvidio za predsjednike V. činovnoga razreda, jer su ovi već sa redovitom plaćom bili primjereno nagradjeni.

Stoji dakle, da je austrijski zakonodavac uočio teški položaj i dužnosti predsjednika okružnih sudova i da je shvatio, koliku će važnost ovi imati za ispravno funkcijoniranje pravosudja, pa je uznastojao, da im prama teretu odmjeri i viši rang, što ih je odredio za savjetnike višega zemaljskoga suda.

Ovu važnost položaja predsjednika okružnih sudova, koju je god. 1896. predvidjao austrijski zakonodavac, potvrdila je mnogogodišnja praksa, a stoji, da se ta važnost nije umanjila ni nakon sloma Austrije, već naprotiv da se je povećala, jer se je nakon sloma nametnulo sudovima novih poslova, kao provadjanje zakona o invalidima, i o izbornim poslovima i t. d. Ovi novi poslovi proširili su ne samo polje nadzora, nego i izravne djelatnosti predsjednika. Taj se je teret povećao i uslijed ratnih i poratnih utjecaja, koij su veoma štetno djelovali na redovito funkcijoniranje pravosudja, a po tom nametnuli predsjednicima i intenzivniji rad.

Ta važnost položaja predsjednika okružnih sudova nametnla se je bila i domaćem zakonodavcu pri zadnjem razvrstavanju sudaca tako, da je i domaći zakonodavac bio dao predsjednicima stanovitu prednost pred apelacijonim sucima, odredivši, da ovi dobiju odmah III. grupu I. kategorije, u koliko imadu 20 godina službe, što je apelacijonim sucima bio zanijekao.

A sada nas evo pred novom organizacijom sudova, koju provadja domaći zakonodavac.

Projekt domaćega zakonodavca recepira u bitnosti odredbe gore spomenutoga austrijskoga zakona o organizaciji sudova, pa i domaći zakonodavac, suglasno sa §§ 31. i 74. austrijskoga zakona od god. 1896., nameće sa §§ 18., 98., 99. i 100. prijedloga zakona o uredjenju red. sudova, predsjednicima okružnih sudova dužnost nadzora nad čitavim poslovanjem i osobljem okružnih sudova i dužnost nadzora nad čitavim poslovanjem i osobljem podredjenih mu sreskih sudova.

Kada je tako recipirao stare odredbe o dužnostima, bilo je posve logično, da recipira i one pogodnosti i prava, što su ih predsjednici imali po starom zakonu. No dogadja se protivno! Dužnosti ostaju, a pogodnosti se ukidaju.

No ne samo da se pogodnosti dokidaju, već se predsjednici sada od jedamput zapostavljaju. Sa čl. 61. točka 4. projekta zakona o sucima redovnih sudova od 26. listopada 1927. br. 68711 min. pravde zatražilo se je od zakonodavnoga odbora, da se predsjednicima doznači manja plaća nego apelacijonim sucima, i nadalje sa čl. 37. istoga projekta, da se predsjednici okružnih i trgovačkih sudova podvrgnu disciplinskoj vlasti apelacijonoga suda, što do sada nije bilo.

Što se tiče ranga i plaće zakonodavni odbor, sjetivši se, da bi se predsjednicima okružnih sudova nanijela teška nepravda, kada bi ih se u ovom pravcu podredilo apelacijonim sucima, izjednačio ih je u rangu i plaći sa potonjima i time ispravio onu krupnu nepravdu, koja im se je po projektu imala nanijeti, ali ju podnipošto nije ispravio u dovoljnoj mjeri.

Što se tiče pak disciplinske podredjenosti, napomenuti je, da su prama austrijskim odredbama predsjednici i potpredsjednici okružnih sudova u smislu § 8. slova a) zakona od 21. svibnja 1868. br. (46. l. d. j.) bili podvrgnuti disciplinskoj vlasti vrhovnoga i kasacijskoga suda isto kao i savjetnici apelacijonoga suda. I bilo je to posve prirodno i posve umjesno, jer nije uputno, da se disciplinska vlast nad bilo kojim sucem povjeri sucu istoga ranga i položaja, a kamo li da mladji po rangu sudi starijemu.

Ali valja priznati, da je gore citirani projekt u pogledu disciplinskoga postupka bio dosljedan. Kada je predsjednike okružnih sudova ranžirao ispod apelacijonih sudaca, nije bilo neprirodno, što je predsjednike podmetnuo pod njihovu disciplinsku vlast.

Ali u ovom se je pogledu pred zakonodavnim odborom dogodila krupna anomalija. Zakonodavni odbor, kako se je reklo, izjednačio je u rangu i plaći predsjednike okružnih sudova sa apelacijonim sucima, izmjeniv članak 61. projekta zakona o sucima redovnih sudova, ali je pri tome zaboravio, da izmijeni i članke 28. i 27. istoga projekta tako, da su predsjednici ostali pod discpilinskom vlasti svojih jednako ranžiranih kolega, što se, kako se je gore istaklo, protivi načelima, koja su se do sada u svim hierarhijama poštivala. No ne samo to. Budući da je zakonodavni odbor izjednačio one apelacijone suce, koji službuju kod okružnih sudova, sa apelacijonim sucima, koji službuju kod apelacije, i budući da apelacijoni suci stoje pod disciplinskom vlasti kasacijonoga suda, moglo bi se interpretirati, da su apelacijoni suci kod okružnih sudova pod disciplinskom vlasti kasacije, a njihovi starješine predsjednici okružnih sudova pod onom apelacije. Stoji dakle, da su sada predsjednici zapostavljeni.

Nije nam poznato, koji su razlozi naveli domaćega zakonodavca, da tako postupa, da predsjednicima ostavi terete, a digne pogodnosti, no duboko smo uvjereni, da bi takove odredbe, kada bi bile definitivno uzakonjene — osim toga što su skroz nepravične — bile od velike štete za naše pravosudje.

Moguće da su sastavljači projekta, a i zakonodavni odbor pri predlaganju dotično pri usvajanju takovih propisa imali pred očima dosadašnji položaj predsjednika prvostepenih sudova i položaj apelacijonih sudova u Srbiji. Kada bi se htjelo stvar sa takovih odnosa prosudjivati,

možda se ne bi dalo takovu razvrstavanju položaja ništa primijetiti, jer je položaj dosadašnjih predsjednika prvostepenih sudova u Srbiji bio doista i po svojoj nadležnosti i po opsegu djelovanja i po teretima i odgovornosti doista ispod apelacije. Ali se sada ide zatim, da se prvostepene sudove i apelacije u Srbiji reformira i navrati od prilike na ono stanje, kako je do sada bilo u prečanskim krajevima. Prvostepeni sudovi iščezavaju i nadolaze okružni sudovi sa predsjednikom na čelu, kojega se opterećuje sa jačim teretom, pa se radi toga ne može razložito uzeti, da je takovo sadanje stanje u Srbiji bilo odlučujuće.

Prije nego će se elaborat zakonodavnoga odbora iznijeti pred skupštinu, moralo bi se još jedamput dobro pretresti pitanje, je li austrijski zakonodavac ispravno shvaćao stvar, kada je pri ranžiranju i nagradjivanju predsjednika okružnih sudova opravdao svoju odredbu sa motivima, što smo ih gore naveli, i da li stoji, da uspjeh reorganizacije našega pravosudja počiva u najvećoj mjeri na ispravnom utjecaju i zahvatu predsjednika okružnih sudova i koji se i koliki tereti nameću osobito u početku tim sucima, dotično da li se tim sucima mogu i smiju bez štete za pravosudje nametnuti tereti bez ikakovih pogodnosti.

Ako je austrijski zakonodavac polagao toliku važnost na predsjednike okružnih sudova u momentu, kada je uvadjao samo procesualne reforme, i ako je pri tome toliku brigu vodio oko položaja predsjednika okružnih sudova, koliku brigu ne mora da briguje naš domaći zakonodavac sada, kada se reformira čitavo pravno polje i u procesualnom i u materijalnom pravu. Zar sada uslijed tih daleko opsežnijih promjena ne će pasti na predsjednike okružnih sudova daleko veći tereti?

Reformiranje naših zakona odrazit će se jako na sadanje suce i sadanje poglavice sudova i u amošnjim krajevima; no to reformiranje odrazit će se još više u Srbiji, gdje će i promjene biti veće, pa će predsjednici u tamošnjim krajevima imati na svojim ledjima, barem u početku, još jači teret, nego oni u prečanskim, jer će i oni, dok svi novi propisi ne udju u krv sudaca, morati dati čitava sebe za uspjeh i uredjenje svojih okružja, čim se organiziraju sudovi po novom sistemu i čim se stanu provadjati reforme procesualnoga i materijalnoga prava, kao što to daju već sada predsjednici amošnjih okružnih sudova.

Kako je već navedeno, ne znamo pravo razloge, s kojih se je zapostavilo predsjednike, no mogli bi da naslućujemo, ako to nije uporedjenje sa prvostepenim sudovima u Srbiji, da bi mogli biti i financijski razlozi po srijedi. Ali ako stoji ono, što se je već više puta istaklo, da o predsjednicima ovisi dobro funkcioniranje pravosudja, zar će se moći od predsjednika okružnih sudova, tako zapostavljenih i degradiranih, očekivati ona požrtvovnost, koja se od njih traži? Zar je opravdano, da se prama njima krši ono u čitavom poslovnom svijetu, pa i u zaposlivanju državnih namještenika, vladajuće i potpuno opravdano načelo, da se jaču dužnost i jaču odgovornost bolje nagradjuje?

Ovdje se mora upozoriti na jednu ozbiljnu pojavu, koja se je mnogokrat desila u Dalmaciji, da su se višekrat bezuspješno oglasili natječaji na mjesta poglavica kotarskih sudova, te da se je moralo nukovati, da se na takova mjesta natječu mladji suci, koji su tek sudački ispit polo-

žili. Bilo je to zato, što se nijedan stariji i iskusniji nije htio da natječe na takova mjesta jače odgovornosti i zaposlenosti, kada mu ta mjesta nisu donašala odgovarajućih pogodnosti. Na tu se pojavu uprlo prstom i izgleda, da se je sada pri pretresanju položaja poglavica kotarskih, dotično sreskih sudova u zakonodavnom odboru htjelo imati nekakav obzir, u koliko im se je u članku 65. prijedloga zakona o sucima priznalo u ime sudačkoga dodatka 1.200 D, dok se ostalim sreskim sucima doznačuje taj dodatak u iznosu od 1.000 D. No ako je zakonodavni odbor pokazao neku sklonost, da nešto bolje nagradi starješine sreskih sudova, začudno je, što takovu sklonost nije pokazao prama predsjednicima okružnih sudova pri uporedjenju sa jednako ranžiranim apelacijonim sucima.

U ostalom su i starješine sreskih sudova veoma zlo prošli pred zakonodavnim odborom, pa ćemo se ovdje samo mimogred i letimice pozabaviti sa njihovim položajem.

Austrijski zakonodavac sasvim je drugačije uvažavao položaj poglavica kotarskih sudova, pa je naredbom min. prav. od 5. svibnja 1897. (d. z. l. br. 14) odredio prama stanovitom ključu, koji je bio stvoren na osnovu dubokoga proučavanja svih prilika, da stanoviti dio poglavica bude imao VIII., a stanoviti dio VII. činovnički razred. Tako se je u području apelacijonoga suda u Zadru ustanovilo 14 mjesta sa VIII., a 14 sa VII. razredom. Time se je ove zadnje uporedilo sa zemaljskim savjetnicima, što bi odgovaralo nekako po sadanjem projektu položaju okružnih sudaca i time omogućilo, da i poglavice kotarskih sudova budu imali mogućnost unapredjenja, ostajući na svom položaju. K tome su pri prelazu iz osmoga činov. razreda u sedmi poglavice sudova imali uvijek neku prednost pred ostalim sucima istoga ranga i dobivali prije VII. činovni razred. I tako je postojala mogućnost, da na tako važnim mjestima, kao što su to ona poglavica kotarskih sudova, budu lica, koja su sa svojom sposobnošću i spremom pružali stanovito jamstvo za uredno vodjenje istih sudova.

Po domaćoj sistematici starješine sreskih sudova ne će imati pred ostalim sreskim sucima nikakovu prednost osim one od neznatno povećanoga sudačkoga dodatka, a biti će zapostavljeni pred sucima okružnih sudova u toliko, što će prvi dobivati III. grupu tek nakon 22 godine sudačke službe, dok će ju okružni suci moći dobiti poslije 20 godina (18+2) — i u tome, što će okružni suci nakon 14 godina sudačke službe imati sudački dodatak od 1.500 D, dok će starješinama sreskih sudova ostati uvijek onaj od 1.200 D.

I tako će se dogadjati, da će starješine sreskih sudova, koji ne uspiju, da dobiju mjesto okružnoga suca, biti prisiljeni, da i u starijim godinama služe na čelu sreskih sudova uz slabije uvjete nego njihovi kolege mladji po dobi, koji su već u ranijim godinama svoje karijere uspjeli, da se dovinu mjesta okružnih sudaca.

Ne ćemo se dalje baviti u ovom članku sa položajem starješina sreskih sudova, pridržavajući si, da se sa istim pozabavimo u drugoj zgodi, ako se medjutim sa tim pitanjem ne pozabavi tko drugi, ne samo u interesu starješina nego i u interesu istoga pravosudja. Samo ćemo ovdje postaviti pitanje, da li je pravično, da starješine sreskih sudova, koji su opterećeni sa upravom nadzora i povećanom odgovornosti, budu potpuno i svi zapostavljeni okružnim sucima, čiji je položaj lakši, a uz to ćemo naglasiti, da čitava naša domaća sistematika nije nimalo proučena već nabačenihbez jasnih pogleda na njezino praktično funkcijoniranje.

Predsjednici okružnih sudova, zabavljeni svojim uredovnim pos.ovima i dužnostima za vrijeme uredovnih i preko uredovnih sati, nisu posvetili brige, da prouče projekte zakona, o kojima je ovdje govor, a za pravo reći, nisu ih ni mogli proučiti, jer ih nisu nj imali, no držalj su, da će zakonodavac sam znati ocijeniti njihov položaj i da će se osvrnuti na one motive, koje je uočio austrijskj zakonadavac i koji su potkrijepljeni dugogodišnjim iskustvom i praksom. Dogodilo se tako, da su se oni sjetili svoga zapostavljenja tek sada, kada su projekti bili već odglasani u zakonodavnom odboru. U koliko se saznaje iz parlamentarnih krugova i gg. narodni poslanici su uvjereni, da tako normirani položaj predsjednika ne će odgovarati interesima pravosudja. Tako se je izrazio i jedan od najuglednijih članova skupštine, veoma vrstan pravnik, kojemu su iz bliza poznate sudske prilike, i koji je jednom dapače zauzimao mjesto ministra pravde. Taj veoma ugledni član skupštine je kazao, da se ta anomalija mora jednom ispraviti. No ako tako misle skoro svi poslanici, koji su upućeni u sudačku strukturu; ako je takova odredba, koju mi podvrgavamo kritici, štetna po pravosudje, i ako ti projekti nisu još izglasanj u plenumu skupštine, zar se još sada ne može i ne mora naći načina, da se to ispravi? Zar je ispravak te grieške skopčan sa kakovim nepremostivim poteškoćama? Držati je, da je uputnije već sada iznijeti ovo pitanje ponovno pred zakonodavni odbor, nego da se takovu pogrješnu i štetnu odredbu iznese pred plenum, pa da se po tom stvaraju izmjene i dopune, nakon što će se staviti na tešku kušnju i požrtvovnost i zadovoljstvo predsjednika okružnih sudova.

Treba dakle već sada da se provede ta korektura, držeći se pri tome već utrtih staza, koje su uvijek sigurnije, te da se već sada odredi bolji položaj, jači rang i nagrada predsjednicima i potpredsjednicima okružnih sudova na način i u mjeri, koja odgovara važnosti položaja te da to stupi u krepost za predsjednike okružnih sudova van Srbije i Crne Gore u času predvidjenom u prvoj al. čl. 68. projekta zakona o sucima redovnih sudova, jer ovi već sada nose na sebi jači teret u poslovanju, a za predsjednike okružnih sudova u Srbiji i Crnoj Gori, čim nastupi čas predvidjen u § 104. zadnji stav projekta zakona o uredjenju redovnih sudova, čim se izjednače zakoni o sudskim postupnicima i uvedu u život okružni sudovi.

Tokom našega gornjega razglabanja, da opravdamo važnost predsjednika okružnih sudova u sudskoj hierarhiji, nismo upotrijebili nikakovu našu riječ. Izbjegavali smo, da nešto vlastita mi kažemo, da nam se ne prigovori, da govorimo pro domo, a i bilo je suvišno, da mi bilo što nadodamo navodima i motivima prijašnjega zakonodavca kao najkompetentnijega foruma, te da se upuštamo u potanko prikazivanje svega onoga, što tereti predsjednika (kao uprava, držanje discipline), što donosi ne samo brige nego i neraspoloženja nižih prama osobi upravljača, odgovornost za tudje grieške i t. d.

No ipak sada pri koncu držimo, da smijemo i mi s naše strane naglasiti, pa makar se to nazvalo frazom, da su predsjednici okružnih su-

dova glavni stupovi, na kojima najviše počiva hram božice pravde, pa da nije razumno te stupove slabiti i s njima drmati.

A sada evo naših prijedloga u pogledu disciplinske vlasti. — Da se udovolji pravičnosti i interesima službe, trebalo bi po našem mišljenju izmijeniti čl. 28. prijedloga zakona o sucima redovnih sudova i u prvom stavku, peta brazda ispuniti riječi »ili predsjednika«, a u šestoj brazdi iza riječi »ako se tiče« umetnuti »predsjednika okružnoga i trgovačkoga suda«, te nadalje izmijeniti čl. 37. istoga prijedloga i u točki 1. u prvoj brazdi ispustiti riječ »predsjednike«, a u točki 2. u prvom retku iza riječi »viših sudova« umetnuti riječi »predsjednike okružnih i trgovačkih sudova«. — Time bi i predsjednici kao i apelacijoni suci potpali pod disciplinsku vlast kasacije.

Mimogred se samo ovdje ističe u pogledu aktivne disciplinske vlasti predsjednika, da nije uputno, da se njih liši svakoga disciplinskoga kažnjavanja. Trebalo bi i ovdje lučiti disciplinsku odgovornost sudaca zbog neurednosti i zbog prestupka, kako je to lučio disciplinski zakon austrijski od 21. svibnja 1868. (l. d. z. br. 46) i odrediti, da već sam predsjednik suda može podredjene suce kazniti zbog neurednosti, jer nije podesno, da se za kakovu manju griješku upotrijebi čitav onaj razvučeni aparat predvidjen za disciplinsko sudjenje, a s druge strane, da se na taj način liše starješine disciplinske vlasti i da im se na taj način umanji onaj potrebiti auktoritet i moć.

Što se tiče pak plaća, prije nego će se iznijeti naš prijedlog, uputno je prikazati odnosne propise u praktičnoj primjeni.

Lice, koje je položilo sudački ispit može biti nakon godine dana rada u sudu postavljeno za suca sreskog suda, a nakon dvije godine za suca okružnoga suda (čl. 2. prijedloga zakona o sucima). U smislu čl. 61. suci se sreskih i okružnih sudova postavljaju odmah u VI. grupu, a nakon 4 godine dobivaju V, nakon 9 godina IV, nakon 13 godina IVa, a nakon 18 godina III. — U smislu istoga člana 3., da sudac bude postavljen predsjednikom okružnoga i trgovačkoga suda, traži se, da je dotično lice služilo najmanje 5 godina kao sudac okružnih ili sreskih sudova.

Ispitati je prama tome razne kombinacije i što novo postavljeni predsjednik dobiva tim postavljenjem.

Pretpostavimo najpovoljniji slučaj, da sudac bude postavljen predsjednikom odmah nakon 5 godina službe kao sudac u okružnom sudu ili sreskom sudu. To lice nalazi se u V. grupi, jer je odslužilo 4 godine u tom položaju. Postavljenjem za predsjednika dobiva IV. Dobiva ju dakle 4 godine prije, nego bi ju bio dobio, da je ostao na svom položaju. Dobiva k tome i viši sudački dodatak u iznosu od 2000 D mjesto 1000 D, što bi imao, da je ostao na svom položaju. Nadalje bi dobio IVa, grupu nakon 14 godina sudačke službe.

Pod sudačkom službom se ne zahvaća i ona do sudačkoga ispita, nego ona provedena u sudu nakon postavljenja za pristava ili sekretara ili suca sreskoga i okružnoga suda.[2])

[2] Isporedi čl. 1. i 69. prijedloga zakona o sucima redovnih sudova, te § 69. prijedloga zakona o uredjenju sudova.

Time bi novo postavljeni predsjednik dobio IVa nakon 14 godina sudačke službe, dok da je to lice ostalo na položaju sreskoga ili okružnoga suca, bilo bi u mogućnosti, da tu grupu dobije nakon 13 godina službe u tom svojstvu i nakon one 1 godine, što mora da proteče do imenovanja sreskim sucem (čl. 3.) — dakle i to lice bi dobilo IVa u istom razdoblju. Nadalje bi novo imenovani predsjednik dobio III. grupu nakon 4 godine provedene na položaju predsjednika, dok bi to lice, da je ostalo na svojem položaju, bilo u mogućnosti, da dobije istu grupu nakon 19 godina. Pretresajući dakle ovaj najpovoljniji slučaj, dolazi se do zaključka, da bi doista postavljenje predsjednikom donijelo sucu neke znatne prednosti pred dosadanjim njegovim položajem, no nije predvidljivo, da će se takovih kombinacija pojaviti, a ne bi bilo ni korisno, da se pojave.

Uzmimo sada u pretres drugu kombinaciju. — Predsjednik je postavljen nakon 13 godina svoje službe u sreskom ili okružnom sudu. On bi tada već kao sreski ili okružni sudac imao grupu IVa, a i sudački dodatak od 1.500 D (čl. 65. četvrti stavak). Time, što bi bio postavljen za predsjednika okružnog suda, nametnuo bi mu se sav onaj teret, skopčan sa tim teškim položajem, a dobio bi samo 500 D u ime razlike u sudačkom dodatku, koji bi za njega iznosio 2000 D mjesto dosadanjih 1.500 D. Da predsjednik u ovom slučaju dobije III. grupu, morao bi služiti još 4 godine na svom položaju tako, da bi ju dobio nakon 17 god., a za slučaj, da ima već 18 godina čitave sudačke službe, mogao bi ju dobiti nešto prije, no i da je ostao na svojem položaju, bio bi u mogućnosti, da dobije III. grupu nakon 19 godina, t. j. 18 provedenih u dosadanjem položaju više ona jedna, koja mora da proteče do imenovanja sreskim sucem (čl. 3.).

Uzmimo u pretres još jednu kombinaciju. — Predsjednik je postavljen nakon 18 godina službe u okružnom ili sreskom sudu. On je već tada prama redovitom unapredjivanju u III. grupi (čl. 61.). Postavljenjem za predsjednika ne dobiva u plaći ništa više, osim onih 500 D u razlici sudačkoga dodatka, a mora čekati, da mu proteče još 8 godina na tom položaju, da dobije IIIa. Nešto slično bi se dogodilo i onda, kada bi predsjednik bio postavljen nakon 30 godina službovanja. U ovom slučaju stiglo bi ga penzijoniranje prije, nego bi i dočekao IIIa grupu.

Sravnivši ove kombinacije, dolazi se do zaključka, da bi u prvom slučaju mogao biti predsjednikom suda u IV. grupi, te da bi imao pod sobom sudaca, koji su u IVa ili III. grupi, u drugom, da bi predsjednik bio u IVa grupi, a imao pod sobom sudaca u III. grupi; u trećem slučaju on bi imao III. grupu isto kao i razni drugi njegovi kolege, koji su mu podredjeni. On bi dakle imao uz sav teret uprave ili manju ili od prilike jednaku nagradu kao i neki njemu podredjeni kolege ili bi u najboljem slučaju imao pred nekim od kolega veću nagradu od samih 500 D.

Zar tu nije nekakov teški nesklad, koji bi se slabo odrazivao na ugled starješine i na interese službe? Istina je, za predsjednika postoji mogućnost, da dobije IIIa grupu, što je isključeno za njegove podredjenike, dok ostaju na istom položaju, no ta mogućnost ne odstranjuje gornji nesklad.

S druge strane, za suce sreskoga i okružnoga suda postoji mogućnost, da dobiju sve one male prednosti, što ih ima predsjednik, i time, ako budu postavljeni na položaje apelacijonih sudaca, pa je li se može pretpostaviti, da će se naći sudac, koji će se prihvatiti teškoga predsjedničkoga položaja i odgovornosti uz tako slabu razliku u nagradi, kada može na položaju, gdje mirno radi, dočekati, moguće nešto kasnije, ali ipak istu plaću, ili kada može reflektirati na položaje apelacijonih sudaca, koji su, uz znatno manji teret i odgovornost posve jednako nagradjeni kao i položaji predsjednika. I tako se može dešavati, da se predsjednički položaji ne pokrivaju sa sposobnijim licima, jer ni postavljenje ni unapredjenje ne može da uslijedi proti volji suca (čl. 21.).

Prama ovomu razmatranju i pretresu čl. 61. prijedloga zakona o sucima redovnih sudova mora se priznati, da odnosni propisi nisu u interesu službe, pa bi se po našem mišljenju morao poboljšati položaj i plaće predsjednika okružnih sudova na način, da se ove potpuno usporedi sa potpredsjednicima apelacijonoga suda i u rangu i u plaći i svim prinadležnostima, pa dakle i u sudačkom dodatku, jer ako je austrijski zakonodavac barem neke od predsjednika okružnih sudova uporedjivao sa kasacijskim sucima, nije nimalo preuzetno ni nametljivo, kada se sada za predsjednike uopće traži rang, što ga se dodjeljuje potpredsjedniku apelacije, koji i onako rijetko kada vrši funkcije, skopčane sa upravnom odgovornošću. Morao bi se dakle član 61. izmijeniti na način, da se prvi redak trećega stavka ispusti tako, da treći stavak ima da započne sa riječima »Sudije apelacijonih sudova i t. d.« Zatim da se ispuste riječi u šestom retku istog stavka, koje glase »na predsjedničkom položaju ili« kao i riječi u jedanaestom retku, koje glase »i predsjednike okružnih i trgovačkih sudova«.

Četvrti stavak istoga člana bi se imao nadopuniti u prvom retku sa riječima »i predsjednici okružnih i trgovačkih sudova«, a imalo bi se u petom retku ispuniti riječi »i predsjednici okružnih i trgovačkih sudova«.

Šesti stavak čl. 65. pomenutoga zakona bi se imao potpuno ispustiti, a sedmi stavak imao bi glasiti »Potpredsjednicima apelacijonih sudova i predsjednicima okružnih i trgovačkih sudova po 2.500 dinara mjesečno«.

Ovim izmjenama bi se udovoljilo pravičnosti i interesima službe, jer bi predsjednici okružnih sudova, videći, da zakonodavac ocjenjuje ispravno njihov rad i položaj i njihovu važnost, vršili svoje funkcije sa većim samoprijegorom i požrtvovnošću. Na te izmjene ne bi se mogli žaliti potpredsjednici i suci apelacijonih sudova, jer je i njima veoma dobro poznato, da je položaj predsjednika okružnih sudova daleko tegotniji od njihova, a s druge strane time bi se postiglo, da bi i sami apelacijoni suci imali poticaja, da se natječu na predsjednička mjesta okružnih sudova, i tako bi se pružila veća garancija, da se ova mjesta pokrivaju sa sposobnijim, iskusnijim i auktoritativnijim sucima.

Dr. M. G.

Osnovna načela naše i čehoslovačke reforme izravnih poreza

Napisao: dr. Valdemar Lunaček, tajnik trgov. obrt. komore u Zagrebu, prema svojem predavanju, održanom u Pravničkom društvu u Zagrebu 10. svibnja 1928.

Komparacija je raznih zakonadavstava nesumnjivo od velike vrijednosti, jer pomoću nje možemo dobiti valjan sud o pravno-političkoj tendenciji raznih zakona iste struke zatim i o ekonomoskim, kulturnim, socijalnim i financijskim pretpostavkama i postulatima, zbog kojih je stvoren taj i takov zakon, te konačno o odnosu izmedju izvjesnoga principijelnog postulata i konkretne zakonske norme. Komparativnom metodom možemo prema tome ne samo prodrijeti u duh i tendenciju stranih zakona, nego možemo dobiti i dragocjen materijal za prosudjivanje vrijednosti izvjesnih načela i sistema uopće, a napose za njihovu primjenu u našem, nacijonalnom zakonodavstvu. Našemu je pravničkomu svijetu dobro poznato, da su zakoni, koje je stvorilo naše nacijonalno zakonodavstvo, prosječno onako nedotjerani ili upravo loši ne samo zato, jer se pri njihovu izradjivanju nije nikako ili nedovoljno uzimalo u obzir strano zakonodavstvo, nego još više zato, što se nisu strani zakoni proučavali komparativno s obzirom na njihove tendencije i na iskustva, stečena s njima u dotičnoj zemlji, a niti s obzirom na naše prilike i na pravno-političke tendencije, koje želimo ostvariti u našem zakonodavstvu; niti se je ispitivalo, koja se načela stranoga zakonodavstva, u kojem obliku *i* opsegu te eventualno uz koje izmjene mogu primijeniti na naše prilike. Tako se je dogadjalo, a dogadja se i danas, da su naši zakoni ili sušti prevod izvjesnoga stranoga uzora ili su tipični okvirni zakoni od nekoliko paragrafa, u kojima se gotovo sve prepušta administrativnomu rješavanju putem pravilnika, naredaba i uredaba vlade odnosno resornih ministara. Ne želimo ovime dizati neku paušalnu optužbu protiv cijeloga zakonodavstva naše mlade kraljevine. Bilo bi to možda i preuzetno, kada se zna, da su i kod naših legislativnih radnja višeput sudjelovali naši najbolji stručnjaci, samo su na žalost mnogi zakoni izradjeni na brzu ruku bez njihove saradnje, ili se opet i uz njihove saradnje nije poštivalo načelo potpune ravnopravnosti svačijega znanstvenoga osvjedočenja. Isto tako ne želimo omalovažiti tendenciju za internacijonalnim izjednačivanjem zakonskih normi za izvjesne struke ondje, gdje to odgovara sve većemu značenju medjunarodne interdependencije ekonomskoga, a i pravnoga života svih naroda svijeta.

Morali smo pak prstom uprijeti u prosječni slabi kvalitet naših zakona, jer se ta pojava na žalost odrazuje i u našem novom zakonu o neposrednim porezima od 8. veljače 1928. i jer naročito pada u oči u poredbi s brižno i savjesno izradjenim novim čehoslovačkim zakonom o izravnim porezima od 15. lipnja 1927. Koliko u tom pogledu naš novi zakon sadržaje manjkavosti odnosno načelno pogrešnih rješenja pojedinih problema, pokazat ćemo u daljem razlaganju.

Jedan klasičan primjer površnoga tretiranja osnovnih pojmova financijske nauke sadrži zakon o oblasnim i sreskim samoupravama od

26. travnja 1922. Tu se u 3. stavu čl. 69. govori o »računskoj godini«, a u članu 80. istoga zakona o »financijskoj godini«. Član 2. uredbe od 18. veljače 1927. o oblasnim i sreskim samoupravnim budžetima, koja je ozakonjena članom 308. financijskoga zakona za g. 1927. 28., definira opet pojam budžetske i pojam računske godine. Nigdje pak u tim propisima nije protumačeno, kako se imaju shvatiti ova tri pojma: računska, financijska i budžetska godina. Sličnih primjera netočnoga odnosno krivoga označivanja važnih pojmova ima na žalost sijaset u raznim našim zakonima.

Kod prosudjivanja svakoga zakona o izravnim porezima i kod svake reforme takova zakona uopće treba imati na umu neke opće teoretske i praktične zasade. Dobar zakon o izravnim porezima treba da odgovara ovim zahtjevima:

1. Treba da bude u skladu s ekonomskom i socijalnom strukturom dotične zemlje i s produktivitetom njene cijele narodne privrede; — 2. treba da odgovara financijskim potrebama države; — 3. treba da bude primjeren privrednoj snazi pučanstva. Dobar porezni sistem smije samo zahvaćati prihode (zaradu, dobitak, kamate), ali ne smije nikad dirati u glavnicu t. j. u samu imovinu.

U tehničkom pak pogledu traži financijska nauka, da norme o izravnom porezu budu jasne, što jednostavnije, precizne, stalne, a porezne stope što niže. Iskustvo je naročito dokazalo u svim zemljama, da je ostvareni prihod izravnih poreza u obratnom omjeru s visinom poreznih stopa. Što jače se stope povisuju, to manje je ostvareno povišenje prihoda. Naravski ima situacija, u kojima su države prinuždene, da za izvjesno vrijeme operiraju s vrlo visokim poreznim stopama (rat, inflacija, reparacijona podavanja u Njemačkoj itd.). Ali se takova porezna politika može opravdati samo za izvjesno vrijeme, dok to imperativno traže izvjesne vanredne prilike, dok se svako podržavanje visokih poreznih stopa preko tog vremena osvećuje samom državnom eraru a još više cijeloj narodnoj privredi dotične zemlje. Visoke porezne stope prije svega demoraliziraju cijelo pučanstvo i korumpiraju financijsku upravu države. Poznato je, da gradjani-porezovnici ni na koje političko, kulturno, ekonomsko ili socijalno pitanje ne reagiraju s tolikom osjetljivošću kao na svako povišenje izravnih poreza ili na svaku nepravdu kod odmjerivanja poreza odnosno kod podjele poreznih tereta. Stoga možemo mirne duše ustvrditi, da velik dio političkoga nezadovoljstva u našim t. zv. prečanskim krajevima otpada na veliku nejednakost u izravnim porezima, koja se je sve do konca ove godine podržavala, pošto se je kroz toliko godina zateza!o s donošenjem reforme odnosno s unifikacijom sistema izravnih poreza za cijelu državu. To nije jedna možda samo politička lozinka, koja je bačena u narod, nego je to bez sumnje jedan velik razlog nezadovoljstva, koji se je duboko uvriježio u najširim slojevima naroda, te će i sada, kada je reforma bar djelomice izvršena pa još za dugo vrijeme imati izviesne posljedice za političku orijentaciju u t. zv. prečanskim krajevima. Samo je tako razumljivo, da se je u cijeloj javnosti toliko prigovaralo nejednakosti u plaćanju izravnih poreza, premda izravni porezi stalno (kao što ćemo kasnije vidjeti) znatno manje terete naše pučanstvo od neizravnih.

U pogledu dizanja poreznih stopa išla je naša porezna politika — kako je uostalom općenito poznato — počevši od god. 1920. posve krivim

putem. Umjesto da se je odmah pristupilo reformi i unifikaciji izravnih poreza za cijelu zemlju, gomilala je država svake godine putem financijskih zakona razne nove državne prireze (invalidski, vanredni i vojnokomorski te progresivni državni prirez na dohodarinu), ostavljajući pri tom na snazi sve porezne stope i državne prireze, koji su na području austrijskog i ugarskog poreznoga sistema bili zavedeni prije svjetskoga rata (opći dohodarinski prirez) ili za vrijeme svjetskoga rata (ratni prirez).

Kako je taj sistem teoretski pretjeran i konfiskatoran, a praktički demoralizatoran, pokazat će nam slijedeći primjer oporezovanja u području austijskog ili ugarskog poreznoga zakonodavstva po stanju propisa iz najnovijeg financijskoga zakona za god. 1928./29. Za jednoga porezovnika, koji potpada tecivarini III. razreda (primjerice trgovac, obrtnik, odvjetnik, liječnik itd.) s valovanim odnosno po poreznom odboru ustanovljenim godišnjim prihodom od D 50.000.— iznosi porez za god. 1928.:

1. tecivarina III. razreda 10%	D	5.000.—
2. 35%-tni opći dohodarinski prirez	»	1.750.—
3. 60%-tni ratni prirez	»	3.000.—
4. 30%-tni vanredni prirez od 1—3	»	2.925.—
5. invalidski porez od 1—3	»	3.600.—
6. vojno-komorski prirez od 1—3	»	1.800.—
7. dohodarina	»	3.000.—
Svega državnog izravnoga poreza	»	21.075.—

ili 42.15%.

K tomu:

U Zagrebu 45%-tni općinski namet na čistu tecivarinu 2.250
25%-tni oblasni prirez na čistu tecivarinu 1.250

Ukupne dažbine D 24.575, ili 49.15%[1]

Pri tom valja uzeti u obzir, da su financijskim zakonima počevši od god. 1925. sukcesivno propisi o dohodarini obloženi tako, da se za god. 1928. (zadnju godinu razreza toga poreznog oblika u državi) plaća samo čista dohodarina (bez invalidskog, vojno-komorskog i vanrednog prireza te bez progresivnog državnog prireza na dohodarini).

Ne treba napose isticati, da ovakove porezne stope diraju u suštinu imovine porezovnika, te prema tomu uopće više ne predstavljaju oporezovanje prihoda. Prirodna je posljedica ovakova, naskroz pogrješnog i upravo nerazumnog, poreznog sistema, da se porezovnik od njega brani, kako najbolje zna, kao što se svatko brani od konfiskacije svoje imovine. Stoga smo doživjeli čudnu pojavu, da su i same financijske vlasti tokom minulih godina morale sve više operirati s fiktivnim poreznim prijedlozima odnosno s fiktivnim poreznim osnovicama, a još više su to morali činiti porezni odbori. Posljedice su ovakova postupka: 1. gotovo potpuno uništenje poreznoga morala i 2. sve veća nejednakost u razrezivanju izravnih poreza i unutar područja s jednim te istim poreznim sistemom. Onaj, koji se znao spretnije braniti, polučio je redovito nižu poreznu osnovicu, od onoga, koji je bio manje spretan odnosno imao manje sreće. Osim toga

[1] Kod većih je prihoda (poreznih osnovica) postotak opterećenja još viši, jer su invalidski i vojnokomorski prirez progresivni. Dohodarina dosiže već u iznesenom primjeru maksimalni postotak (6%).

izgleda, da su se pri razrezivanju izravnih poreza počeli javljati i znakovi korupcije, ona hidra, koja je na žalost već i onako dobrano zatrovala druge resore naše javne uprave. Prosječno bi se možda moglo ustvrditi, da se je zbog označenih horendnih poreznih stopa, koje su kod većih prihoda još više zbog progresivnosti invalidskog i vojno-komorskog prireza te prijašnjeg državnoga prireza na dohodarinu, razrez izravnih poreza posljednjih godina bar u t. zv. prečanskim krajevima vršio po poreznim osnovicama, koje su iznosile jednu trećinu do jedne petine pravih prihoda porezovnika. Na opseg fiktivnosti poreznih osnovica djelovala je naime i ta činjenica, da je državni erar sve više dolazio u ovisnost od samoupravnih financija, prvenstveno od općinskih. I tako možemo utvrditi jednu posve abnormalnu pojavu, naime da su porezne osnovice to niže, što je veći postotak općinskoga prireza u dotičnoj općini. Ako uzmemo, da se je u Hrvatskoj i Slavoniji prosječni ključ općinskih prireza kretao između 200% i 500%, onda možemo lako zamisliti, koliko je država sama sebi škodila podržavanjem ovakovih nevjerojatnih visokih stopa ukupnoga poreznoga opterećenja.

Iz ovoga slijedi, da si je naša država morala pri izradbi reforme izravnih poreza prvenstveno staviti zadatak, da što više komprimira porezne stope, jer se samo tim načinom može: 1. podići porezni moral i eliminirati svaka korupcija, — 2. polučiti pravedan i jednomjeran razrez poreza među porezovnike s istim ili bar približno istim stvarnim prihodima, — 3. proširiti osnovica za razrez samoupravnih prireza (u prvom redu općinskih, a zatim i oblasnih), da se time snizi prosječni postotak tih prireza na takovu visinu, koja ne će stalno ugrožavati prihod države od izravnih poreza.

Pokušat ćemo u daljem izlaganju, da ukratko istaknemo, koliko je ovaj osnovni zahtjev uvažen u našem novom zakonu o neposrednim porezima od 8. veljače 1928., a koliko je uvažen u novom čehoslovačkom zakonu o neposrednim porezima od 15. lipnja 1927. (Zbirka zakona br. 76.).

Dalji jedan veoma važan zadatak naše porezne reforme predstavlja odnos između rendementa izravnih i neizravnih poreza. Priznato je u financijskoj nauci, da je za dobre i normalne financije u državi poželjno, da od ostvarenih prihoda s naslova izravnih i neizravnih poreza otpada nešto manje od polovine na izravne poreze. Što veći je udio izravnih poreza unutar ove granice, to bolje. Ova je teza opravdana zato, što su izravni porezi mnogo sigurniji i stalniji izvor prihoda od neizravnih. Neizravni porezi (trošarine, takse, carine, prihod od monopola) variraju vrlo lako i vrlo često, jer su u najtjesnijoj vezi s konzumtivnom snagom pučanstva, koja podleži neprestanom gibanju konjunkture. Jedna razmjerno malena perturbacija u općoj konjunkturi može unutar jedne godine prouzročiti znatno smanjenje prihoda. Kod izravnih poreza to nije nikada slučaj u tolikoj mjeri. Konjunktura se ovdje ne odrazuje niti tako brzo niti tako osjetljivo kao kod neizravnih poreza. Stoga ima država još uvijek mogućnost, da zgodnim reformama na vrijeme predusretne znatnijem podbacivanju izravnih poreza. Za manje države s razmjerno malenim produktivitetom i lošim ili nedovoljno uredjenim financijama je redovito karakteristično, da su neizravni porezi glavno vrelo prihoda. Ovamo je spadala i predratna Srbija. Ima u Srbiji i danas financijskih političara, koji daju prednost neizravnim porezima i to poglavito s dva razloga: 1. jer je njihovo ubiranje obično jeftinije ili bar jednostavnije, 2. jer se neizravni porezi lakše plaćaju, porezovnici po naravi stvari mnogo manje osjećaju teret neizravnoga poreza od izravnoga. U nekim pak velikim državama (Francuska) davali su prednost neizravnim porezima još i s razloga, jer je postojala oštra odvratnost u širokim masama pučanstva protiv sistema valovanja prihoda i cijeloga postupka, koji je s tim u vezi, ukratko protiv svega, što se nazivlje »poreznom inkvizicijom«. Po našem mišljenju treba, da se naša država odlučno prikloni prvom mišljenju t. j. da nastoji poboljšati omjer između rendementa izravnih i neizravnih poreza 1. zato, što su neizravni porezi, napose takse i trošarine suviše visoke, 2. zato, što je podizanje rendementa izravnih poreza jedno jako sredstvo za ojačanje naših još dosta slabo fundiranih državnih financija, a napose za podizanje našega javnog i privatnog kredita u inozemstvu.

Dosadanji je odnos u tom pogledu veoma nepovoljan. To nam ilustrira slijedeći pregled faktično ostvarenih prihoda:[2])

Proračunska god.	Izravni porezi[3]	Neizravni porezi[4]	Od ukupnog iznosa izravnih i neizravnih poreza otpada na izravne	na neizravne
1922. 23. (11 mj.)	D 576,425.708.53	2.711,000.464.99	17.58%	82.47%
1923./24. (9 mj.)	» 958.042.830.61	2.798,031.749.58	25.50%	74.50%
1924./25.	» 1.377.575.403.75	4.937,507.538.37	21.81%	79.19%
1925./26.	» 1.760.338.225.52	5.855,085.973.39	23.11%	76.89%
1926./27.	» 1.626,202.529.65	5.375,074.966.75	23.22%	76.78%
1927./28.	» 1.486.250.600.—	5.471,967.029.—	21.35%	78.65%
1928./29.	» 1.453.424.300.—	5.646.248.774.—	20.47%	79.53%

Odgovarajući podaci o ostvarenim poreznim prihodima za Čehoslovačku daju nam slijedeću sliku:[5]

[2] Podaci su za ovaj pregled uzeti iz službenih mjesečnih iskaza generalne direkcije državnoga računovodstva. Samo podaci za god. 1924./25. su uzeti iz završnih računa za tu godinu i samo se oni mogu smatrati definitivnima. Za ranije godine i za god. 1925./26. te 1926./27 još nije izradjen završni račun. Podaci pak za god 1927./28.. i 1928./29. predstavljaju preliminirane u državnim proračunima za te godine.

[3] Ovdje su supsumirani prihodi od izravnih poreza po austrijskom, ugarskom, srpskom, crnogorskom i bosansko-hercegovačkom poreznom zakonodavstvu (t. zv. specijalni izravni porezi) te prihodi od invalidskog i vojnokomorskog prireza i od 500%-tnog odnosno 30%-tnog vanrednog prireza (t. zv. opći ili jedinstveni izravni porezi).

[4] Ovdje su iskazani prihodi od svih neizravnih poreza (trošarine, takse, carina, monopoli i porez na poslovni promet). U našim se državnim proračunima i u državnom računovodstvu porez na poslovni promet iskazuje među izravnim porezima, što je pogrješno, jer taj porez spada među neizravne poreze. Stoga su u ovom pregledu prihodi na tom porezu iskazani kod neizravnih poreza. Prihod od monopola iskazan je ovdje u n e t t o - i z n o s u, t. j. od bruttoprihoda odbijeni su za svaku proračunsku godinu svi budgetom predvidjeni odnosno faktičio ostvareni rashodi uprave državnih monopola.

[5] Podaci za g. 1921. do 1923. uzeti su iz djela: Statistisches Handbuch der čehoslovakischen Republik II. Zusammengestellt vom statistischen Staatsamt Prag 1925. str. 489. Podatke za g. 1924., 1925. i 1926. nismo na žalost mogli nabaviti, a podaci za g. 1927. uzeti su iz tabelarnog komparativnog pregleda, koji je pridodan štampanom exposé-u našeg ministra financija uz nacrt državnog proračuna za g. 1928./29.

Proračunska god.	Izravni porezi	Neizravni porezi	Od ukupnog iznosa izravnih i neizravnih poreza otpada na izravne	neizravne
1921.	čK 1.819,000.000	čK 6.811,000.000	21.1%	79.9%
1922.	čK 1.719,000.000	čK 7.008,000.000	19.7%	81.3%
1923.	čK 1.774.000.000	čK 6.053.000.000	22.7%	77.3%
1927.	čK 2.085,700.000	čK 6.857,300.000	23.3%	76.7%

Omjer izmedju fiskalnog efekta izravnih i neizravnih poreza u Čehoslovačkoj od prilike je dakle gotovo jednak omjeru u našoj državi, samo s tom razlikom, da su prihodi od izravnih poreza u Čehoslovačkoj tokom minulog petogodišta u polaganom porastu, a kod nas u opadanju. Nema sumnje, da je namjera čehoslovačkog zakonodavca bila i ta, da taj omjer izmijeni u korist izravnih poreza, i to će mu bez sumnje u glavnom uspjeti, jer je prema toj intenciji izgradjena cijela reforma. Naravski odnos izmedju prihoda od izravnih i od neizravnih poreza uvijek ostaje labilnim. Dosad nije financijska politika uspjela, da riješi na zadovoljavajući način pitanje, koji je najzdraviji omjer izmedju izravnih i neizravnih poreza i koliko se u praksi može oživotvoriti naprijed spomenuta idealna teoretska maksima o približnoj ravnoteži izravnih i neizravnih poreza. Mnogi pak moderni tipovi poreza učinili su to pitanje još kompliciranijim, pošto je kod nekih od njih veoma teško odgovoriti na pitanje, da li se imaju smatrati izravnim ili neizravnim porezom. Zgodno je nekad rekao Gladstone, da su izravni i neizravni porezi dvije sestre, koje su obje jednako dražesne, a stupile su u londonsko društvo s jednakim mirazom, te ministar financija mora biti obadvjema oduševljeni poklonik, nedajući ni jednoj baš nikakove prednosti.[6]

Naravski ni ova općenita izjava ne daje odgovora na pitanje o ispravnom omjeru izmedju izravnih i neizravnih poreza. Madjarski financijski stručnjak profesor Bela Földes izražava se takodjer veoma oprezno onamo, da je možda prilično opravdana teza, da izravni i neizravni porezi treba da u dobro uredjenom državnom kućanstvu pokrivaju rashode od prilike na jednake dijelove. No i kraj ovog uvjetno izraženog odnosa treba po profesoru Földesu dozvoliti vrlo mnogo oscilacija i varijacija.[7]

Iskustvo je svih evropejskih država, stečeno kroz zadnja tri decenija prije svjetskoga rata, a utvrdjeno još više poratnim financijskim naporima svih tih država, dokazalo, da je u praksi nemoguće, ma i približno ostvariti ovaj teoretski idealan omjer. Neizravni su porezi daleko prevalentni. No po našem je mišljenju u najmanju ruku vrlo blizu istini Földesova misao, da će u siromašnijim državama uvijek biti razmjerno jači prihodi od izravnih poreza, nego li u bogatijim državama, dok će u bogatijim državama naročito jako prevalirati prihodi od neizravnih poreza. Kakogod su za svaku državu privlačivi neizravni porezi s razloga, koji

[6] Citiramo prema knjizi Stjepana Radića: Današnja financijalna znanost. Zagreb 1908. str. 22.

[7] »Man möchte meinen, dass vielleicht die Behauptung, es mögen direkte und indirekte Steuern je zur Hälfte der ganzen Steuerbedarf decken, nicht unbegründet wäre, etwa mit der Modifikation, dass in reichen Staaten etwas mehr aus indirekten in armen mehr aus direkten Steuern wird beschafft werden können.« Földes, Finanzwissenschaft Berlin 1920. str 250.

su već spomenuti (znatno jeftinija administracija, znatno manja osjetljivost porezovnika itd.), ipak će caeteris paribus, napose u pogledu umjerenosti stopa, siromašnija država stalno morati tražiti, da ostvari što veći postotak svojih prihoda putem izravnih poreza 1. zbog daleko većega stabiliteta poreznoga objekta i 2. zbog skučene potrošačke sposobnosti i primitivnoga stepena gospodarskoga rada svoga pučanstva, kojom je ipso facto ograničena izdašnost neizravnih poreza (napose trošarina, carina, monopolskih prihoda, taksa i raznih prometnih poreza).

Moramo smatrati jednim od glavnih ciljeva naše reforme izravnih poreza, da se udio izravnih poreza u ukupnom poreznom opterećenju povisi, jer će se time znatno pridonijeti stabilizaciji naših financija i ojačati kredit naše države, a time posredno i kredit naše privrede u inozemstvu. U motivima pojedinih projekata novoga zakona o izravnim porezima nije ta tendencija gotovo nigdje otvoreno došla do izražaja, ali je sigurno, da su svi sastavljači naših projekata imali manje više i tu namjeru, premda je oficijelno reovito rečeno, da vlada želi unifikacijom izravnih poreza polučiti samo pravedniju podjelu poreznih tereta u cijeloj zemlji te jednaki fiskalni efekat, koji se je ostvario po dojakošnjim različitim partikularnim porenim zakonima. Ovako se je izjavio i ministar gosp. dr. Mehmed Spaho, kada je u sjednici Narodne skupštine od 26. siječnja o. g. održao kao zastupnik ministra financija exposé o projektu novoga zakona o neposrednim porezima.[8]

Prema onome, što smo naprijed spomenuli, ovisi financijski efekat, koji se može polučiti izravnim porezima o ekonomskoj strukturi i o privrednom produktivitetu dotične zemlje, pa prema tome o prosječnoj privrednoj snazi porezovnika, a financijski efekat, koji država ž e l i i m o r a polučiti, ovisi o njenoj finansijskoj situaciji (stanje državnih dugova, program investicija i melioracija, potrebe narodne obrane te lični administrativni troškovi). Po ekonomskoj smo strukturi izrazito agrarna zemlja s prosječno niskim produktivitetom poljoprivrede.

Naš seljak najvećim dijelom oskudijeva na kapitalu za najpotrebnije investicije za racijonalno obradjivanje zemlje, pa stoga radi većinom po primitivnim i zastarjelim metodama. Veleposjed, koji je prije predstavljao jedan važan elemenat za podizanje prosječnoga niveaua poljoprivrednoga

[8] Po tom exposéu imali bi porezni oblici po novom zakonu odbaciti:

zemljarina	D	570,000.000
kućarina	D	200,000.000
tečevina	D	320.000.000
društveni porez . . .	D	58.000.000
porez na rente . . .	D	30,000.000
službenički porez . .	D	170,000.000
Svega . . .	D	1.348,000.000

U državnom proračunu za god. 1927./28. preliminiran je prihod od svih oblika izravnih poreza u cijeloj zemlji svotom od D 1.386,250.600, a u proračunu za god. 1928./29. svotom od D 1.353,424,300 (bez poreznih zaostataka). Prema tomu bi izgledalo, da ministar financija od novoga, jedinstvenoga poreznoga sistema doista očekuje samo onaj financijski efekat, koji se je polučivao po dosadanjim raznolikim partikularnim poreznim sistemima. Vidjet ćemo iz daljega razlaganja, da ovaj calcul nije točan, napose u pogledu zemljarine i tečevine, gdje će se vjerojatno polučivati veće svote od preliminiranih.

produktiviteta, rasparčan je najvećim dijelom agrarnom reformom na jedan dosta nezgodan način. Situacija je nadalje pogoršana još i uslijed niskih cijena žitarica na svjetskom tržištu, koje same po sebi smanjuju rentabilitet naše poljoprivredne proizvodnje. Ekonomski pak položaj seljaka od presudne je važnosti za ekonomsku situaciju cijele zemlje, pa prema tomu i za strukturu i financijski efekat svake porezne reforme. Naša zvaničia statistika zanimanja daje prema popisu pučanstva od 31. siječnja 1921. slijedeću podjelu pučanstva:[9]

1. Poljoprivreda	1,741.092	domaćinstva ili	75.97%
2. Obrt i industrija	225.104	» »	9.81%
3. Trgovina i novčarstvo	72.562	» »	3.16%
4. Saobraćaj	44.526	» »	1.94%
5. Javna služba i slobodna zvanja	79.928	» »	3.48%
6. Vojska	10.718	» »	0.46%
7. Nadničari u raznim poslovima	32.359	» »	1.41%
8. Rentieri i umirovljenici	53.669	» »	2.34%
9. Ostala i nepoznata zvanja	32.897	» »	1.43%
Svega	2.292.855	domaćinstava ili	100%

Iz ove tabele vidimo, da smo izrazita agrarna zemlja, pošto nešto preko tri četvrtine stanovništva živi od poljoprivrede. Sasvim je drugačija ekonomska struktura čehoslovačke republike. Po popisu stanovništva od 15. veljače 1921. podijeljena su zvanja u Čehoslovačkoj ovako:

1. Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	2,424.278	domaćinstva[10] ili	37.2%
2. Industrija i obrt	2,212.126	» »	34.0%
3. Trgovina i novčarstvo	361.530	» »	5.6%
4. Saobraćaj	242.907	» »	3.7%
5. Javna služba i slobodna zvanja	279.101	» »	4.3%
6. Vojska	140.249	» »	2.1%
7. Nadničari	103.674	» »	1.6%
8. Ostala zvanja	750.577	» »	11.5%
Svega	6.514.442	domaćinstava ili	100%

Prema tomu otpada na poljoprivredu u Čehoslovačkoj tek nešto više od jedne trećine pučanstva (spram 75.97% u našoj kraljevini), a gotovo isto toliko na industriju i obrt (spram 9.81% u našoj kraljevini). Na trgovinu i novčarstvo otpada takodjer znatno jači postotak nego li kod nas (5.6% spram 3.16% kod nas). Ove su tri grupe najznačajnije za veliku razliku u ekonomskoj strukturi Čehoslovačke i naše kraljevine. Kod nas se percentualno dvostruki broj stanovništva bavi poljoprivredom. nego li u Čehoslovačkoj, dok u Čehoslovačkoj pripada gotovo četiriput

[9] Podaci direkcije državne statistike u Beogradu, koji dosada još nisu zvanično objelodanjeni. U publikaciji: Prethodni rezultati popisa stanovništva u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenacaod 31. I. 1921. (Izdanje direkcije državne statistike Beograd) Sarajevo 1924. str XIII. označen je broj domaćinstava sa 2,356.138.

[10] Čehoslovačka statistika ne operira s domaćinstvima nego s pojmom »vršioca zvanja« (Berufstätige), koji se u glavnom pokriva s domaćinstvom. Stoga smo ovdje identificirali oba pojma. Vidi: Statistisches Handbuch der čechoslovakischen Republik II., Prag 1925. str. 403.

toliki dio pučanstva industriji i obrtu, nego li kod nas (34% spram 9.81%) i za 50% više trgovini i novčarstvu nego li kod nas (5.6% spram 3.16%).

Odatle slijedi, da se naš sistem izravnih poreza mora ili u prvom redu oslanjati na poljoprivredu ili mora razmjerno jače pritegnuti trgovinu, novčarstvo, obrt i industriju, dok se čehoslovački porezni sistem mora u jednakoj mjeri oslanjati na poljoprivredu kao i na obrt i industriju, pošto je percentualni udio ovih dviju skupina u podjelj zvanja u Čehoslovačkoj gotovo jednak (37.2% spram 34%). U našoj je državi do sada bilo tako, da je pojoprivreda — bar s naslova izravnih poreza — bila znatno manje opterećena od ostalih privrednih staleža, dok su najjače bili opterećeni trgovina, obrt i industrija. S obzirom na već spomenuti veoma slabi produktivitet i rentabilitet naše poljoprivrede možemo donekle i dopustiti jače porezno opterećenje trgovine, obrta i industrije, jer je prosječni rentabilitet tih privrednih skupina u našoj državi svakako veći od rentabiliteta poljoprivrede. Po našem mišljenju ne će naša financijska politika još kroz dugo vrijeme moći porezne terete u prvom redu položiti na poljoprivredu kao naš najjači privredni stalež, jer bi tim načinom ostvareni prihodi bili posve nedovoljni za pokriće rashoda našeg državnoga kućanstva. Stoga će naša financijska politika morati prihvatiti i nadalje drugu alternativu, naime morat će razmjerno jače opteretiti izravnim porezima trgovinu, obrt, industriju i ostale staleže osim poljoprivrede. Ali jedan od najglavnijih ciljeva naše porezne reforme ima biti u tome, da se dosadanji nepodnosivi nerazmjer u visini poreznog opterećenja poljoprivrede s jedne strane te svih ostalih staleža s druge strane svede na jednu snošljivu mjeru.[11]

[11] U prečanskim se krajevima, a napose u Hrvatskoj, poslije rata vrlo često tvrdi, da je agrarno stanovništvo nerazmjerno slabije oporezovano od neagrarnoga. Koliko nam je poznato, nije dosad ova tvrdnja nikad brojčano dokazana, a to je i bilo teško dokazati, pošto je tek u studenom 1927. publiciran prvi zaključni račun naše kraljevine, i to onaj za god. 1924./25. Komparacijom službenih podataka o ostvarenom prihodu izravnih poreza u Hrvatskoj i Slavoniji za god. 1908. (v. Magyar sztatisztikai évkönyv za g. 1909. str. 538.) s onima u zaključnom računu za god. 1924./25. dolazimo do zaključka, da se je faktično u god. 1924./25.spram god. 1908. znatno izmijenila podjela poreznih tereta Hrvatske i Slavonije i da se je omjer opterećenja znatno pomaknuo u korist agrarnoga, a na štetu neagrarnih slojeva. To nam dokazuje slijedeća tabela:

		God. 1908.	u %		G. 1924./25.	u %
1. zemljarina s općim doh. prirezom	K	8,965.745	43.7	D	87,265.920	32.5
2. kućarina s općim doh. prirezom	K	3,437.580	16.7	D	31,637.600	11.6
3. tecivarina (I., II., III. i IV. r.) s općim doh. prirezom	K	5,020.748	24.45	D	88.542.680	33.1
4. društveni porez s općim doh. prirezom	K	992.266	4.82	D	38,777.360	14.3
5. rentovni porez s općim doh. prirezom	K	1,430.018	6.97	D	3,501.720	1.4
6. rudarski porez, porez na puške i lov, te vojno-oprosna taksa	K	6,929.000	3.36	D	124.000	7.1
7. dohodarina i porez na imovinu					18,606.000	7.1
Svega	K	20,538.357	100%	D	268.455.280	100%

U brojkama za god. 1924./25. sadržani su pored čistoga poreza s općim dohodarinskim prirezom, još i aproksimativni iznosi 60%-tnoga ratnoga prireza, zatim 30% odnosno 500%-tnoga vanrednoga prireza te invalidskoga poreza, koji otpadaju na pojedini porezni oblik.

Ako prihod, ostvaren u god. 1924./25. pretvorimo u zlato (u relaciji 1 zlatni dinar = 11 papirnatih), te računamo zlatni dinar al pari sa zlatnom a.-u. krunom,

Vidjet ćemo kod prikazivanja pojedinih poreznih oblika po našem novom zakonu, u kojem opsegu možemo prema novim propisima očekivati, da će ta tendencija biti ostvarena.

U najtjesnijoj vezi s pitanjem podjele poreznih tereta medju pojedine privredne staleže stoji pitanje p r i m j e r e n o s t i poreznih tereta. Taj se zahtjev formulira onamo, da porezni tereti imaju biti primjereni privrednoj (ili kako se krivo kaže: poreznoj) snazi pučanstva. Već smo rekli, da je kod nas, a to vrijedi i za mnoge druge zemlje, prosječni rentabilitet poljoprivrede niži od prosječnoga rentabiliteta trgovine, obrta i industrije. Odatle slijedi, da je i prosječna privredna snaga ovih potonjih skupina veća, pa prema tome izvjesni dani prosječni ključ poreza jače tereti poljoprivrednika, nego li trgovca, obrtnika ili industrijalca. Time se može, kako smo već naveli, u izvjesnim granicama opravdati jače oporezovanje trgovine, obrta i industrije i ostalih privrednih skupina spram poljoprivrede. U našem je ustavu od 28. lipnja 1921. ovo shvaćanje formulirano ovako: »Poreska je obaveza opšta i sve su državne dažbine jednake za cijelu zemlju. Poreza se plaća po poreskoj snazi i progresivno« (čl. 116.). Ovom su odredbom našeg ustava izražena tri osnovna načela: 1. jednakost i jedinstvenost svih državnih dažbina za cijelu zemlju; — 2. porez ima da odgovara privrednoj snazi porezovnika (načelo proporcijonalnosti), 3. veći se prihodi imaju jače opteretiti porezom od manjih (načelo progresije). Prema tomu se naprijed označeno gledište o financijsko-političkoj tendenciji naše porezne reforme poklapa s odredbama ustava, ali samo dotle, dok se jače opterećenje neagrarnih slojeva pučanstva kreće u granicama, koje su postavljene načelom primjerenosti (proporcijonalnosti), uzakonjenim u ustavu, dakle do niveau-a, koji je u skladu s većim prosječnim rentabilitetom neagrarnih zanimanja.

Narodni dohodak iznosi prema jednoj privatnoj studiji za god. 1926. u našoj državi D 69.608,150.000 na pučanstvo od cca 13,000.000 ljudi ili po glavi D 5.354 godišnje (u zlatu cca D 490). Metodi i podacima na temelju kojih su ove svote izračunane, može se dosta toga prigovoriti, no ipak ih navodimo, pošto drugih, boljih zasad nema.[12] Čehoslovačka statistika označuje ukupni narodni dohodak za god. 1926. sa cca 60 milijardi čK (cca dinara 100.980,000.000) na pučanstvo od 14.200.000 osoba ili po glavi D 7.111. Prema tomu bio bi prosječni narodni dohodak u Čehoslovačkoj za 32½% viši od našega. Odatle slijedi, da Čehoslovačka može podnositi razmjerno znatno jače porezno opterećenje od naše države. Po proračunima za god. 1927. iznosi opterećenje s naslova svih državnih poreza (izravnih i neizravnih) u Čehoslovačkoj D 1.030, a u našoj državi D 528 po stanovniku. Postotak pak poreznog opterećenja (samo s naslova državnih poreza) iznosi u postocima navedenih prosječnih iznosa narodnoga dohotka u Čehoslovačkoj 14.9%, a u našoj državi 9.86% od prosječnog iznosa dohotka.

Iz ovih brojaka vidimo, da je: 1. prosječna privredna snaga našega stanovništva znatno niža od čehoslovačkoga — 2. ali da je zato i opterećenje s naslova izravnih državnih poreza kod nas za gotovo jednu trećinu manje nego li u Čehoslovačkoj. Osim toga smo naprijed utvrdili, da u našoj državi financijski efekat reforme izravnih poreza ovisi prvenstveno o oporezovanju zemljoradničkoga staleža, dok u Čehoslovačkoj ovisi u jednakoj mjeri od oporezovanja zemljoradnika kao i obrta i industrije. Prema tomu valja kod nas tražiti rješenja pitanja primjerenoga oporezovanja: 1. u pravilnom oporezovanju zemljišne rente; — 2. u razmjerno nešto pojačanom oporezovanju neagrarnih zanimanja s obzirom na prosječni veći rentabilitet tih zanimanja — ali tako, da granica toga opterećenja ne smije nikako premašiti prosječni ključ[13] današnjega prosječnoga udjela državnih izravnih poreza u čehoslovačkom prosječnom narodnom dohotku (14.9%); — 3. u rješenju problema samoupravnih financija, za koje valja donijeti poseban zakon te reformirati nedostatne odredbe čl. 73., 74. i 75. zakona od 26. travnja 1922. o oblasnoj i sreskoj samoupravi. Porezna reforma mora na jednoj strani povisiti osnovice za samoupravne prireze, a na drugoj treba novim specijalnim zakonom utvrditi maksimalni dozvoljen postotak samoupravnih prireza. Unutar ovih granica može se po našem mišljenju kretati onaj pravilni v i š a k p r i h o d a, koji naša financijska politika može očekivati od reforme naših izravnih poreza. Taj se višak prihoda pak mora ostvariti, jer to zahtijeva naša teška financijsko-politička situacija. Prema višeput već citiranim podacima iz exposé-a ministra financija uz nacrt državnoga proračuna za god. 1928./29. iznosili su naši državni dugovi 1. studenoga 1927. D 30.285,200.000 (od toga leteći D 5.188,900.000). Anuiteti tih dugova iznose prema preliminaru za proračunsku god. 1928./29. oko D 860 milijuna te imaju tendenciju jakoga porasta, radi prilično jake progresije u planu za otplatu američkoga i engleskoga ratnoga duga, te duga po obveznicama 2½%-tnoga državnoga lutrijskog zajma za ratnu štetu kao i stoga, što neki državni dugovi (ratni dug Francuske, predratni austro-ugarski dugovi) još uopće nisu uredjeni, te konačno stoga, što će se doskora ipak morati likvidirati financijski odnosi, nastali agrarnom reformom, što će takodjer involvirati dosta znatne obveze za državni erar. Čehoslovačka je u glavnom u ovom pogledu u sličnoj situaciji kao i naša kraljevina s razlikom, da je već u cijelosti ili gotovo u cijelosti konsolidirala sve svoje državne dugove. Oni iznose

dobijemo iznos od zl. D 24.405.000. To znači, da je po monetanoj relaciji prihod od izravnih poreza u Hrvatskoj i Slavoniji u god. 1924./25. porastao spram god. 1908. za 18.82%. Dalje vidimo, da je u god. 1908. 43.7% od ukupnih ubranih izravnih poreza u Hrvatskoj otpadalo na zemljarinu, a u god. 1924./25. samo 32.5%, dok je udio tecivarine porastao od 24.45% u god. 1908. na 33.1% u g. 1924./25. Percentualni udio kućarine smanjen je u god. 1924./25. u glavnom zbog stega stambenih propisa, koji su vrlo nepovoljno utjecali na kućnu rentu, dok kolosalni ispad kod rentovnoga poreza moramo s jedne strane pripisati znatnom smanjenju narodnih ušteda u Hrvatskoj spram predratnih godina, a s. druge strane djelimičnomu oprostu kamata od štednih uložaka od kamatnoga poreza (u god. 1924./25. svi kamati do D 5000 godišnje).

[12] V. Gjuričić, M. B. Tošić, A. Vegner, P. Rudčenko i Dr. M. R. Gjurdjević: Naša narodna privreda i nacionalni prihod. Sarajevo 1927. str. 260. Ove je podatke u cijelosti usvojio i naš ministar financija, pošto ih je unio u već spomenuti komparativni tabelarni prikaz stanja državnh financija u nekoliko evropskih država, štampan na kraju njegova exposé-a uz nacrt državnoga proračuna za god. 1928./1929.

[13]) Taj ključ, koji u Čehoslovačkoj vrijedi kao prosjek svih zanimanja možemo s obzirom na znatno viši gospodarski niveau Čehoslovačke smatrati optimalnim prosječnim udjelom, koji naša neagrarna zanimanja mogu od svoga dohotka snositi s naslova izravnoga državnoga poreza.

po stanju u god. 1926. D 58.812.000.000 (od toga D 7.760.000.000 letećih). Ako uzmemo u obzir znatno viši narodni dohodak Čehoslovačke, situacija je u iznosu državnih dugova slična našoj, pa prema tomu mora naša i čehoslovačka financijska politika jednako nastojati, da i s ovoga razloga pojača izdašnost izravnih poreza. Naročitu važnost za pravilno rješenje cijeloga ovoga problema pripada pitanju uredjenja samoupravnih financija. To je pitanje sastavni dio porezne reforme. Čehoslovačka ga je ovako i tretirala, jer je isti dan s novim zakonom o izravnim porezma donesen i zakon o novom uredjenju financijskoga gospodarstva teritorijalnih samoupravnih tijela (15. VI. 1927.). Kod nas to nije na žalost učinjeno, pa je pitanje novoga legislativnoga uredjenja pitanja samoupravnih financija ostalo otvoreno i nakon donošenja novoga zakona o neposrednim porezima od 8. veljače 1928.

Nakon ovih općih napomena pristupamo kratkomu komparativnomu prikazu pojedinih poreznih oblika te ostalih najvažnijih propisa po našem novom zakonu od 8. veljače 1928. i po čehoslovačkom zakonu od 15. lipnja 1927. (Zbir. zak. br. 76).[14]

I. DOHODARINA I SLUŽBENIČKI POREZ.

(§ 1—45 čehoslovačkoga i čl. 89—103 našega zakona.)

Čehoslovački zakonodavac smatra dohodarinu osnovicom i najizdašnijim izravnim porezom, dok se objektivni (realni) porezi smatraju u neku ruku dopunskim, a svakako mnogo manje važnijim izvorom prihoda. Čehoslovački je zakonodavac ostao doduše pri sistemu mješovitih izravnih poreza (potpuni sistem objektivnih — realnih poreza i subjektivni porez — dohodarina), kako ga je Čehoslovačka naslijedila od austrijskoga i ugarskoga poreznoga zakonodavstva, no izmijenio je odnos izmedju obje skupine. Dok su po austrijskom, a još više po ugarskom sistemu glavnu ulogu igrali realni porezi, a dohodarina je bila samo dopunski porez i možda korektiv, kojim se obuhvaćaju iznosi prihoda, koji se u sistemu čistih realnih poreza (poreza po prinosu) ne mogu obuhvatiti ili se bar ne mogu u potpunosti obuhvatiti, dotle je čehoslovački zakonodavac taj odnos preokrenuo. Dohodarina je izgradjena kao glavni izvor prihoda s naslova izravnih poreza, a ostali oblici imaju manje više komplementarnu zadaću. Tendencije su našega zakonodavstva iz osnova druge. Svi prijedlozi zakona o neposrednim porezima, izradjeni počevši od god. 1922.

[14] Naš novi zakon stupa na snagu 1. siječnja 1929. osim odredaba o službeničkom porezu (čl. 89—103), koje su već stale na snagu 1. travnja o. g. (čl. 165.). Novi Čehoslovački zakon je stao na snagu 1. siječnja 1927. Samo odredbe o zemljarini (IV. glava §§ 94.—116.) su stupile na snagu 1 siječnja 1928., dok odredbe § 17. t. 6. i § 78. sl. e), kojima se kod dohodarine i kod društvenoga poreza izvjesni izdaci za namještenike (prinos za osiguranje, penzije, porezi itd.) uvrštuju medju pribitne stavke kod odredjivanja porezne osnovice, te § 341. (nevaljanost ugovora o prevaljivanju izravnih poreza) stupaju na snagu 1. siječnja 1932 (čl. XVI. uvodnoga zakona). Pri daljem razlaganju upotrebljavamo ova izdanja čehoslovačkog zakona: izdanje »Prager Archiv für Gesetzgebung und Rechtssprechung. Prag 1927 (s opširnim izvacima iz obrazloženja zakonske osnove) i izdanje »Das neue Gesetz über die direkten Steuern samt den Gesetzen über die Neuregelung der Finanzwirtschaft der territorialen Selbstverwaltungskörper und über die Stabilisierungsbilanzen (Stiepels Textausgaben čechoslovakischer Gesetze Band 12 Reichenberg 1928.)

po ministarstvu financija kao i onaj prijedlog, što ga je 9. ožujka 1927. redigirao specijalni parlamentarni odbor za pretres zakonskoga prijedloga o neposrednim porezima, predvidjali su mješoviti sistem, — ali tako, da je dohodarina imala fungirati kao d o p u n s k i porez uz potpuno izgradjeni sistem objektivnih poreza. U najzad spomenutom prijedlogu je učinjena iznimka jedino u pogledu oporezovanja službeničkih beriva, za koje je bilo predvidjeno, da se imaju oporezovati jedino dohodarinom.[15]

U prijedlogu zakona, koji je ministar financija dr. Bogdan Marković uputio novo izabranoj Narodnoj skupštini 18. studenoga 1927. (br. 131.750) bila je takodjer predvidjena dohodarina (porez na ukupni dohodak; čl. 91—103 nacrta) s progresivnom stopom, zasnovanom po modernom načelu razlučnoga računanja pojediiih stepena prihoda (Durchstaffelung; progression par tranche). Stopa počima sa 1% (do D 5.000 godišnjega dohotka), a svršava s 20% (dijelovi dohotka preko D 2,000.000 godišnje). Uslijed razlučnoga računanja pojedinih stepena prihoda (stepenaste primjene svake stope progresije) snizila bi se stvarno primijenjena porezna stopa prosječno za 2—3%. Primjerice za godišnji dohodak od D 100.000, kod kojega bi najviša primijenjena porezna stopa bila 9% (za dio dohotka od 70.000 do 100.000), iznosila bi dohodarina D 6.100 — dakle 6.1%. Svakako za jedan dopunski porez bila je ovakova progresivna stopa previsoka.

Medjutim je porezni odbor nove Narodne skupštine zauzeo drugo gledište, te je — tako reći u zadnji čas — izbacio dohodarinu iz vladinoga nacrta. U izvještaju, kojim je porezni odbor 18. siječnja o. g. popratio zakonski nacrt plenuma Narodne skupštine na prihvat, motivirana je ova fundamentalna izmjena ovim značajnim riječima: »Razmatrajući ovaj zakonski predlog odbor je našao za potrebno, da iz samoga zakonskog predloga briše porez na ukupni dohodak zbog toga, što je ovaj poreski oblik postojao već u izvjesnim krajevima naše otadžbine i njegovo izvodjenje nije bilo saglasno ni potrebama naših financija ni potrebama poreskih obveznika. Naime, naša administracija nije bila dorasla za ovaj fini instrumenat poreski, koji predstavlja nesumnjivo savremeni poreski oblik i oporezuje svakoga obvezanika prema stanju dohotka ličnosti, te je stoga uvodjenje ovoga poreskog oblika moralo biti odloženo na izvesno vreme. Ovo je tim pre bilo potreba naše državne administracije, jer će uvodjenje i izjednačenje predmetnih poreza zadati dosta posla financijskoj administraciji i trebat će dosta vremena, da to ona savlada. Brisanje poreskog oblika na ukupni dohodak izvedeno je saglasno sa zastupnikom ministra financija i Kraljevskom Vladom«. Tvrdnja, da dohodarina, kako je postojala u području austrijskoga i ugarskoga poreznoga zakonodavstva (Hrvatskoj, Vojvodini, Sloveniji i Dalmaciji) nije odgovarala potrebama naših financija svakako ne stoji. Dohodarina je u tim krajevima odbacivala državi vrlo lijepe svote, a financijska administracija nije zbog dohodarine bila skuplja nego li možda u Srbiji, nego jedino zato, što je u tim krajevima financijska uprava još otprije dotirana izvjesnim brojem juridički izobraženoga osoblja (kod svih financijskih ravnateljstava), što u Srbiji

[15] Posve kratak prikaz geneze i glavnih karakteristika novoga zakona vidi u uvodu mojega izdanja (Zagreb 1928.), str. 3—16.

i Crnoj Gori nije slučaj. A veliko i opravdano nezadovoljstvo porezovnika protiv dohodarine opet nije skrivila financijska administracija nego sama država, koja je u poslijeratnim godinama zavela na dohodarinu progresivni državni prirez od 15—120%, zatim 30%-tni vanredni te invalidski i vojno-komorski prirez i time dovela odmjeru dohodarine do potpuno fiktivnih osnovica. A drugi isto tako opravdani razlog nezadovoljstva porezovnika leži u tome, što srpski i crnogorski te bosansko-hercegovački porezni sustav ne poznaju taj porezni oblik, te je uslijed toga porezovnik u ostalim područjima države stalno morao plaćati znatno više državnoga poreza, nego li onaj u Srbiji ili Crnoj Gori. Pravi razlog za napuštanje dohodarine iz našega novog zakona leži baš u tome, da su se srbijanski politički krugovi bez razlike stranaka najoštrije oprli uvadjanju jednoga ličnoga (subjektivnog) poreznog oblika, kojega porezni sistem predratne Srbije ne poznaje. Ovo je shvaćanje konačno pobijedilo u Narodnoj skupštini, a vlada ga je po svoj prilici prihvatila najviše s razloga, jer bi se inače donošenje jedinstvenoga zakona o izravnim porezima moralo opet odložiti na dulje vrijeme.

Napuštanje dohodarine — naravski takove s jednim znatno nižim progresivnim ključem — predstavlja po našem mišljenju jednu od najvećih pogrješaka naše porezne reforme. Jedan razlog za potrebu uvedenja dohodarine rezultira iz samoga ustava, koji normira progresivnost porezne obveze, a ta se pogresivnost može ostvariti samo subjektivnim porezom, dohodarinom, pošto realni porezi ne podnose progresiju. No drugi još važniji razlog leži u naprijed ocrtanim financijsko-političkim postulatima, o kojima je naša porezna reforma morala voditi računa. Adekvatno oporezovanje poljoprivredne proizvodnje s jedne strane te adekvatno oporezovanje ostalih zanimanja može se s onolikim financijskim efektom, koliki apsolutno traže naše financijske prilike, polučiti jedino dohodarinom kao dopunskim ličnim (subjektivnim) porezom uz potpuno izgradjeni sistem objektivnih (realnih, predmetnih) poreza. Sve veći krug agenda svake moderne države traži sukcesivno sve veće financijske žrtve. Pokriće se zato može naći jedino u mješovitom sistemu izravnih poreza. To je gledište već prije rata silom prilika moralo prodrijeti u gotovo svim državama Evrope, unatoč teoretskoga prigovora, da svaki mješoviti porezni sistem znači u praksi dvostruko oporezovanje pojedinog izvora prihoda. Život i praktične potrebe države su se pokazale i ovdje jačima od teoretskih rasprava o opravdanosti poreza i o idejnoj granici opravdanosti poreznoga zahvata države. I porezni odbor naše Narodne skupštine je to vrlo dobro znao, kako se vidi iz citiranog obrazloženja. Uvedenje je dohodarine samo odloženo. Prije ili kasnije morat će se dohodarina opet uvesti, naravski za cijelu zemlju. A to znači, da naš novi zakon već u času, kad stupa na snagu, ima značaj parcijalne reforme, te će se doskora po svoj prilici morati mijenjati i dopunjavati. A to je u legislativno-političkom pogledu jedan veoma velik nedostatak, koji smanjuje vrijednost cijeloga djela reforme.

U skladu s načelom, koje je bilo usvojeno već ranijim projektom, da beriva iz službenog odnosa imaju biti oporezovana jedino dohodarinom, uveden je sad u naš zakon službenički porez kao posebni porezni oblik sa značajkama, koje su slične značajkama dohodarine.

Službenički se porez beziznimno ubire po analitičkom načelu dakle odbijanjem kod isplate zaslužbine (plaće, beriva) i u tome se načelno razlikuje od prave dohodarine, koja se redovito ustanovljuje po sintetičkom načelu. Sličnost s dohodarinom sastoji se u slijedećem: 1. Postoji minimum egzistencije od D 4.800 godišnjega dohotka iz odnosa službe, koji ne potpada porezu (čl. 90. t. 6.) i povrh toga D 1.200 godišnje za svako zakonito dijete do 18 godina, koje nema samostalnoga dohotka; — 2. Porez je progresivan: progresija počima s 2%, a svršava s 15%; — 3. Službenički porez ne potpada ubiranju samoupravnih prireza do iznosa od D 4.000 mjesečnoga prihoda. Kod većih prihoda (plaća) sačinjava osnovicu za odmjeru samoupravnih prireza samo višak beriva preko D 4.000 (čl. 97. stav 1.). Jednu dalju olakšicu daje propis čl. 93. zakona. Po tom se propisu pri proračunavanju službeničkoga poreza do D 4.000 mjesečne plaće odbija D 400 i povrh toga za svako dijete još D 100. Za prihode preko D 4.000, a ispod D 6.000 mjesečno odbija se polovica ovih iznosa, dok se za prihode preko D 6.000 mjesečno ne priznaje nikakov odbitak. Na taj se način minimum egzistencije odračunava svim porezovnicima s prihodom iz službenog odnosa do D 4.000, odnosno do D 6.000 mjesečno, što je svakako opravdano.[16] Inače moramo reći, da su zakonom predvidjene stope službeničkoga poreza za srednje i veće plaće previsoke. Za prihod od D 5.000 mjesečno iznosi primjerice službenički porez za porezovnika bez djece D 300 ili 6%, a za prihod od D 8.000 već D 628 ili gotovo 8% (7.85%).

I u čehoslovačkom je zakonu usvojeno načelo, da beriva iz službenog odnosa potpadaju jedino dohodarini.

Dosljedno tomu ne odmjeruje se dohodarina od službeničkih beriva uvijek po analitičkom načelu, nego to vrijedi samo za manja beriva. Minimum egzistencije iznosi za beriva službenika čK[17] 836 mjesečno odnosno čK 959, ako ima bar tri osobe na svojoj brizi (porodica, djeca, žena, eventualno i drugi srodnici bez samostalnoga dohotka); čK 1063, ako takovih ima 4; čK 1250, ako ih ima 5; čK 1963 mjesečno, ako ih ima 6 ili više. Udovcima se računa jedna osoba manje. Kod mjesečnih beriva izmedju čK 837 i čK 1963 usteže poslodavac porez po progresivnoj skali iz §-a 30. (K 1.10 do 45.50 ili 1/8% do 2.4%) i time je porezna obveza u cijelosti izmirena.[18] Kod beriva, koja stalno premašuju iznos od čK 1963 mjesečno ima poslodavac (§ 36. i 37. zakona) à conto dohodarine prigodom isplate beriva odbiti porez po progresivnoj ljestvici opće dohodarine iz §-a 18., no pri tom se ima po § 15. t. 1. d) na ime paušala za pokriće troškova oko sticanja dohotka — »die das Einkommen betreffenden Ausgaben« — odbiti od prvih čK 20.000 godišnjega dohotka 20%, od daljih čK 30.000 godišnjega dohotka 10%, te od daljih čK 50.000 godišnjega dohotka 5%.

[16] Nadnice poljoprivrednih radnika oslobodene su po čl. 90. t. 2. našega zakona od plaćanja službeničkog poreza. Čehoslovački zakon ne sadrži ovakvu povlasticu.

[17] čK treba računati po relaciji 1.68 dinara za jednu česku krunu.

[18] U ovim slučajevima otpada dakle valovanje i odmjera dohodarine po nadležnom poreznom odboru.

Opća ljestvica dohodarine ustanovljena je u §-u 18. zakona ovako:

	Stepen za dohodak			iznosi	porez %		manje
1.	čK		do	6.000.—	1%	čK	0.—
2.	»	»	6.000.— »	8.000.—	2%	»	60.—
3.	»	»	8.000.— »	13.000.—	3%	»	140.—
4.	»	»	13.000.— »	30.000.—	5%	»	400.—
5.	»	»	30.000.— »	40.000.—	6%	»	700.—
6.	»	»	40.000.— »	60.000.—	7%	»	1.100.—
7.	»	»	60.000.— »	80.000.—	8%	»	1.700.—
8.	»	»	80.000.— »	90.000.—	10%	»	3.300.—
9.	»	»	90.000.— »	110.000.—	11%	»	4.200.—
10.	»	»	110.000.— »	130.000.—	12%	»	5.300.—
11.	»	»	130.000.— »	180.000.—	13%	»	6.600.—
12.	»	»	180.000.— »	320.000.—	14%	»	8.400.—
13.	»	»	320.000.— »	460.000.—	16%	»	14.800.—
14.	»	»	460.000.— »	650.000.—	18%	»	24.000.—
15.	»	»	650.000.— »	1.200.000.—	20%	»	37.000.—
16.	»	»	1.200.000.— »	2.000.000.—	22%	»	61.000.—
17.	»	»	2.000.000.— »	2.800.000.—	24%	»	101.000.—
18.	»	»	2.800.000.— »	3.400.000.—	26%	»	157.000.—
19.	»	»	3.400.000.— »	5.000.000.—	27%	»	191.000.—
20.	»	»	5.000.000.— i više		29%	»	291.000.—

Akontirana dohodarina, koju usteže poslodavac izračunava se na primjer za privatnoga namještenika s godišnjom plaćom čK 24.000 (cca D 40320) ovako: od prvih čK 20.000 odbija se po §-u 15. 20% = čK 4.000, a od preostalih čK 4.000 10% = čK 400, svega čK 4.400. Prema tomu predstavlja porezna osnovica iznos od čK 19.600. Po skali dohodarine (4. stepen) iznosi dohodarina 5% — čK 400 t. j. čK 880—400 = čK 480 ili 2% od primljene plaće. Po našem zakonu iznosi službenički porez za ista beriva (D 3.360 mjesečno) mjesečno D 141 ili nešto preko 4%, dakle upravo dvaput više, nego li po čehoslovačkom zakonu. Ovaj nam primjer dokazuje koliko je porez napose na srednje plaće u Čehoslovačkoj umjereniji nego li kod nas.

Definitivnu odmjeru dohodarine za službenička beriva, koja prelaze označeni iznos od čK 1963 mjesečno (§ 30.) vrše nadležne porezne vlasti. Prema tomu otpada i u ovim slučajevima odmjera po poreznom odboru, izuzevši slučaj, da dotični službenik ima pored beriva iz službenog odnosa još koji dohodak iz drugog izvora, koji prelazi čK 500 godišnje (§ 38.). U svim slučajevima bez iznimke izuzeta je dohodarina od ubiranja bilo kakovih samoupravnih prireza (§ 18. st. 3).

Čehoslovačka se dohodarina na beriva iz službenog odnosa ima uplatiti najkasnije u roku od mjesec dana nakon isteka mjeseca, u kojem su isplaćena (§ 38.). Kod nas taj rok iznosi 15 dana po isteku mjeseca, u kojem su beriva isplaćena (čl. 99). Uplate se po čehoslovač. zakonu imaju vršiti isključivo putem poštanske štedionice na račun nadležne financijske oblasti II. molbe (financijsko ravnateljstvo) i to na posebnim u tu svrhu izdanim formularima uplatnica. Kod nas ima poslodavac porez uplatiti kod nadležnoga državnoga poreznog ureda, a ministar financija može izdati markice, koje će se lijepiti u posebnu knjižicu, koju mora svaki službenik imati (čl. 98. i 100.). Po čehoslovačkom zakonu je dužan svaki poslodavac izdati svakomu svojemu namješteniku do konca veljače svake godine, a inače kod istupa iz službe, potvrdu o iznosu njegove plaće u dotičnom razdoblju i o iznosu poreza, koji je od te plaće ustegnuo i otpremio državnoj blagajni (§ 39.). I u ovom je pogledu čehoslovački sistem liberalniji i jednostavniji od našega.

Službenički prihodi preko čK 100.000 (računajući ovamo i primanja, koja su u neposrednoj vezi s namještenjem, a nemaju značaj plaće) potpadaju po §-u 184. čehoslovačkoga zakona posebnomu porezu na viša činovnička beriva. Propis §-a 15. o odbijanju izvjesnoga dijela beriva na račun troškova vrijedi i ovdje, pa prema tomu potpadaju tomu porezu samo ona beriva, koja nakon odbitka po §-u 15. prelaze iznos od čK 100.000. Porez se razrezuje pored dohodarine, a iznosi 3% od svote, za koju beriva po odbitku po §-u 15. prelaze iznos od čK 100.000. Primjer: Godišnja briva iznose čK 120.000, a odbitak po §-u 15. čK 9.500. ostaje kao porezna osnovica čK 110.500. Dohodarina iznosi po 10. stepenu ljestvice iz §-a 18. 12% — čK 5.300 t. j. čK 13.260 — 5.300 = čK 7.960. K tomu dolazi 3%-tni porez na viša beriva u iznosu od čK 415 (3% od čK 10.500). Ukupni porez iznosi dakle čK 8375 ili cca 6.7%. Po našem zakonu iznosi službenički porez na jednaka beriva (D 201.600 godišnje odnosno D 16.800 mjesečno) 14% — dakle opet više nego dvostruki iznos — a osim toga potpada sav višak plaće preko D 4.000 mjesečno (dakle iznos od D 12.800) ubiranju samoupravnih prireza.

U vezi s ovim poreznim oblikom čehoslovačkoga zakona valja spomenuti naš t. zv. porez na slučajna primanja (čl. 96.), koji zahvaća sva primanja iz službenog odnosa, koja nisu utvrdjena stalnim iznosom i na izvjestan vremenski razmak.[19]) I taj je porez progresivan, ali znatno viši od službeničkoga (4% do D 1000, do 18% za primanja veća od D 100.000). Na taj se porez mogu udarati samoupravni prirezi bez ikakova ograničnja. I ovaj je porezni oblik uveden kao neki surogat za napuštenu dohodarinu, te se je njime htjelo predusresti, da raznovrsni primici iz službenog odnosa, koji nemaju značaj stalne plaće, ostanu neoporezovani. Svakako treba ovaj expedient smatrati promašenim napose radi mnogo previsoke progresivne stope.[20])

U svemu moramo konstatirati, da su propisi čehoslovačkog zakona o dohodarini na beriva iz službenog odnosa znatno bolji od naših propisa o službeničkom porezu. Naročite su odlike čehoslovačkoga zakona spram našega: 1. da su beriva beziznimno oproštena od samoupravnih prireza; — 2. da su progresivne porezne stope znatno umjerenije; — 3. da je minimum egzistencije za službeničke plaće, koji ne potpada oporezovanju, tri i pol puta viši nego li po našem zakonu (čK 10,032, čK 836 mjesečno, godišnje = D 16.850 spram D 4.800 godišnje); — 4. da je tehnika ovoga poreza (ubiranje i odmjera) još jednostavnija nego li kod nas.

Jedina je prednost naših propisa, koja ali nije ni približno adekvatna navedenim prednostima čehoslovačkoga zakona, odbijanje minimuma

[19]) Protuzakonito ubraja pravilnik za izvršenje propisa o službeničkom porezu ovamo i lukno.

[20]) Tantijeme članova ravnateljstva ne oporezuju se medjutim po čl. 96., jer su već oporezovane društvenim porezom; v. pravilnik k čl. 91. zakona t. 2.

egzistencije do beriva od D 4.000 odnosno D 6.000 mjesečno, čime se u izvjesnoj mjeri ublažuje progresija i izlazi u susret važnim socijalnim zahtjevima. Razlog za uvadjanje razmjerno tako visokih stopa u našem zakonu valja tražiti u želji, da se polučí što veći financijski efekat. U državnom proračunu za god. 1928./29. preliminiran je službenički porez sa D 135,500.000, a zastupnik ministra financija dr. Spaho kalkulirao je prihod od službeničkog poreza u svom exposé-u o nacrtu novoga zakona u sjednici Narodne skupštine od 26. siječnja o. g. čak sa D 170,000.000. Ovisi o mogućnosti svestrane kontrole, da li će se ova potonja svota moći ubrati. Svakako je sigurno, da ona zasad predstavlja jedan dosta povoljan proračun i da će daleko najveći dio uplata otpasti na niža beriva, gdje su stope razmjerno niske. Da je progresija umjerenija, dao bi se po svoj prilici polučiti isti ili valjda i povoljniji efekat, a s razmjerno mnogo manje kontrolnih mjera.[21]) O ovoj važnoj činjenici naš zakon ne vodi dovoljno računa ni kod većine ostalih poreznih oblika, i to je jedna od njegovih najvećih mana.

Čehoslovački propisi o dohodarini od ostalih izvora prihoda osim onih iz službenih odnosa (zemljište, tečevna poduzeća, glavnica i ostali izvori prihoda) oslanjaju se s malo izuzetaka na propise austrijskog i madjarskog poreznog zakonodavstva. Minimum egzistencije fiksiran je sa čK 7000 godišnjeg dohotka. Za osobe s 4 člana porodice minimum iznosi čK 8200, za one s 5 članova iznosi čK 9.200, a za one sa 6 članova čK 11.000 (§ 3.).[22])

Veoma je interesantna ljestvica progresije dohodarine (§ 18.), koju smo naprijed donijeli. Njome se polučuje efekat stepenovane primjene progresije (Durchstafelung) na mnogo jednostavniji način nego li kod sličnih ljestvica u drugim modernim zakonima.[23])

[21] Svota od D 170.000.000 je razdijeljena u preliminaru državnoga proračuna za god. 1928./29. (Prihodi partija 1, pozicija 4., 5. i 6.) ovako: od beriva državnih službenika D 60,000.000, od beriva privatnih i samoupravnih službenika D 50,000 000, a od beriva tjelesnih radnika D 25,000.000. Broj osiguranih radnika iznosio je u našoj državi u prosjeku prvoga polugodišta god. 1927.: 488.786 s prosječnom nadnicom od D 27.52 (mjesečno uz 25 radnih dana) D 688 (v. studiju Aleksandra Vegnera: Les ouvriers et leurs salaires dans le royaume SHS u »Revue économique de Belgrade«, 1928. str. 83.). Uz prosječni iznos poreza od D 100 godišnje morao bi službenički porez od beriva radnika odbaciti najmanje cca 48 milijuna godišnje, dok je preliminirana samo polovica te svote. Ministarstvo je valjda računalo, da će velik postotak radničkih nadnica biti ispod zakonskoga minimuma egzistencije. Ipak nam ova kalkulacija izgleda preniskom, dok je preliminrana svota od beriva privatnih i samoupravnih službenika po našem mišljenju nešto previsoka.

[22] Po njemačkom zakonu (§ 50. zakona o dohodarini od 10. kolovoza 1925.) iznosi minimum egzistencije 1100 RM godiš. dohotka. Taj se minimum povisuje za ženu i prvo dijete svakiput za 100 RM, za drugo dijete za 180, za treće za 360, a za četvrto i svako dalje dijete za 450 RM. Po francuskom zakonu iznosi minimum egzistencije 7000 fr. fr. godišnje (čl. 83.). U austrijskom zakonu ustanovljen je minimum egzistencije S 1400 (= D 11.200) godišnjega prihoda.

[23] § 55 njemačkoga zakona o dohodarini od 10. kolovoza 1925. (Staffeltarif), čl. 83 francuskoga zakona od 15 srpnja 1914. (u kasnijim izmjenama i dopunama u relaciji dekreta od 15. listopada 1926.) progression par tranche za impot général sur le revenu. Francuskoj sličnu ljestvicu progresije ima švedski zakon o dohodarini od god. 1924., a njemački sistem zakon Sjedinjenih država sjeverne Amerike od god. 1922. I naš spomenuti projekt iz god. 1927. predvidio je ljestvicu progresije po njemačkom uzoru.

Umjesto da se za svaki dio prihoda mora izračunavati njemu odgovarajuća porezna stopa, da se onda zbrajanjem svih pojedinih dionih iznosa poreza dobije iznos dohodarine, koji otpada na cijeli prihod, čehoslovački je zakonodavac uzeo proporcijonalnu progresiju, koju ispravlja odbijanjem izvjesnoga brojčano utvrdjenoga iznosa, koji progredira za svaku skupinu prihoda, na koju se u cijelosti primjenjuje izvjesna proporcijonalna porezna stopa. Tako se efekat stepenovane primjene progresivne ljestvice polučuje bez separatnoga obračunavanja otpadajućega poreza za svaki pojedini dio prihoda, sadržan u danoj poreznoj osnovici. Ovaj sistem smatramo jednim od najmodernijih sistema stepenovane primjene progresije, baš zbog njegove jednostavnosti.[24]) Kako je pak metoda primjene progresije, napose u pogledu intenziteta progresije te u pogledu otklanjanja skokova i prejakoga ili prebrzoga porasta jedan od najtežih problema moderne porezne politike, to zaslužuje čehoslovački sistem naročitu pažnju. Svi socijalni i fiskalni momenti, koji su odlučni za strukturu modernoga progresivnoga poreza, moraju doći do izražaja u ljestvici progresije i za to se pravom danas posebno izučava problem stvaranja ljestvica progresivnog poresa.[25])

Stope su dohodarine po čehoslovačkom zakonu na oko veoma visoke. No to je samo prividno tako. Izuzevši veoma velike dohotke, koji će i u Čehoslovačkoj vrlo rijetko biti u praksi poreznom osnovicom, ublažuje se efektivna stopa u vrlo znatnoj mjeri uslijed spomenutih odbitaka. Primjer: Za dohodak od čK 500.000 = cca Din 840.000 iznosi dohodarina 18% (čK 90.000) — čK 24.000 (14. stepen) t. j. čK 66.000 ili 13.2%. Pri tom valja imati na umu, da je čehoslovačka dohodarina g l a v n i izravni porez države i da ne potpada ubiranju samoupravnih prireza.

Po našem mišljenju je trebalo i u našem zakonu svakako zadržati dohodarinu kao dopunski porez s vrlo umjerenim progresivnim stavkama (naravski znatno nižim od onih, koje su bile predvidjene u odnosnim projektima našega ministarstva financija). Zato govore poglavito slijedeća tri razloga: 1. Jedino se dohodarinom može u agrarnoj zemlji kao što je naša, postići donekle ravnomjerno oporezovanje agrarnih i neagrarnih staleža. Zemljarina može dati samo siguran, ali nikada tako izdašan prihod kao dohodarina. To je već zato nemoguće, jer je zemljarina k a t a s t r a l n i porez, pa je prema tomu i njen prihod manje više posve stalan za jedan dulji vremenski period bez obzira na izmjene u produktivitetu i rentabilitetu pojedinoga poljoprivrednoga gospodarstva te poljoprivrede kao cjeline. A zatim ne može zemljarina odbacivati rastuće prihode u skladu s financijskim potrebama države još i s razloga, što se katastralnom zemljarinom pogadja samo č i s t a zemljišna renta po odbitku svih redovitih gospodarskih troškova, pa se prema tomu ne može njena osnovica, čisti katastralni prihod nikada znatno približiti f a k t i č n o m prihodu. Izjednačenje poreznog opterećenja i potrebno povišenje financij-

[24] Ovaj — svakako najmoderniji način primjene progresije — uzakonjen je osim u Čehoslovačkoj u sličnom obliku jedino još u Austriji. Tamo se do prihoda od S 14.400 godišnje primjenjuju proporcijonalno stope, a za sve veće prihode isti način računanja kao po čsl zakonu.

[25] Vidi o tom interesantnu studiju prof. dra. Karla Bräuera (Breslau) i Umrisse und Untersuchungen zu einer Lehre vom Steuertarif, Jena 1927.

skog efekta izravnih poreza može se prema tomu polučiti samo dohodarinom, koja se ne utvrdjuje na osnovu katastralnih čistih prihoda.

2. Jedino se dohodarinom mogu faktično podvrći oporezovanju s v i izvori prihoda bez razlike, što je u okviru sistema čistih realnih poreza nemoguće, jer će uvijek mnogobrojni izvori izmaknuti oporezovanju. Prema tomu se samo na taj način može ostvariti zahtjev p r a v e d n o g a primjerenoga i svestranoga oporezovanja, za čim svaka moderna država mora težiti iz financijskih i socijalnih razloga.

3. Dohodarina je porez, koji se svagdje izuzima od ubiranja svakoga samoupravnog prireza. Stoga može država putem dohodarine razmjerno najbolje polučiti primjereno opterećenje s t v a r n i h prihoda.

Da je tome tako, najbolje nam dokazuje primjer Francuske, gdje je ipak unatoč tridesetgodišnje borbe konačno uvedena dohodarina zakonom od 15. srpnja 1914.

(Svršit će se).

Neke primjedbe k novomu zakonu o stanovima

Napisao dr. I. M a t i j e v i ć, sudac u Sarajevu.

I. Opseg važnosti dosadašnjih zakona. — Najnoviji zakon o stanovima nosi naziv: »Zakon o izmjenama i dopunama u zakonima o stanovima od 15. svibnja 1925., 23. listopada 1926. i 29. listopada 1927.«. Iz ovoga bi naziva slijedilo, da su svi navedeni zakoni i dalje na snazi, u koliko nisu u suprotnosti sa ovim najnovijim zakonom o stanovima. Ali čim se pročita tekst novoga zakona, dolazi se do posljetka, koji ne opravdava ovaj naziv.

Po čl. 10. novoga zakona prestaju naime sa stupanjem na snagu ovoga zakona važiti sve odredbe dosadašnjih zakona o stanovima, koje su u suprotnosti sa odredbama istoga. Pozitivno rečeno, to znači: Odredbe dosadašnjih zakona t. j. one zakonske odredbe, koje su bile na snazi na dan, kada je stupio na snagu novi zakon o stanovima, i dalje važe, u koliko nisu u suprotnosti sa odredbama ovoga novoga zakona.

Koje su to odredbe? Zato su jedino mjerodavne ustanove zakona od 29. listopada 1927. Na temelju odredaba ovoga zakona prestale su naime sa 1. studenoga 1927. važiti sve odredbe zakona od 15. svibnja 1925. i 23. listopada 1926., izuzevši one, koje je on izričitio recipirao, jer citirani zakon ne sadržaje odredbu, sličnu odredbi čl. 10. novoga zakona. Te odredbe, koje je zakon od 29. listopada 1927. recipirao jesu: čl. 11. zakona od 15. svibnja 1925. odnosno čl. 6. zakona od 23. listopada 1926. (čl. 6. cit. zak.), te čl. 4., 5. i 10. t. g), d), kgj) i e) zak. od 15. svibnja 1925. (čl. 8. cit. zak.). Ove odredbe dakle važe i od 1. svibnja 1928., no samo u koliko ne stoje u suprotnosti sa odredbama novoga zakona.

Ali novi zakon se ne zadovoljava samo time, nego uspostavlja ponovno na snagu još neke odredbe zakona od 15. svibnja 1925., koje su na osnovu zakona od 29. listopada 1927. prestale važiti sa 1. studenoga 1927. i koje se ne bi mogle primijeniti ni od 1. svibnja o. g. na osnovu citirane odredbe čl. 10. novoga zakona. Ti propisi, koje novi zakon oživljuje, jesu: čl. 10., 2. i 8. zakona od 15. svibnja 1925., kod kojih sudac nije

ovlašten ispitivati, u koliko možda ne stoje u suprotnosti sa odredbama novoga zakona, jer to nisu »odredbe dosadašnjih zakona«, pa se na njih ne može primijeniti propis čl. 10. novoga zakona.

II. Opseg zaštite po novom zakonu. — Ovaj je odredjen u čl. 2. negativno. Pozitivno rečeno to znači: Zaštićein su stanovi od 3 sobe, ako u njima stanuje odredjeni broj osoba, vezanih vezom, koja odgovara intenciji zakonodavca, a ne radi se o stanovima, navedenim u čl. 2. zakona od 15. svibnja 1925. (dakle: državnih, samoupravnih, vjerskih, opće korisnih ustanova, u novogradnjama, u kući maloga sopstvenika i t. d.)- koji je — kako je spomenuto — oživljen čl. 8. novoga zakona.

Ali jesu li zaštićeni takovi stanovi samo onda, ako u njima stanuje koje od lica, navedenih u čl. 6. zakona od 23. listopada 1926., ili i onda, ako u njima stanuju osobe, koje ne spadaju medju takova lica, samo ako ispunjavaju uslove čl. 2. novoga zakona?

Promatrajući odredbu čl. 2. samu za sebe, slijedilo bi, da je za pojam zaštite odlučna samo vrsta odnosno veličina stana i broj osoba, koje stanuju u takovu stanu, a ne i svojstvo tih osoba, t. j. da li spadaju u lica, nabrojena u čl. 6. zakona od 23. listopada 1926., ili ne spadaju, te da li su i do 1. svibnja o. g. bile zaštićene po zakonu od 29. listopada 1927. ili nisu.

Ako bi se poprimilo ovo posljednje kao točno, slijedilo bi: Ako u nekom stanu od 3 sobe stanuje neki bogataš, posebnik sa porodicom od najmanje 3 osobe, dakle osoba, koja ne spada medju do sada zaštićena lica (cit. čl. 6.). on bi bio po novom zakonu zaštićen i ako nije bio zaštićen po zakonu od 29. listopada 1927. i to samo zato, jer ispunjava uslove čl. 2. novoga zakona.

No je li ovo u duhu i smislu novoga zakona? — Izgledalo bi da nije. Nastojanje novijega stambenoga zakonodavstva išlo je naime za tim, da što više suzi opseg zaštite stanara i da tu zaštitu ograniči samo na najuži krug zakupaca i to samo na one zakupce, koji ne bi mogli, da bez osjetljivih stradanja odole konkurenciji kod slobodnoga popunjavanja stanova. U tom nastojanju stvoren je i najnoviji zakon o stanovima, koji još više suzuje obujam te zaštite polazeći sa stanovišta, da takovi zakupci redovno stanuju u stanovima do 3 sobe, jer ne mogu snositi zakupninu za veće stanove. Ne može se dakle poprimiti, da je novi zakon htio zaštititi i onoga bogataša, koji do 1. svibnja o. g. obzirom na odredbu čl. 6. zakona od 23. listopada 1926. nije bio zaštićen. Novi zakon nije doduše to izričito kazao, a niti je specijalno recipirao odredbu cit. čl. 6., kao što je to učinio sa odredbama čl. 2., 8. i 10. zakona od 15. svibnja 1925. (čl. 8.). Ali to nije neophodno ni potrebno bilo obzirom na propis čl. 10., kojim se zadržavaju na snazi sve odredbe dosadašnjih zakona, medju koje spada, kako je već istaknuto, i odredba cit. čl. 6. Ovo stanovište opravdava i početni tekst čl. 2. novoga zakona: »Oslobadjaju se od ograničenja« iz čega slijedi, da je zakonodavac htio samo još suziti opseg ograničenja, a ne i proširiti ga.

Ispravnost ovakova shvaćanja mogla bi se izvesti i odatle, što se u čl. 4. novoga zakona govori o zakupcima, koji »gube pravo na zaštitu«, narotiv nigdje niti u zakonu, a niti u pravilniku ne govori se obratno o zakupcima, koji su do sada bili nezaštićeni, a koji bi od sada imali biti

zaštićeni. — Konačno ovo bi se moglo izvesti i odatle, što su sudovi po čl. 11. zakona od 15. svibnja 1925., a na osnovu čl. 10. novoga zakona, ovlašteni ustanovljavati zakupninu za slučaj spora samo za lica iz čl. 6. zakona od 23. listopada 1926., a po čl. 6. zakona od 29. listopada 1927. samo za stanove, na koje su se do 31. listopada 1927. primjenjivala ograničenja ranijih zakona, a za lica, navedena u cit. čl. 6. Ako bi se dakle uzelo, da su po novom zakonu zaštićena i lica, koja ne spadaju medju lica cit. čl. 6., za slučaj spora o zakupnini došao bi sud u nepriliku i u položaj, da ne bi mogao postupati, jer na njih ne bi mogao primijeniti jasne odredbe naprijed navedenih zakonskih propisa.

III. Pojam porodice po novom zakonu o stanovima. — Po novom zakonu o stanovima zaštićeni su stanovi od 3 sobe, ako u njima stanuje porodica od najmanje 3 člana (čl. 2., t. 2.). Ali zakon ne odredjuje pojam porodice. Naprotiv pravilnik k ovome članu odredjuje pojam porodice i to tako, da pod članovima porodice podrazumijeva »srodnike po krvi bez obzira na stepen srodstva« i po tazbini, braku do trećega stepena zaključno, zatim usvojenu djecu i hranjenike.

Pravilnik dakle odredjuje s jedne strane širi pojam porodice, nego što bi to slijedilo iz odredbe §. 40. o. g. z. i sl., jer dok po ovome u porodicu ne spadaju adoptirana djeca (djeca uzeta pod svoje § 183.) i hranjenici (djeca uzeta na ishranjenje §179.), Pravilnik i njih priznaje za članove porodice usmislu zakona o stanovima. Ovo bi se donekle moglo i usvojiti kao ispravno i u duhu zakona za adoptiranu djecu, jer ona po §183. o. g. z. imadu jednaka prava sa zakonitom djecom, ali ne i za djecu uzetu na othranjenje, jer je ovo bitno različiti pravni odnošaj od adopcije, kojim se ne stiče nikakova vlast nad djecom, niti se stvara kakov pravni odnos, sličan odnošaju medju roditeljima i djecom, nego samo obavezni odnošaj. Osim toga valja imati u vidu, da je po § 186. o. g. z. ovo othranjenje svakome slobodno i da za to nije potrebna nikakova potvrda od suda, izuzevši tamo navedenih iznimnih slučajeva, pa da se time pruža jedno zgodno sredstvo zakupcima, da fiktivnim povećavanjem broja porodice pomoću tih hranjenika steku zaštitu, koju inače po čl. 2. novoga zakona ne bi imali. To pak sigurno nije bila intencija zakonodavca. — S druge strane pravilnik suzuje pojam porodice po o. g. z. Jer dok po o. g. z. za tazbinsku svezu nije postavljena nikakova granica u pogledu stepena srodstva (u koliko se može uopće govoriti o srodstvu kod tazbine), pravilnik ograničuje to do 3. stepena zaključno.

U koliko su dakle te odredbe u skladu sa ovlaštenjem čl. 9. novoga zakona, dosljedno tome u koliko su one obvezatne za sudove obzirom na načelo, da sudovi sude samo po zakonu i da pravilnik, izdan za izvršenje nekoga zakona ne smije protivurijeti niti zakonu, za čije je izvršenje izdan, a niti već postojećim zakonima, koje taj novi zakon nije tangirao, to će oni imati u konkretnim slučajevima da utvrde.

IV. Troškovi postupka. — U pogledu ovih, novi zakon ne sadržaje specijalne odredbe. Naprotiv je zakon od 29. listopada 1927. odredjivao (čl. 2., al. 3.), da u svim sporovima po tom zakonu svaka stranka ima da snosi svoje troškove. Je li dakle ova ustanova obzirom na odredbu čl. 10. novoga zakona i dalje na snizi? Glede toga valja imati u vidu slijedeće: Čl. 10. novoga zakona postavlja kao uslov za dalju važnost

neke dosadašnje zakonske odredbe, da nije u suprotnosti sa odredbama novoga zakona. Novi pak zakon odredjuje, da u svim sporovima po tom zakonu imaju da važe propisi gradjanskoga sudskoga postupka (čl. 7.). Pošto pak gradj. parb. postupnik uredjuje i pitanje troškova, koji su nastali vodjenjem spora, to je tom odredbom čl. 7., a na osnovu čl. 10. novoga zakona prestala važiti odredba čl. 3. zakona od 29. listopada 1927. Pitanje troškova postupka ima se stoga prosudjivati isključivo po propisima gradj. parb. postupnika, ako se radi o sporu u redovnom postupku (otkaz najma) ili po izvanparbenom postupniku, ako se spor rješava u izvanparbenom postupku (na pr. odredjivanje zakupnine).

V. Takse. — U pogledu plaćanja taksa odredjuje novi zakon, da se za sve sporove po novom zakonu ima naplaćivati taksa po TBr. 173, 174 i 176 zakona o taksama, izuzimajući kao vrijednost spora jednomjesečnu zakupninu stana. Ako je dakle predmetom spora otkaz stana, koji je po čl. 2. oslobodjen od ograničenja, ne dolazi do primjene ovaj propis, već se ima plaćati dosadašnja taksa, jer naprijed navedena ustanova vrijedi samo za sporove po novom zakonu, dakle samo za sporove u pogledu stanova, zaštićenih tim zakonom.

VI. Žalba. — Rok za žalbu — no opet samo, u koliko se radi o sporovima po novom zakonu odnosno po odredbama dosadašnjih zakona, koje su i dalje ne snazi — iznosi 8 (osam) dana (čl. 7.). No ima li žalba suspenzivni efekat t. j. zadržava li napomenuto rješenje od izvršenja? Novi zakon to ne normira. Naprotiv je zakon od 29. listopada 1927. sadržavao samo jednu takovu odredbu (čl. 4.), po kojoj žalba protiv izrečene osude na osnovu toga člana nije sadržavala njeno izvršenje. Ali je to bila specijalna odredba, koja se odnosila samo na rješenja, izrečena po tom članu. Pošto je pak odredba toga člana obzirom na član 10. u vezi sa čl. 1. novoga zakona prestala važiti, to je već iz toga razloga ta ustanova po novom zakonu neprimjenjiva. Stoga su i u pogledu ovoga pitanja, kao i u pogledu pitanja troškova, a na osnovu čl. 7. novoga zakona mjerodavne samo odredbe gradjanskoga parbenoga postupka, a ako se radi o sporu, koji se rješava u izvanparbenom postupku odredbe izvanparbenoga postupnika.

VII. Pravo otkaza i otkazni rokovi. — Stanovi, koji su zaštićeni po novom zakonu o stanovima, mogu se otkazivati samo iz razloga, navedenih u čl. 10. zakona od 15. svibnja 1925., i za njih vrijede u tom članu navedeni rokovi za iseljenje. Naprotiv stanovi, koji ne potpadaju pod ograničenja, mogu se slobodno otkazivati, jer za njih vrijede u cijelosti odredbe općih zakonskih propisa. Neosnovan je dakle otkaz zaštićenih stanova (kao do sada po čl. 3. zakona od 29. listopada 1927., po kome je sloboda otkazivanja bila neograničena, a ograničeno samo pravo deložacije prije 1. svibnja o. g.) pozivom na opće zakonske propise i takov će otkaz morati sud, nadležan za raspravljanje, uslijed prigovora tuženoga kao preuranjen odnosno protuzakonit odbiti.

VIII. Sporovi o zakupnini odnosno pazakupnini. — Kada nastane spor o zakupnini (čl. 3.), dolazi do primjene na osnovu čl. 10. novoga zakona čl. 11. zakona od 15. svibnja 1925. s tom razlikom, da su za raspravljanje takovih sporova na osnovu čl. 7. novoga zakona nadležni redovni t. j. kotarski sudovi, a raspravljaju ih u izvanparbenom postupku.

Po zakonu od 29. listopada 1927. zakupac nije bio dužan plaćati pored zakupnine i pazakupni postotak. Naprotiv po novom zakonu dužan je plaćati i taj pazakupni procenat (čl. 8. zakona od 15. svibnja 1925. i čl. 8. novoga zakona); koji takodjer za slučaj spora odredjuje redovni sud. To slijedi i iz zadnje alineje pravilnika k ovomu članu, po kojem se i ovaj pazakupni postotak, ako ga sopstvenik ne će da primi, ima deponirati kod općinskoga suda. — Isto je tako dužan zakupac plaćati i t. zv. nuzgredne pristojbe (taksu za vodu, smetlište i t. d.), izuzevši takse za čišćenje klozeta (čl. 3. pravilnika).

IX. Deponovanje zakupnine i pazakupnine. — Ako sopstvenik uopće ne će da primi zakupninu odnosno pazakupni postotak, ma iz kakova razloga, zakupac treba iste, da deponuje kod nadležnoga općinskoga suda. Tako odredjuje pravilnik (čl. 3., al. 5. i čl. 8 al. 2.). Naprotiv ni novi zakon, a ni odredbe dosadašnjih zakona, koje su po novom zakonu i dalje na snazi, ne odredjuje ništa glede toga. Čl. 7. pravilnika od 11. studenoga 1927. je pak odredjivao, da treba zakupninu deponovati kod nadležnoga prvostepenoga sreskoga odnosno općinskoga suda, imajući sigurno u vidu različitost zakonskih propisa i različitost vlasti u pojedinim pravnim područjima naše kraljevine.

Kome dakle treba kod nas deponovati tu zakupninu odnosno pazakupni postotak? — Pro primo: Pravilnik govori samo o općinskom sudu, kojih kod nas nema. Dakle je već iz toga razloga ta odredba pravilnika za naše pravno područje neprovediva. Pro secundo: Pravilnik, kako rekosmo ne smije protivuriječiti niti zakonu, za čije je izvršenje izdan, a niti pozitivnim odredbama, koje za pojedine pravne odnose već postoje, a kojih novi zakon nije tangirao. Iz toga slijedi, da pravilnik nije smio protivuriječiti ni propisu § 1425. o. g z., koji govori o deponovanju duga u sud, ako ga vjerovnik ne će da primi, pa je stoga i nadalje za ovo pitanje mjerodavna samo citirana zakonska odredba. Dakle zakupnina odnosno pazakupni postotak, koje sopstvenik ne će da primi, imaju se i od 1. svibnja o. g. deponovati u smislu § 1425. o. g. z. kod nadležnoga redovnog t. j. kotarskoga suda.

K tumačenju §-a 305. bosansko-hercegovačkoga grpp.

Napisao dr. M. Ruckenstein, odvjetnik u Doboju.

Bosansko-hercegovački gradjanski parbeni postupnik je stupio na snagu dne 1. rujna 1883., te se on prema tome (sa neznatnom novelom od 1. lipnja 1918.) u Bosni i Hercegovini primjenjuje kroz blizu 45 godina. Moglo bi se misliti, da su u tom vremenu bar sva načelna pitanja toga zakona po praksi i teoriji temeljito raščišćena. Ali tome na žalost nije tako. Razlog je tomu, što u stvarima, koje spadaju pod nadležnost maličnih i kotarskih sudova, ima ne jedna, već šest zadnjih instancija, t. j. toliko, koliko kod nas ima okružnih sudova, koji svi u stvarima spomenute nadležnosti fungiraju na svom području kao drugomolbena i zadnja instancija. Sedma zadnja instancija jest vrhovni sud u Sarajevu koji je drugomolbeni sud u svim stvarima, u kojima rješavaju okružni kao prvomolbeni sudovi, te u nekim stvarima kotarskih sudova, koje su po zakonu pridržane vrhovnomu kao drugomolbenomu sudu, t. j. u svim stvarima izvan nja raznih zadnjih instancija, koja su medju sobom u pogledu načelnih pitanja u direktnoj opreci ne može nikoga začuditi.

Ovdje hoću da govorim o jednom takovom rješenju. Dogodilo se, da je jedan kotarski sud došao na pomisao, do koje do danas nijedan sud nije bio došao, da naime u pogledu dužnosti naknade troškova zastupstva u ovršnom postupku, povedenom na temelju osude maličnoga suda, spoji propis §-a 431. sa onim §-a 305. grpp., te je zahtjev za naknadu troškova odbio. Je li to opravdano?

Prvi paragraf glasi: »Propisi, koji vrijede za presudni postupak, imaju se po smislu primjenjivati na osigurni i ovršni ostupak, u koliko nije što drugo odredjeno«, a drugi paragraf, koji je uvršten u III. dio »o postupku pred maličnim sudovima«, glasi u noveliranom obliku: »Strankama se može u ime troškova presuditi samo naknada biljega, svjedočkih, vještačkih i drugih pristojbina. Stranka ne može tražiti nikakovu naknadu za to, što je lično došla ili što je došao njezin zastupnik.« Do novele glasio je taj paragraf ovako: »Strankama se može u ime troškova presuditi samo naknada biljega i pristojba« — dakle je po smislu i prije imao istu sadržinu, kao i sada, samo što je po noveli stilizacija toga propisa jasnija. Na prvi pogled izgleda, kao da je dotični sud baš imao pravo sa svojom novotarijom, da se strankama ni u ovršnom postupku ne može dopitati trošak zastupstva, kada se on osniva na osudi maličnoga suda. U istinu je pak takovo shvaćanje bez svakoga zakonskoga temelja.

Po §-u 2. grpp. vrše sudbenost u Bosni i Hercegovini: 1. kotarski kao mališni (bagatelni) sudovi, 2. kotarski sudovi, 3. okružni sudovi i 4. vrhovni sud (§ 3. grpp. odredjuje: »Mališni sudovi, kotarski sudovi i okružni sudovi odlučuju u doznačenoj im nadležnosti u prvoj molbi. Put pravde u drugoj molbi ide na okružne sudove i na vrhovni sud.« Prema tim odredbama je jasno, da je bosansko-hercegovačko sudstvo organizovano tako, da postoje tri prvomolbena suda: mališni sud, kotarski sud i okružni sud. Da su to tri samostalna suda, vidi se nesumnjivo po odredbama II. glave I. djela, koja slovi o nadležnosti i sadržaje pod »I. mališni sudovi« u §-u 10. i 11. propise za takove sudove, pod »2. kotarski sudovi« u §-u 13., te pod »3. okružni sudovi« u §-ima 14, 15. i 16. posebne propise za te sudove. To isto proizlazi nesumnjivo i po tome, što II. dio sadržaje propise »o postupku pred okružnim i kotarskim sudovima«, a III. dio posvećen je napose propisima »o postupku pred maličnim sudovima«.

U VII. dijelu sadržaje naš gradjanski parbeni postupnik zakonske odredbe sa osigurni i ovršni postupak. § 483. odredjuje: »Kod obavljanja ovrhe, pri kojemu sudovi imaju sudjelovati, sudjeluju kotarski sudovi.« Jasno je dakle, da u ovršnom postupku mališni sudovi nemaju nikakove funkcije, već da je njihova nadležnosti ograničena isključivo na presudni postupak. Čim jedna stvar presudne mališne nadležnosti stupa u stadij ovrhe, postaju za ovršni postupak nadležni jedino kotarski sudovi jednako kao u ovrhama, koje su vodjene na temelju osuda okružnih sudova.

Kao što dakle nema okružnoga ni vrhovnoga ovršnoga suda, tako nema ni maličnoga ovršnoga suda. Jedini ovršni sudovi su kotarski sudovi. Prema tome moraju se u ovršnom postupku u pogledu dužnosti naknade troškova zastupstva i inih troškova primjenjivati jedino oni propisi, koji u tom pogledu važe za kotarske sudove, t. j. § 259. i slij.

Može li što jasnije biti? Mislim, da ne može, pa je zapravo suviše za ovo tumačenje navesti još koje druge argumente. Ipak hoću još ovaj dokaz iznijeti za neispravno tumačenje §-a 305. po spomenutom kotarskom sudu. IV. dio gr. postupnika, koji slovi o pravnim lijekovima, sadržaje u §-u 316. st. 2. ovu odredbu: »Prizivna rasprava se vodi po propisima, koji vrijede za postupak u prvoj molbi.« Po tumačenju spomenutoga suda trebao bi i okružni kao prizivni sud u pogledu naknade prizivnih troškova primijeniti propis §-a 305. u svim slučajevima, gdje se radi o prizivu proti osudi maličnoga suda. Medjutim na takovu pomisao do danas ipak još ni jedan okružni sud nije došao, već oni i u takovim prizivnim stvarima naravno primjenjuju u pogledu troškova § 259. i slij. i to sa potpunim pravom, jer, kako je gore razloženo, po našoj organizaciji sudova nema okružnih kao maličnih sudova, kao što nema ni maličnih ovršnih sudova. Usprkos toga prejasnog stanja stvari odbio je okružni kao drugomolbeni sud u T. utok ovrhovoditelja proti spomenutomu rješenju kotarskoga suda.

Potrudio sam se, da stvarno raspravljam o gornjoj temi, premda nije baš lahko bilo, satyram non scribere. Smatrao sam za svoju dužnost, da ovim recima po mogućnosti predusretnem prihvaćanju krivoga tumačenja upitne zakonske odredbe po drugim sudovima prema onoj: Zli primjeri kvare dobre navike. Neka mi je dozvoljeno na koncu samo još spomenuti, da me tumačenje upitne zakonske odredbe po spomnutim sudovima živahno podsjeća na jedno slično tumačenje naše odvjetničke tarife, koja je izričito označena kao minimalna tarifa, po jednom predratnom senatu vrhovnoga suda u Sarajevu, odnosno po njegovu tadanjem predsjedatelju, koji je stajao na stanovištu, da se po propisu §-a 1. odv. tar. »radnje odvjetnika u sudskom postupku, koje se radi svoje jednostavnosti i ponavljanja mogu prosječno da procjene«, imaju nagradjivati prema odredbama te tarife, ali u slučajevima, gdje se ne radi o jednostavnim stvarima, kao n. pr. ako je rasprava trajala više sata, da sudovi nisu vezani na tu tarifu, nego da mogu po svome slobodnom razboru troškove zastupstva obrediti i ispod tarife. Ne imaju li možda oba rješenja neki zajednički korijen?

Nepravilnosti postupka u parnicama na priznanje očinstva i plaćanja alimentacije

Napisao Petar Petaj, vijećnik banskog stola u m. i odvjetnik u Zagrebu.

I. Bezrazložno zavlačenje postupka.

Humanitarno društvo »Materinstvo« u Zagrebu osnovalo je god. 1920. prema svojim pravilima »Pravnu Pomoćnicu« za neimućne matere, koja besplatno zastupa iste pred sudovima i inim oblastima u kraljevini S. H. S. Ovom ustanovom služe se izdašno ne samo siromašne djevojke i udovice, koje rode nezakonitu djecu, već i udate žene, koje

ostave njihovi nevjerni muževi sa djecom bez kruha i ruha u najvećoj bijedi. Na nju obraćaju se sudovi osobito iz Slovenije, koja ima najveći kontigenat djevojaka na zaradi u Zagrebu, zatim sudovi i štitničke obrasti iz Njemačke Austrije, gdje su naši vojnici za vrijeme svjetskoga rata ostavili zalog ljubavi, koji sada moraju skupo otkupiti. Nema suda u opsegu ban. stola, gdje ne bi »Pravna Pomoćnica« imala po koju parnicu radi priznanja očinstva i plaćanja alimentacije, a i izvan istoga.

Glavno je načelo »Pravne Pomoćnice«, da materi još prije poroda pribavi priznanje i obvezu vanbračnoga oca, da će se skrbiti za dijete tako, da mati može mirnije čekati porod,a poslije poroda, ako se ne poluči nagoda glede alimentacije, da podigne tužbu na priznanje očinstva i platež alimentacije.

Na žalost moramo konstatovati, da naši sudovi nisu shvatili svoje zadaće i svoje dužnosti u pitanju zaštite majke, odnosno nezakonitoga djeteta i da im ne daju ni onu pomoć, koju bi im uza sav zastarjeli i nesavremeni gradjanski parbeni postupnik mogli pružati.

Parnice se zavlače odredjivanjem ročišta za svaki parbeni govor tako, da do usklade spisa treba do jedne godine dana a katkada i više. Nakon usklade spisa slijede nadopunjenja rasprave, koja su katkada sasma suvišna i protegnu se opet na dvije do tri godine, dok dodje do provodjenja dokaza preslušavanjem svjedoka i vještaka. Tako prodje pet do šest godina do izrečenja osude, a onda dolazi do pravnih lijekova, što opet traje jednu do dvije godine.

Kao kuriozum navodim, da je kod jednoga kotarskoga suda na tužbu od god. 1913. u tečaju parnica zakonitoga djeteta po skrbniku na čin i matere mu kao dobrovoljne izbjediteljice proti zakonitomu ocu na plaćanje alimentacije od 20 kruna mjesečno. To traje gotovo 15 godina, a parnica jošte do sada nije konačno riješena, premda je već bila tri put kod banskog stola i jedanput kod stola sedmorice uslijed pravnoga lijeka tužiteljica, koje su po prvom sudu odbite sa svojim zahtjevom, jer da je tuženi doduše zakoniti otac mld. tužiteljice, ali nije naravni, premda nije pobijao zakonitosti rodjenja.

Na predstavku Pravne Pomoćnice »Materinstva« putem »Narodne zaštite« na ministarstvo pravde radi sporoga rješavanja tih parnica izašla je okružnica bans. stola od 15. ožujka 1922. br. 4251 l. 5-22. svim sudbenim stolovima, kotarskim sudovima i gradskim sirotinjskim povjerenstvima u području bans. stola, kojom se isti upozoruju, da obzirom na važnost socijalnoga zahtjeva, da se malodobnoj nezakonito rodjenoj djeci, odnosno njihovim materama ne samo omogući što brža materijalna i moralna pomoć, kao i obezbjedjenje prigodom rodjenja nezakonito rodjene djece, nego da se bržim postupkom uredovanja osujete i štetne moralne i etične, a silom prilika često i kaznenopravne posljedice, u kojima se nezakonita mati i dijete obično u tom slučaju nalaze, da odnosni sudovi i sirotinjska povjerenstva uredjuju što bržim pospješenjem, da imenuju tutorstvo sa ovlasti na podignuće parnice, zatim da ove parnice bez odlaganja u što kraćem roku rasprave i dovrše.

Predsjedništvo, odnosno predstojništva odnosnih sudova i povjerenstva imadu u tu svrhu naročitu pažnju posvetiti brzomu rješavanju ovih predmeta, te svaki nedostatak za postignuće svrhe ukloniti, uredo-

vanje tako razrediti, da odlaganje dovršenja ovih parnica ne bude dozvoljeno, — i uopće, da imadu u vidu čovječnost i svrhu ovih parnica kao i dužnost ureda.

Nu ta okružnica ili je mnogim sucima nepoznata ili se nje ne drže, jer se te parnice sveudilj zavlače u nedogled bez opravdanoga razloga.

Kod sudbenoga stola u Z. zahtijevali su neki suci, da se mora donijeti potvrda financijalne oblasti, da svjedočba siromaštva odgovara propisima čl. 5. toč. 6. zakona od 25. listopada 1923. o taksama i pristojbama, jer se inače ista ne će uvažiti. Povodom moje predstavke na sudbeni stol, da zakon nigdje ne propisuje, da uvjerenje o siromaštvu ima potvrditi financijalna oblast, donesao je sudbeni stol rješenje, da takove potvrde ne treba.

Jedan je sudac nakon predane nove svjedočbe siromaštva držao spis neriješen preko jedne godine dana i onda opet tražio novu svjedočbu, jer da se inače ne će spis riješiti.

Ja držim, da svjedočba siromaštva vrijedi jednu godinu dana za rješenje svih podnesaka, odnosno uskladnih zapisnika, koji su u to vrijeme predani sudu bez obzira, kada budu riješeni, jer bi inače mogao nemarni sudac držati godinama neriješen spis i tražiti nove svjedočbe siromaštva, a to sigurno nije prema duhu zakona i brzini postupka.

Zakon sigurno nije predmnijevao, da će parnice a naročito radi alimentacije nezakonite djece trajati preko godinu dana, i da će za to vrijeme tužitelji steći imetka, jer bi bio inače odredio, da svjedočba siromaštva vrijedi do konačnoga rješenja parnice. Pravna Pomoćnica ima u tečaju preko 200 parnica, koje redovito traju 3 do 6 godina, pak za iste svake godina doprinašati nove svjedočbe siromaštva jest doista suvišan posao, te bi valjalo zakon o taksama u tom obziru izmijeniti.

Neki suci traže formalni krsni list djeteta, nezadovoljujući se s jednostavnom potvrdom župnoga ureda o danu rodjenja i krštenja nezakonitoga djeteta, premda protivnik nije ni prigovorio pridonešenoj potvrdi, pak odredjuju u tu svrhu nadopunjenje rasprave. To se protivi jasnim odredbama gradj. parbenoga postupnika (§ 140.).

Po §§ 22. i 134. grpp. imade se u pravilu svaka isprava priopćiti nadležnomu mjestu i ako protivnik prigovori opstojnosti ili istinitosti iste odnosno prepisu, valja predočiti protivniku izvornik, te isti uskladiti.

Ta potvrda je u smislu §. 113. grpp. javna isprava, te imade moć potpuna dokaza glede čina, o kojem je zakonito izdana, pak koji bi hotio istu pobiti kao neistinitu ili protuzakonitu, dužan je to dokazati. Stoga je očito nepoznavanje zakonskih propisa, kada se ureda radi zahtijeva formalni krstni list nezakonitoga djeteta i time samo parnica zavlači. — Župnici su tako susretljivi, te izdavaju te potvrde siromašnim materama besplatno, a nitko ne može od njih zahtijevati, da bez pristojbe izdavaju formalne krstne listove.

Sudovi u Sloveniji i Dalmaciji kao i oni u Njemačkoj Austriji imenuju majku nezakonitog djeteta istomu tutoricom prema noveli gradj. zakonu od godine 1909. §. 193. o. g. z., po kojoj mogu žene biti imenovane tutoricom ili skrbnicom, ali ne (osim matere i babe štićenika) proti svojoj

volji.[1] Nu naši sudovi to ne priznavaju, držeći se ustanove našega gradjanskog zakona (§. 166.), koji odredjuje, da dijete nezakonito zastupa skrbnik ispravnije tutor (Vormund), pak traže imenovanje tutora, čime se opet samo zateže rješenje parnice.

Prema jasnim propisima §. 34. o. g. z. ima se priznati sposobnost zastupanja svoga djeteta imenovanoj materi tutoricom toga djeteta po inozemnoj oblasti a tim više po oblastima kraljevine S. H. S.

II. Kumulacija tužbenoga zahtjeva na priznanje očinstva, zatim na isplatu alimentacije pro praeterito, kao i troškova oko porodjaja i babinja dopustiva je po §. 11. grpp., jer su to tražbine, koje proizviru sve iz jednoga te istoga pravnoga razloga.

Osuda kr. stola sedmorice od 1. ožujka 1895. br. 628. (Mjes. 1899. str 96.); dr. Spevec: Gradj. zak. § 163. i Rušnov-Posilović: § 11. grpp.

Kada sam preuzeo zastupstvo Pravne Pomoćnice »Materinstva« opazio sam, da sudbeni stol u Zagrebu kao i drugi sudovi odbijaju zahtjeve matere kao dobrovoljne izbjediteljice za naknadu troškova poroda i babinja (§. 1328. o. g. z.) te uzdržavanja djeteta od poroda do tužbe kao nedopuštenu kumulaciju u smislu §. 11. grpp, sa tužbom djeteta na priznanje očinstva i plaćanja alimentacije, jer da se ti zahtjevi osnivaju na inom pravnom razlogu, nego oni djetetu, pak se upućuju na posebnu tužbu sa svojim zahtjevom.

Ja sam se u svojim alegatima pozivao na osudu stola srdmorice gore navedenu i upućivao sud, da je ista citirana i u novom izdanju gradjanskoga zakona od dra Spevca kod § 163. i u izdanju grpp. od Rušnov-Posilovića kod § 11., nu prvomolbeni sudovi ostali su kod svoga nazora i dalje odbijaju takove zahtjeve. Budući da je sada teško pristupačan »Mjesečnik« od godine 1899., navesti ću razjašnjenja radi kratki sadržaj svih trih molba.

K o t a r s k i s u d u S. odbio je zahtjev matere kao dobrovoljne izbjediteljice na naknadu troškova za uzdržavanje nezakonitoga djeteta od poroda do tužbe te na naknadu troškova porodjaja i babinja, pošto se ovi troškovi imadu utužiti s naslova § 1042. o. g. z. posebnom tužbom, te u istoj kao i u svakoj inoj, kojom se traži naknada, dokazati, što je doista za dijete potrošeno.

B a n s k i s t o l je preinačio prvomolbenu osudu u dijelu zahtjeva naknade troškova uzdržavanja djeteta od poroda do tužbe, te dosudio dobrovoljnoj izbjediteljici 120 for., ako položi prisegu od ucjene, da je doista potrošila tu svotu, dočim je u dijelu naknade troškova porodjaja i babinja istu potvrdio.

R a z l o z i: Ne stoji prigovor tuženika, da bi tužba bila nedopušteno kumulirana, jer zahtjevi tužitelja na platež troškova porodjaja i babinja, te alimentacije pro praeterito izviru iz jednoga te istoga pravnoga razloga (§ 11. grpp.).

Prema kombinovanim odredbama §§. 167. i 1042. o. g. z. obvezan je nezakoniti otac i nezakonitoj materi naknaditi na njezin zahtjev troš-

[1]) Oesterreichische Gesetzes-Kunde, 1. Bd., 1911., Bürgerliches Gesetzbuch, str. 108.

kove za uzdržavanje djeteta, ako tuženi ne dokaže, da u vrijeme, za koje nezakonita mati traži naknadu, nije mogao namaknuti tu opskrbu.

Tražbina tužiteljice za uzdržavanje djeteta od 13. ožujka 1891. do 13. ožujka 1892. odmjerena je po § 274. grpp. od 15 for na 10 for. Po §. 141. i 166. o. g. z. obvezan je otac svoje nezakonito dijete uzdržavati, dok se ono ne bude moglo samo prehranjivati.

Tužiteljica nije ni ustvrdila, da bi po tuženom prevarena bila, pa tako po § 1328. o. g. z. tuženi nije dužan platiti joj troškove porodjaja i babinja.

Stol sedmorice je potvrdio osudu banskoga stola u napadnutom dijelu glede troškova porodjaja i babinja u pomanjkanju uvjeta §. 335. grpp., a glede naknade troškova uzdržavanja djeteta pro praeterito nije bio uložen pravni lijek.

Usprkos mojemu pozivanju u parnicama na gornje osude prvomolbeni sudovi odbijali su i nadalje te zahtjeve kao nedopuštenu kumulaciju (§. 11. grpp.) i upućivali na posebnu parnicu. Stoga sam bio prisiljen kao zastupnik tužiteljice ulagati pravne lijekove protiv takovim osudama, naročito glede odbitka zahtjeva na naknadu troškova uzdržavanja nezakonitoga djeteta od porodjaja do tužbe. Tako proti osudama sudbenoga stola u Zagrebu od 23. svibnja 1924. br. 20701/gr., od 31. siječnja 1924. br. 1200/gr., od 7. veljače 1924. br. 6433/gr., od 30. lipnja 1924. br. 13729/gr., od 3. veljače 1925. br. 3699/gr. u kojima je odbijen zahtjev matere na naknadu troškova za uzdržavanje djeteta pro praeterito. U svojim prizivima uz citiranje viših osuda, da ne predleži nedopuštena kumulacija u smislu §. 11. grpp., jer da tražbina dobrovoljne izbjediteljice izvire iz istoga pravnoga razloga, na kojem se osniva zahtjev djeteta proti nezakonitomu ocu na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije, naime što je tuženi vanbračni otac prvotužitelja (§ 166. i 167. o. g. z.), naveo sam razloge shodnosti, da se ne gomilaju parnice mjesto jedne, da se vode tri, što svakako nije povoljno ni za tuženika.

Imade slučajeva, da dijete podigne tužbu po svojem tutoru nakon više mjeseci a i godina, a mati se pridruži istoj radi naknade svojih troškova uzdržavanja do tužbe; nu dijete umre za mjesec dva iza tužbe, a da mati bude odbijena sa svojim zahtjevom i upućena na novu tužbu, na mjesto da je njezinu zahtjevu udovoljeno već na prvu tužbu.

U Cislitavi a sada u Sloveniji i Dalmaciji nema o tom dvojbe, jer postoji službeni obrazac zapisničke tužbe C. pr. Štv. 20 (Tožba na zapisnik radi ugotovitbe očetovstva in plačila porodnih stroškov in preživnin § 424. cpr.).

Mati je plaćala začasno na račun toženca slijedeće zneske:

1. Za porodne troške...,

2. Za svoje lasno preživljanje tekom prvih šest tjednov po porodu....

3. Za preživljanja otroka mjesečno od .... do tožbe torej skupnem znesku zahtjev tužbe glasi:

Toženec se smatra za očeta otroka P. N. ki ga je porodila A. N. dne.... izven zakona, in je dožan,

1. Plaćati materi A. N. (1 — 3.) . . .

2. Plaćati otroku P. N. od tožbe mjesečno preživninu te daj naprej dotlej, da se bo mogel sam preživljati . . . .

Na ovakovu praksu zavedeni su naši prvomolbeni sudovi nesretnom opaskom Adolfa Rušnova u »Pomoćniku za odvjetnike, bilježnike i suce« od god. 1909. str. 23.:

»Trošak, učinjen po materi za nezakonito njezino dijete prije podnešenja tužbe na priznanje očinstva, ne može se kao što budući trošak paušalno u okrugloj mjesečnoj svoti zahtijevati u tužbi, podignutoj na priznanje očinstva. Ovaj trošak valja utužiti s naslova § 1042, o. g. z. posebnom tužbom, te u istoj kao u svakoj inoj, kojom se naknada ište, dokazati, što je doista na uzdržavanje djeteta protrošeno, pa samo faktično u tu svrhu potrošeni iznos uvrstiti u zahtjev tužbe.«

Na gore navedene prizive uslijedile su osude banskog stola od 6. studenoga 1924. br. 17920, od 31. prosinca 1924. II. 3061/24., od 1. listopada 1924. br. 11100, od 24. travnja 1925. br. 3699 i od 24. rujna 1925. br. 9164, u kojima su u glavnom slijedeći razlozi:

Napadnuta osuda opravdana je iz razloga za nju navedenih, u koliko udovoljuje tužbenom zahtjevu. U koliko pak ova osuda tužbeni zahtjev odbija, nije opravdana niti na zakonu osnovana, jer je tuženi dužan naknaditi troškove uzdržavanja djeteta njegovoj materi, pošto je ona te troškove imala, vršeći dužnost mjesto tuženoga za vrijeme od poroda djeteta do tužbe, koju je podnesla, čim joj je to moguće bilo, a nema govora o nedopuštenom spojenju tužbenoga zahtjeva, jer i ova materina tražbina izvire iz jednoga te istoga pravnoga razloga kao što i tražbina djeteta.

Po §. 167. o. g. z. nezakoniti otac je dužan uzdržavati svoje nezakonito dijete, pa ga zakon obvezuje bez pretpostave, da li imade imovine ili ne, jer ovo potonje spada na ovršni čin.

Visina alimentacijonoga iznosa ne mora se uvijek ustanoviti po gospodarstvenim vještacima, pogotovo ne u nazočnom slučaju, jer je visina istoga odmjerena u mjeri, koja je najnužnija za bitak i uzdržavanje djeteta; iznos od dnevnih D 10 jedva dostaje za mlijeko, dakle za prvo vrijeme othrane djeteta.

Iz ovih rješenja se vidi opravdanost priziva proti osudama prvomolbenoga suda.

Dragocjeno je obrazložneje u osudi banskoga stola od 1. srpnja 1926. br. 3505 (osuda sudbenoga stola u Zagrebu P. 916/25), da se visina iznosa za uzdržavanje djeteta ne mora uvijek ustanoviti po gospodarstvenim vještacima, osobito kad se radi u iznosu od 300 do 400 D, jer je to minimum kod današnje skupoće. Niži sudovi odredjuju uvijek preslušavanje vještaka glede visine alimentacije, pa makar ista iznašala 200 D, jer drže, da po ustanovi §. 205. grpp. moraju tu visinu ustanoviti po vještacima, premda ta ustanova prepušta sucu, da za temeljito rješenje stvari odredi očevid, kad mu se vidi potrebit.

U odredjivanju visine alimentacije sigurno svaki sudac znade istu prosuditi, kao što i drugi gradjani, a naročito mu zakon daje ovlast u §§. 273.—275. grpp., da može tu visinu dosuditi bez preslušavanja vještaka.

U jednoj parnici kod kotarskoga suda na S. tražio sam tužbom od god. 1926. povišenje alimentacije, dosudjene godine 1921. sa 80 kruna, odnosno D 20 na 150—300 D mjesečno, gdje su dva vještaka jednoglasno dali mnijenje, da je za uzdržavanje djeteta dovoljno 25 D, pak je sud u smislu §. 216. grpp. dosudio tu svotu. Povodom priziva tužitelja, da ta svota mjesečno nije dostatna ni za uzdržavanje jedne mačke, a kamo li djeteta i da bi ti vještaci mogli uzeti patent na svoje mnijenje, povisio je banski stol taj iznos na 125 D mjesečno bez preslušavanja drugih vještaka.

III. U protuodgovoru povišeni iznos tražene mjesečne alimentacije nije nedopušteno povećanje petita po §. 18. grpp.

Osuda stola sedmorice od 26. listopada 1922. br. 2518. i od 20. listopada 1922. br. 1892. »Mjesečnik« 1923. str. 135.

U jednoj parnici kod sudbenoga stola u Z., koja je trajala šest godina, povisili smo iznos elimentacije posebnim podneskom, kao nadopunenje tužbe prije danoga odgovora. Protivnik je tomu prigovorio, da je to promjena zahtjeva, a ja sam tvrdio, da ovdje nema mjesta primjeni §. 18. grpp., jer je povišenje zatraženo prije danoga odgovora i da to nije promjena petita u smislu §. 18. grpp., jer je u nazočnoj parnici predmet tužbe alimentacija (dužnost uzdržavanja djeteta §§. 166. i 167. o. g. z.), koja ostaje nepromijenjena, samo se gledom na promjenu cijena živežnih namirnica traži iznos odgovarajući toj alimentaciji, a taj se i poslije danoga odgovora do izrečenja osude, a i poslije pravomoćne osude može povisiti.

Sudac je odredio nadopunenje rasprave, da dokažemo opravdanost toga povišenja obzirom na §. 18. grpp. U dokaz opravdanosti svoga mišljenja citirao sam gore navedenu osudu, koje kratki sadržaj priopćujem.

U parnici D. K. proti M. P. radi priznanja očinstva i plateža alimentacije mjesečno 16 kruna, tražene tužbom od 3. siječnja 1916. od dana rodjenja djeteta 12. rujna 1914., dok se isto ne bude moglo samo uzdržavati povisio je tužitelj u protuodgovoru od 21. siječnja 1919. iznos alimentacije mjesečno na 100 kr.

Uslijed prigovora tuženoga, da se tužbeni petit može povisiti samo prije danoga odgovora, odbio je kotarski sud u K. povišeni zahtjev i uputio tužitelja na posebnu tužbu.

Banski stol osudom od 15. veljače 1922. br. 14978 je potvrdio prvosudnu osudu, jer je prigovor povišenja zahtjeva opravdan po §. 18. i 2. grpp.

Stol sedmorice je osudom od 26. listopada 1922. br. 2518. uvažio izvanredni previd tužitelja glede odbitka povišenja od 100 kr. mjesečno, te preinačio obje niže osude i sudio od rodjenja djeteta 12. rujna 1914. do 21. siječnja 1919. mjesečno 16 kr., a od 22. siječnja 1919. dalje, dok se dijete ne bude moglo samo uzdržavati, 60 kr. mjesečno, dok je sa većim iznosom tužitelja za sada odbio.

Nu što se tiče dosudjene visine alimentacije, to je izvanredni previd tužitelja djelimično opravdan. Tužitelj traži u tužbi od poroda djeteta za uzdržavanje mjesečno 16 kr., dočim u protuodgovoru taj iznos povisuje

na mjesečno 100 kr., pa oba niža suda uzimaju, da je takovo povišenje nedopustivo obzirom na §§. 18. grpp. Taj nazor nižih sudova ne stoji, jer tužbeni zahtjev u glavnom nije povišen. Predmet je tužbe alimentacija i ova ostaje nepromijenjena, samo se gledom na promjenu cijena uzdržavanja života zahtijeva iznos, koji odgovara toj alimentaciji, t. j. mogućnosti, da se dijete obzirom na njegovo pravo (§. 166. i 167. o. g. z.) može uzdržavati. Tužba je naime podignuta 3. veljače 1916., a povišenje zahtjeva je uslijedilo u protuodgovoru 21. siječnja 1919., kada su se prilike dobrano promijenile, te su životne namirnice, koje sačinjavaju uzdržavanje znatno poskupile, pa je nužna veća količina novaca za nabavu istih.

Po tom nema zapreke, da se alimentacija dosudi prema faktičnim prilikama, a to nije u opreci sa §. 18. grpp. — tim manje, kada bi tužitelj i molbenim putem mogao tražiti povišenje već dosudjene alimentacije.

Vještaci su visinu alimentacije za vrijeme parbe ustanovili mjesečno sa 60 kr., pa je slijedom toga tužiteljima od poroda djeteta do 21. siječnja 1919. naime do povišenja iznosa dosudjena svota od 16 kr., a od dana zahtijevanoga povišenja po 60 kr.

IV. U citiranoj osudi kr. stola sedmorice dosudjena je alimentacija nezakonitomu djetetu od dana rodjenja usprkos načelu »Nemo pro praeterito alitur«.

Ja držim, da je to ispravno, jer je nezakoniti otac dužan uzdržavati svoje dijete od dana rodjenja § 166. i 167. o. g. z., te da je tada actio nata (§. 1418. o. g. z.). Samo na prigovor tuženika u smislu §. 1501. o. g. z., da je odnosni dospjeli obrok prema ustanovi §. 1480. o. g. z. zastario, ne bi se isti obrok mogao dosuditi.

Prema tomu za trogodišnje troškove uzdržavanja djeteta ne bi se mati kao dobrovoljna izbjediteljica morala pridružiti tužbi djeteta na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije.

Nu naši sudovi odbijaju zahtjev djeteta na platež alimentacije od poroda do tužbe uslijed prigovora tuženika »Nemo pro praeterito alitur«, ako i nema mjesta zastari.

Ovakova praksa nije na zakonu osnovana. Za tužbu djeteta na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije su potrebne razne isprave i imenovanje tutora djetetu, te ishodjenje ovlasti na tužbu po tutorstvenoj oblasti, što treba par mjeseci a i godinu dana, pak da se ne bi mogla dosuditi alimentacija do predane tužbe, nema zakonite zapreke, jer i nakon predane tužbe do osude, koja obično izadje nakon više godina, je ta dosudjena alimentacija pro praeterito.

Ovaj prigovor bio bi umjestan, kada bi dijete, koje je dobilo od treće osobe uzdržavanje in natura, tražilo osim toga naplatu alimentacijonih iznosa, jer u tom slučaju ima samo taj treći pravo zahtijevati naknadu troškova uzdržavanja.

U razlozima gore citirane osude se navodi, da bi tužitelj mogao i molbenim putem tražiti povišenje već dosudjene alimentacije. To je sasma ispravno mišljenje, koje je opravdano na temelju ustanove § 445. grpp., po kojoj se može ovršenik obratiti na suca prve molbe sa prošnjom, da se

ustanovi dalja ovrha, kada je kadar ispravama potpuno dokazajućim posvjedočiti, koji god pozniji čin, kojim je ovršno pravo njegovoga protivnika utrnulo.

Prema tomu a contrario zašto se ne bi mogao ovrhovoditelj na temelju postojeće ovršive isprave obratiti prošnjom na suca prve molbe, da se iznos alimentacije, koji ne dostaje za uzdržavanje djeteta, povisi. — Nu na žalost naši sudovi traže, da se povišenje iznosa alimentacije potjera redovitom tužbom, te predleži u tom pravcu i osuda stola sedmorice od 6. svibnja 1920. br. 844.

Stoga smo, pokoravajući se toj praksi, podnesli tužbu na kotarski sud u Č. za povišenje alimentacije nezakontiog djeteta, dosudjene odlukom okrajnoga sodišča u K. u Sloveniji. koja nam je vraćena u smislu §. 35. grpp. s time, da pitanje povišenja alimentacije ima riješiti samo presudni sud, dakle okrajno sodišče u K. tim više, što dolaze u obzir i sve okolnosti, koje su se zbile u bivšoj parnici.

U svojoj žalbi ništovnoj i utoku spomenili smo, da bi bili sretni i zadovoljni, da gornja odluka stoji i da ne bi više morali podnašati tužbe.

Banski stol rješenjem od 5. kolovoza 1926. br. 17116. je potvrdio prvomolbenu odluku iz slijedećih razloga:

Uvaživ, da je okrajno sodišče u K. svojom odlukom od 15. lipnja 1921. osudilo D. Č. kao vanbračnoga oca na platež alimentacije mldb. D. B. od mjesečnih 100 kr.; uvaživ, da je taj isti sud odlukom od 26. rujna 1923. tu alimentaciju povisio na mjesečnih 75 D.; — uvaživ, da tužiteljica svojom tužbom zahtijeva povišenje alimentacije mjesečno na 200 D; — uvaživ, da je napadnuta prvosudna odluka prema tomu opravdana i na §. 2. sl. a) grpp. osnovana, obnašao je ništovnu žaobu tužiteljice zabaciti, njezin utok odputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

Mi se nismo poslužili daljim pravnim lijekom, uvjereni, da bi i stol sedmorice, dosljedan svome obrazloženju osude od 20. listopada 1922. br. 2518., koja je izašla iza gore citirane osude od 6. svibnja 1920. br. 849, potvrdio doljnjosudne odluke.

Ovakovom praksom prištedio bi se sudovima suvišan posao i vrijeme, a strankama silan trošak, te bi one došle brže do svoje tražbine.

Osudjeni promijeni svoje prebivalište. pak se mora tamo tužiti, ako ode u bivšu kraljevinu Srbiju, kamo se rado sklone sva lica, koja znadu za ustanovu §. 130. srp. gradj. zakonika, da tamo nema tužbe na priznanje očinstva (La recherche de la paternité est interdite).

Sada se opet u tužbi moraju doprinijeti dokazala, koja već predleže kod presudnoga suda, a čemu te puste formalnosti.

Nadamo se, da će naši sudovi poprimiti tu ispravnu praksu i zadovoljit se sa molbom za povišenje pravomoćno dosudjenoga iznosa alimentacije.

V. Zastara.

a) Alimentacije; — b) Iskanja naknade troškova porodjaja i babinja §§ 1328. i 1489. o. g. z.; — c) Tražbina naknade troškova uzdržavanja djeteta po trećim osobama (§ 1042 o. g. z.).

Ad a). Dužnost alimentacije djeteta obuhvaća ne samo hranu (Kost), nego stan, odijelo, tjelesnu njegu, ljekarije, trošak obuke i uopće sve, što je za uzdržavanje povlaštenoga lica potrebno (§ 672. o. g. z.).

Obveza uzdržavanja uopće pretpostavlja na strani obvezanoga višak nakon namirenja vlastitih potreba, jer je svaki najprije dužan sebe uzdržavati, u koliko dotiče vlastiti imetak odnosno vlastita sposobnost zarade.

Pravo na alimentaciju počima kod djece u času rodjenja, a kod roditelja, kada osiromaše (§ 154. o. g. z.); prestaje kod djece, čim se mogu sama uzdržavati, a kod roditelja, čim prestane siromaštvo; čim nastane nemogućnost sama sebe uzdržavati, počima opet dužnost djece (§ 42. o. g. z.), da uzdržavaju svoje roditelje, ali ta dužnost ne prelazi na njihovu ostavštinu, jer je ta dužnost utemeljena na obiteljskom pravu, pak smrću djeteta ista prestaje. ali prelazi na njegovu djecu (§ 42. o. g. z.), što proizlazi iz §§ 762. i 795. o. g. z.

Naš gradjanski zakonik, službeno izdanje od 1853., prevadja alimentaciju (Unterhalt) sa »uzdržavanje«, slovenski »preživljanje« i »preživnina« (§§ 91., 105., 106., 139., 141.—143., 150., 154., 166.—171. i t. d.).

Po § 106. o. g. z. i dijete nezakonito ima pravo iskati od svojih roditelja prema njihovoj imovini hranu, odgojenje, i opskrbljenje (Verpflegung, Erziehung und Versorgung). Prevod (Verpflegung) hrana je preusko, pak § 167. o. g. z., po kojem je otac navlastito obvezan hraniti dijete nezakonito, zavadja novoga suca, da sudi vanbračnoga oca samo na plaćanje hrane (Kost), a drugo da je dužna mati podavati.

Pravo na alimentaciju može se temeljiti na očitovanje posljednje volje, pogodbi i zakonu, pa prema tomu i sadržaj i opseg iste je različit Mi ovdje imademo u vidu alimentaciju na temelju zakona u §§ 91., 141. i t. d.

Mi smo već gore pod IV ustvrdili, da dijete stiče pravo na uzdržavanje danom rodjenja (actio nata est). Tim danom počima i zastara zahtjeva za podavanje uzdržavanja odnosno plaćanja alimenta § 672. o. g. z. (ne hrane, kako to pogrješno prevadja § 1418. o. g. z.), koji se plaćaju najmanje jedan mjesec unaprijed. Nije prijeporno po našem gradjanskom zakonu i po sudbenoj praksi, da iskanja nezakonitoga djeteta na plaćanje alimenta spadaju pod prihode (renta), spomenute u § 1480. o. g. z., i da pravo tužbe na pojedine dospjele obroke prestaje u tri godine dana, a samo pravo na alimentaciju ne zastaruje § 1481. o. g. z.

Dijete nezakonito ne stoji pod pravom vlašću očinskom svojega roditelja, nego ga zastupa tutor (Vormund pogrješan prevod — skrbnik § 166. o. g. z.). Prema ustanovi § 1494. o. g. z., dok nije nezakonitome djetetu imenovan tutor, ne može započeti zastara (agere non valenti non currit praescriptio). Zastara se prekida i ovdje prema propisima § 1497. o. g. z., a na nju ima se uzeti obzir samo uslijed prigovora stranke § 1051. o. g. z.

Nu prema sudskoj praksi u Austriji odnosno Sloveniji i Dalmaciji, te potom i kod nas, da se do predaje tužbe dospjeli odnosno po trećoj osobi podmireni troškovi uzdržavanja djeteta ne mogu po materi zahtijevati kao prinosi alimenta za dijete u smislu § 167. o. g. z., već da se imadu utužiti po materi ili trećoj osobi u smislu § 1402. o. g. z. kao na-

knada troškova prema onoj »Nemo pro praeterito alitur«, nema ova zastara praktične vrijednosti.

Prijeporno je medju tumačima gradj. zakonika a i u samoj sudskoj praksi, da li dosudjena mjesečna alimentacija u izvjesnom mjesečnom iznosu zastaruje iza pravomoćnosti osude u tri godine dana, ako se ovrhom ne potjera, odnosno po § 1497. o. g. z. ne prekine zastara. Nu ta dvojba riješena je naredbom ministarstva pravosudja od 21. srpnja 1858. (d. z. l. br. 105.). Iskanja, koja po propisima općega gradj. zakona zastaruju u kraćim nego li za redovitu zastaru u §§ 1478., 1485. i 1486. odredjeni rokovima, ako su dosudjena pravomoćnom osudom ili su utvrdjena ovršivom nagodom ili ugovorom, podvržena su samo zastari navedenoj u rečenim paragrafima. Nu ako se sudi ne samo na već dospjela nego i u buduće dospjevajuća godišnja podavanja, kamate, rente i posluge, to potpadaju iza pravomoćnosti osude dospjela podavanja u § 1480. o. g. z. odredjenoj trogodišnjoj zastari[2].

Ad b). Tko žensku glavu prevari i s njom rodi dijete, valja da plati troškove porodjaja i babinja (§ 1328. o. g. z.). Najobičniji način zavedenja na vanbračni prileg je obećanje ženidbe ili pobudjenje nade na ženidbu odnosno zajedničko vodjenje kućanstva. Jedni pravnici drže se strogo slova zakona i daju zavedenoj samo pravo na naknadu troškova porodjaja i babinja, a drugi smatraju, da u zavedenju predleži zla nakana ili barem gruba krivnja zavodnika, stoga da imade da dade po § 1324. o. g. z. potpuno zadovoljenje, dakle imade naknaditi izmaklu zaslužbu i umanjeni izgled na ženidbu.

Vrhovno sudište u Beču stoji na stanovištu, da zavedenoj pripada potpuno zadovoljenje samo onda, ako zavedenje tvori kažnjivo djelo po § 506. k. z.; nu nema prava na naknadu štete za izgubljeno poštenje ili umanjeni izgled na ženidbu, a još manje za bol. Samo u slučaju silovanja ili oskvrnuća ili spolne zaraze dosudilo je vrhovno sudište odštetu i za bol.[3]

Po noveli ima § 1328. o. g. z. glasiti: Tko žensko lice himbom, prijetnjama, zloporabom odnosa zavisnosti prinudi na vanbračni prileg, dužan je naknaditi pretrpljenu štetu i izmaklu dobit. Tu je ispuštena stavka i snjom rodi dijete, što je sasma ispravno za zaštitu zavedene.

Ustanova § 1328. o. g. z. nalazi se u poglavlju 30. o pravu naknadjenja štete i zadovoljenja, a pošto po § 1489. o. g. z. svaka tužba o naknadi šteta prestaje poslije tri godine, računajući od vremena, kada je oštećenik saznao za štetu, te gore navedeni zahtjevi zastaruju u tri godine. To je izrično navedeno u noveli § 167. o. g. z. Otac je dužan naknaditi majci troškove porodjaja, pa i troškove njezina uzdržavanja za prvih šest mjeseci iza poroda, te, ako budu potrebni uslijed poroda dalji izdaci, i ove. Zahtjev taj zastaruje izminućem triju godina iza poroda.

Po našem gradjanskom pravu ima pravo na naknadu troškova iz § 1328. o. g. z. samo zavedeno žensko lice na vanbračni prileg, koje rodi, dočim po noveli § 167. otpada taj uslov, koji mora mati dokazati, što je po našem gradjanskom parbenom postupniku vrlo teško, pak stoga se ti

[2]) Hasenöhrl. Das oesterr. Obligationenrecht, svez. II., str. 634.

[3]) Oesterreichische Gesetzes-Kunde, str. 582.

troškovi obično ne zahtijevaju — tim manje, što naši sudovi traže, da se ti zahtjevi posebnom tužbom, a ne sa onom radi priznanja očinstva i plaćanja alimentacije, potjeraju.

Ad c). Suglasna je praksa naših sudova, ako vanbračni otac ne uzdržava svoje nezakonito dijete, koje se ne može samo uzdržavati, već to čini mati ili treće lice, da ovi imadu pravo tražiti naknadu tih troškova od vanbračnoga oca na temelju ustanova poslovodstva bez naloga odnosno § 1042. o. g. z. Mnogi suci traže kao i za naknadu štete, da tužitelj točno dokaže sve izdatke, koje je imao za uzdržavanje nezakonitoga djeteta, a od matere jošte, da nije to učinila vršeći svoju materinsku dužnost, odnosno nakanom, da ne će zahtijevati naknadu tih troškova (animo donandi). Mi držimo, da se u pravilu predmnijeva nakana zahtjeva na naknadu tih troškova, osobito kod neimućnih matera, pak je dužnost tuženika, da dokaže, da je to mati činila vršeći svoju materinsku dužnost, odnosno animo donandi, i da on u to vrijeme nije bio moguć dijete uzdržavati (§ 167. o. g. z. in fine).

Da se izbjegne mučnom i dugotrajnom dokazivanju iznosa učinjenih troškova, to tužiteljica majka kao dobrovoljna izbjediteljica, koja se pridruži tužbi svoga nezakonitoga djeteta na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije, stavi minimalni zahtjev na naknadu troškova uzdržavanja djeteta pro praeterito — mjesečno po Din 150—250, ako traži za dijete alimentaciju D 300—400 mjesečno. Pita se sada, da li tužba na naknadu tih troškova zastaruje u roku od tri godine, kao gore a) i b) ili u vremenu od 30 godina. Neki pravnici drže, da i ti zahtjevi prestaju izminućem triju godina kao i tužba o naknadi štete (§ 1489. o. g. z.).[4]

»Zahtjev nezakonite matere odnosno trećeg lica na naknadu troškova uzdržavanja djeteta nema se smatrati kao tužba na naknadu (Ersatz) troška (Aufwand) u smislu § 1042. o. g. z. već kao tužba na naknadu štete (Entschädigungsklage), te zastaruje u vremenu od tri godine«.

Nu kasnije rješidbe vrhovnoga bečkoga suda, citirane u izdanju gradjanskoga zakonika od dr. Spevca kod §§ 1042. i 1480., kao i osude naših viših a i nižih sudova smatraju te tužbe kao tužbe na naknadu troška (Aufwand), a ne kao tužbe na naknadu štete, te se imadu prosudjivati po načelima poslovodstva bez naloga i ponajpače po načelima § 1042. o. g. z. i to potpada stoga samo redovitoj zastari po § 1479., a ne kraćoj, predvidjenoj u §§ 1481. ili 1489. o. g. z.[5]

Bilo bi već skranje vrijeme, da se naš gradjanski zakon reformira prema gore citiranoj noveli k austrijskomu gradjanskomu zakoniku u svrhu zaštite matere i nezakonitoga djeteta, a osobito da se već jednom izmijeni naš zastarjeli i nepodesan gradjanski parbeni postupnik sa modernim postupnikom, da se ne zavlače parnice radi alimentacije do 10 godina.

[4]) Rješidba vrhovnoga bečkoga sudišta od 3. studenoga 1853. br. 10.946 — Schinkovsky od 1869. br. 122.

[5]) Tako Hasenöhrl sv. III., str. 615. opas. 90: »Tražbina na dospjele alimente zastaruje u roku od tri godine, ali ne zahtjev treće osobe na naknadu troškova učinjenih na mjesto obvezanoga lica na podavanje alimentacije«.

Ocjene i prikazi

»Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Herausgegeben v. Dr. Heinrich Klang. Wien 1927. Druck u. Verlag der österreichischen Staatsdruckerei«.

Tako glasi naslov knjige, koja je počela negdje pred godinu dana izlaziti u sukcesivnim svescima.

Ali ti svesci ne sljeduju redom paragrafâ o. g. z-a. Izdavač je naime, razdijelivši svoj tumač u tri, od dijelova o. g. z-a različna, dijela (prvi će obuhvaćati §§ 1—531, drugi §§ 532—1089, a treći §§ 1090 do 1502) — počeo sa trećim dijelom (sa §§ 1090 i sl.), iza toga je objelodanjen početak prvoga dijela (uvod u tumač, uvodni patent od 1811. i §§ 1 i sl. o. g. z-a), dok je ovih dana izašao početak drugoga dijela (§§ 532 i sl.).

Komentar će se dakako obazirati i na one zakonske propise, koji su u savezu sa o. g. z-om, te potonji mijenjaju odnosno nadopunjuju, a osvrnut će se u dodatku i na česko-slovačko pravo.

Do sada su medjutim izašla samo četiri sveska[1]), te — ne bude li ubrzan tempo izdavanja slijedećih — malo ima nade, da će djelo biti gotovo do konca god. 1928., kako nas izdavač uvjerava.

Da svlada ogromni materijal, okružio se je izdavač cijelim »štabom« odličnih suradnika — svih skupa ih ima ne manje od petnaest — medju njima i sa prvoklasnim austrijskim civilistima, te je već time pružio garanciju, da će i samo djelo biti prvorazredno. Ipak uslijed velikoga broja suradnikâ ne će, veli on, trpjeti jedinstvo (»die Einheitlichkeit«) cijele knjige.

Svakako je, tvrdi izdavač, a u tom ima pravo, novi komentar k o. g. z-u jedna potreba, jer su postojeći komentari zastarjeli: zadnje izdanje najpoznatijega komentara — Stubenrauchov-oga — potiče iz god. 1903.; ima mu dakle 25 godina. Razlog toj zastarjelosti jest medju ostalim i u eksorbitantnom ubertetu novijega austrijskoga zakonodavstva. (U tom pogledu smo napose mi u Hrvatskoj — ako to i malo čudno zvuči — stara Austrija, dok je današnja Austrija sa svojim sadašnjim zakonima kud i kamo naprednija. Time dakako ne ću reći, da u hiperprodukciji austrijskih novih zakona leži baš blagoslov božji).

Prelazeći na sâm meritum osvrnuti ću se u ovim recima samo na onaj svezak (treći) koji se u istinu ima smatrati početkom ovoga tumača i sadržaje uvodne primjedbe, proglasni patent i prvih par paragrafa (1—3) samoga o. g. z-a, ali ću se i ovdje ograničiti na nekoliko pripomena, i to jedino glede onih mjesta, koja su mi naročito udarila u oči. Zainteresirao me je taj svezak osobito i zbog toga, jer sadržaje rad i potiče iz pera toli odličnih predstavnika austrijskoga civilnoga prava kao što su Schey i Pisko, dvojica od najprominentnijih u nizu suradnika ovoga komentara.

Čitajući ponajprije Schey-ov uvod, razabrati će svaki verziraniji poznavalac odnosne literature, koliko erudiciju pretpostavlja ovaj Schey-ev rad i sa kolikom je on virtuoznošću sastavljen. Za mnogi

[1]) Iza kako je napisan ovaj članak, izašla su još tri sveska. I. M.

njegova stavak možemo doista reći: ex ungue leonem. A pri tom vazda onaj elegantni, briljantno blistavi način prikazivanja, kojim se je ovaj dubokoumni pravnik, možda posljednji od austrijskih civilističkih klasika, od uvijek odlikovao.

Pisac veli u svom »uvodu«, u historičkim uvodnim primjedbama (Vorbemerkungen«), da ni komentar k o. g. z-u ne može mučke prijeći preko starijih pravnih vrela, već mora da vodi računa (»sich Rechenschaft geben«) o stanju vrelâ, koje je našla kodifikacija osamnaestoga vijeka, budući je to tlo iz kojega je ona nikla. Tomu se ali, nastavlja autor, ne može udovoljiti time, da naprosto ustvrdimo, da je u Austriji od recepcije rimskoga prava do njegove derogacije vrijedilo, apstrahirajući od nekih iznimaka, rimsko-kanonsko pravo kao opće pravo. Naročito je pak pogibeljno (»bedenklich«), veli pisac, ako se za takovu tvrdnju poslužimo poznatom formulom i velimo: rimsko pravo recipirano je in complexu i onaj, koji se poziva na corpus iuris ima fundatam intentionem. Odatle je naime, kako je poznato, načinila historijska škola neopaženo zasadu (»einen Lehrsatz«) materijalnoga privatnoga prava, koja glasi: recepcijom je cijeli sistem rimskoga prava i svaki njegov pravni institut (sa svim svojim sljedujućim zasadama) postao pozitivno pravo, u koliko nema inače jače norme teritorijalnoga običajnoga ili pisanoga prava. Ako je pak bilo, veli Schey, takovo stanje stvari do vremena kodifikacije osamnaestoga stoljeća, onda je samo logično, da se »fundata intentio« uporavlja i na spoznanje sadržaja novoga zakona i da se kaže: kao matica (»Nährboden«) o. g. z-a ima u dvojbi vazda služiti rimsko pravo, i to in complexu. To slijedi usuprot derogatorne ustanove u uvodnom patentu, u koliko interpretacijom novoga zakona ne dolazimo do toga da je zakonodavac imao nakanu postaviti drugo pravilo.

Time je Schey sjajno prikazao osnov i ishodište, na kojem su bazirali svoje izvode i iz koga su polazili pisci one periode u literaturi o. g. z-a, kojima prigovaramo, da su romanizirali gradjanski zakonik. No sâm Schey nije, kako je poznato, pristaša romaniziranja gradjanskoga prava, jer mu nije jedino rimsko pravo (i event. neki ostaci drugih prava) predstepenica (»Vorstufe«) o. g. z-a (a ni nauka pandekata jedino znanstveno vrelo i jedina ispravna smjernica za dogmatiku našega gradjanskoga zakona[2]), već mu je naš zakon sinteza pravâ, koja su prije njega vrijedila u »austrijskim zemljama«.[3])

K svemu tomu imao bih samo to primijetiti, da treba Schey-evu tvrdnju — da je »domaće pisano i nepisano pravo bilo predmetom dokazivanja i da je onaj, koji je iz njega izvodio svoje zahtjeve, morao dokazati sadržaj, vrijeme i mjesto u kom vrijedi to pravo (proces. pravila o teretu dokaza)«; kom. sv. I. str. 3. i 4. — u sklad dovesti sa poznatim naučanjem, da se u civ. procesualnom (»zivilprozessmässigen«) dokazivanju pravnih zasada u opće ne može govoriti. Dokazivanje dakle, o kojem govori Schey, nije bilo vezano na inače valjana pravila dokaz-

[2]) Schey, Ueber den redlichen u. unredlichen Besitzer, str. 5. i sl.

[3]) Tilsch, na koga se Schey poziva i koga pod navodnim znakom citira, veli na dotičnom mjestu: »Das Recht des ABGB ist eine Synthese der Rechte, die vor dem Gesetzbuche einerseits in den böhmischen Ländern, anderseits in den österreichischen Ländern galten«.

noga postupka. Sudac je mogao uporabiti sva stvarno uporabiva sredstva (»Erkenntnismittel«), i ako ih stranke nisu ponudile, te u tu svrhu odrediti što je potrebno. No ovakvo dokazivanje se uopće nije odnosilo na notornu ekzistenciju općega njem. običajnoga prava — ovo je trebao sudac ex offo poznavati.[4])

Dok smo se prije glede značenja t. zv. marginalnih rubrika u zakoniku držali stare regule: rubrica legis non est lex, Schey u svom »uvodu« stvar drugačije shvaća. I one, uči on, spadaju k autentičnom tekstu zakonika. Istina, kaže on dalje, one nisu gledom na formu i sadržaj zakonski imperativi, norme, u smislu Thon-ove i Bierlingove imperativne teorije, te se s toga ni ne mogu smatrati autentičnom interpretacijom (jer i ova potonja je imperativ) i ako se gdjegod marginalna rubrika ne pokriva sa tekstom odnosnoga paragrafa, ne može ona imati prednost. Ali su ipak, veli konačno, marginalne rubrike sastavni dijelovi o. g. z-a, kao što mnoge samo »razjasnjujuće« zasade (»deutende« ili »begriffsentwickelnde«), koje su ipak pravne zasade, te se nesuglasje izmedju njih i ostaloga teksta imade riješiti po pravilima interpretacije u slučaju protuslovlja unutar pravnoga poretka.[5])

Glede toga pripominjem: ono starije shvaćanje o marginalnim rubrikama ima mnogo za se. Općenito je poznato, da su marginalne rubrike sastavljene po Zeiller-u. Nije vjerojatno, da bi redaktori u svojoj poznatoj točnosti i savjesnosti, prepustili ovaj rad Zeiller-u (uz sve poštovanje prema njemu), kad bi oni ove rubrike smatrali jednakopravnim zakonskim tekstom.[6]) — Karakteristično je nadalje, da te marginalne rubrike nisu došle u uglednu »Justizgesetzsammlung«. Ovoj je zbirci naime bila svrha jur publicirane (u tadašnjem smislu riječi) zakone u autentičnim tekstovima koncentrirati i time spriječiti, da se na njih zaboravi (Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 137. N. 53). Čini se dakle, da sastavljči te zbirke nisu smatrali marginalne rubrike kao zakonski tekst. — Konačno ne smijemo iz vida pustiti od Ehrenzweiga[7]) napomenuti »Hofdekret« od 5. oktobra 1804., gdje se izrijekom veli: rubrica legis non est lex. Držim, da ovaj dvorski dekret nije ukinut u Austriji stav. 4. uvod. patenta od 1811. Marginalne rubrike se, istina, nalaze u o. g. z-u, ali one ipak nisu »predmet ovoga gradjanskoga prava« u »smislu citiranoga stavka 4. uvod. patenta. Vidi i § 1. o. g. z-a.

Nego recimo, da svi ovi izvodi ne stoje, ipak se ne bih mogao u svemu složiti sa onim što Schey veli. Tako kad kaže: »...« allerdings sind sie (scil. die Marginallen) nach Form u. Inhalt nicht Gesetzesbefehle, Normen im Sinne der Imperativtheorie Thons u. Bierlings....«). S time valjda pisac ne će reći, da se pojmovi: »Norm«, naravski »Rechtsnorm«, i »Befehl« ter pojmovi »Imperativ« i »Befehl«

[4]) Windscheid, Pand. § 2. N. 2, § 14. in f., § 17. u i kod N. 2.

[5]) Tu se naš autor poziva na Somló-a, Juristische Grundlehre, str. 186 i sl.

[6]) Klastner, Zur Gesetzestechnik des ABGB, u Festschrift zur Jahrhundertfeier des ABGB, str. 546.

[7]) System, 6. izd., I. str. 67.

— sve to u Bierling-ovom smislu — pokrivaju. Protiv toga se i sâm Bierling ogradjuje.[8]) — Nadalje veli Schey slijedeće: »Nichtsdestoweniger aber sind sie — nähmlich die Marginalien« — »Bestandteile des ABGB, wie so viele bloss deutende u. begriffsentwickelnde Sätze, die doch Rechtssätze sind...« Prema tomu, u savezu sa gore rečenim, razlikuje Schey izmedju »Rechtssatz u. Rechtsnorm«.[9]) Nego o tom se mnijenja razilaze, te na pr. i Somló u svojoj glasovitoj knjizi, na koju se i naš autor poziva[10]), naglašuje, da su »Rechtssatz« i »Rechtsnorm« identični pojmovi, te da vazda možemo mjesto »Rechtsnorm« reći »Rechtssatz«.[11]) — Glede t. zv. »begriffsentwickelnde Rechtssätze« veli pak Somló: da li je u kojoj od pravne vlasti (»von der Rechtsmacht«) potjecajućoj zasadi sadržana u opće norma ili nije, to je quaestio facti. Time je riješeno i pitanje o znamenovanju i važnosti t. zv. »begriffsentwickelnde Rechtssätze«. I ove ne smijemo, kao što u opće zasade pravne vlasti, istrgnuti iz njihovoga saveza te promatrati same za se, već ih valja sa ostalima dovesti u vezu. Ako to potonje uspije, onda i ove zasade participiraju na logičnoj strukturi ostalih zasada i time se kao norme ukazuju.[12]) I one sadržavaju u tom slučaju zahtjev (»Forderung«), da u njima definirane izraze treba uvijek u odredjenom smislu razumjeti.[13])

Ja bih, kad bi i stajao na po Schey-u akceptiranom razlikovanju normâ i pravnih zasada, ipak rekao da niz marginalijâ nalazećih se u našem zakonu (i ako su one, kako to Schey uzima, sastavni dio o. g. z-a, njegov autentični tekst) sadržaju imperative. Tako na pr. one rubrike pred §§ 318., 319., 323., 602. i 1055., 1056. i 1059. U drugu ruku ne bih mogao veliku većinu naših marginalija (stojeći i dalje na Schey-evom stajalištu) uvrstiti u t. zv. »begriffsentwickelende Rechtssätze«, držeći se u tom značenja, koje ovim pravnim zasadama pridavaju Regelsberger, Windscheid, Bierling, Somló — osim da se postavimo na stanovište, da je konačno svaka riječ u zakonu ponekuda »begriffsentwicklend« ili bar »deutend«. Nešta slično veli i Somló, kada, govoreći o legalnim definicijama, kaže »dass schliesslich in jedem Wortge-

[8]) Bierling, Juristische Prinzipienlehre I str. 27. N. 3. i Somló, Juristische Grundlehre str. 209.

[9]) Vidi i njegov citat na str. 16. N. 120: Hold-Fernek, Die Rechtswidrigkeit, str. 107. i sl. I Tuhr, Enzyklopädie VII (2. izd.) str. 5. razlikuje »Rechtsnorm« i »Rechtssatz«. Ali prema potonjemu možemo gledom ne logični sadržaj prav. zasada razlikovati: 1) Rechtsnormen (Rsätze, koji sadržaju imperative); 2) rgewährende Rsätze i 3) Hilfssätze. Dok prvi (Hold-F.) razlikuje »Rsätze im Sinne von in den Gesetzen niedergelegten Sätzen und Rsätze im Sinne v. Normen, Imperativen«.

[10]) Vidi gore kod N. 5. Somló ali na cit. miestu veli: »Die in der Form einer Legaldefinition ausgedrückte Norm ist also einerseits um nichts weniger verbindlich als andere Normen der Rechtsmacht; sie ist aber anderseits natürlich auch um nichts verbindlicher, als es die übrigen Rechtsnormen sind«.

[11]) Somló, l. c. str. 182.

[12]) Somló, l. c. str. 185 i 186.

[13]) Vidi i od Somló-a cit. mjesto iz Bierlingove Jur. Prinzipienlehre, str. 171—172.

brauch des Gesetzgebers gewissermassen eine, sich aus dem Zusammenhange ergebende, stillschweigende Legaldefinition steckt.«[14])

Konačno: Schey (str. 16. N 119) veli, da se u slučaju nesuglasja izmedju rubrike i teksta, rubrici ne može dati prednost, te se pri tom poziva na Krasnopolskia (Gerichtszeitung ex 1905 str. 15). No ovaj na tom mjestu izrijekom kaže, da u pitanje »autoriteta« marginalnih rubrika ne će da ulazi. Iz dotičnoga mjesta, rekao bih, prije izlazi, da ni Krasnopolski ne će da ide dalje od staroga pravila: rubrica legis non est lex.

Interesantna je Schey-eva opaska o tom, koje znamenovanje imadu za kodifikaciju o. g. z-a Martini odn. Zeiller. I u najnovijem Ehrenzweigovom sistemu[15]) nailazimo na tvrdnju, koja je ostalom već starijega datuma, da se zapravo Martini (ako itko) ima smatrati sastavljačem o. g. z-a, dok su redaktori (Zeiller i dr.) bili u mnogom samo revizori. Meni se je od vajkada činilo, da je premalo reći za Zeiller-a, da je bio samo revizor zakonika. Schey po svojem običaju, važući i mjereći sve što govori pro i contra ove teze, lijepo veli, da ne smijemo biti nepravedni sa nasljednicima Martinijevim i reći, da su Zeiller i njegovu suradnici bili samo revizori a ne sastavljači o. g. z-a.[16])

U svom prijegledu literature Schey ne spominje cijelu književnost, a i od onih djela koja navodi, samo glede gdjekojih sa par markantnih riječi izražava svoj sud. Tako je primjerice kratko ali izvrsno ocijenio Wolffov nacrt. Ova knjiga u istinu sadržaje više nego li bi se od njezine kratkoće i po njezinom naslovu očekivalo. Dakako da bi nas, koji do Schey-evoga suda toliko držimo, osobito interesiralo, da o svakom navedenom djelu čujemo njegovo mnijenje. Naravski da i ona šutnja ima svoje značenje. Meni se ali ipak čini, da bi zaslužila primjerice izvrsna knjiga Krasnopolskijeva ili sa tolikim trudom i konciznošću sastavljen Anders-ov nacrt nasljednoga prava bar jednu pohvalnu riječ. U drugu ruku opet rekao bih da je naš autor prestrogi sudac kad kaže, da od knjiga nenjemačkih zaslužuju »uvijek još da se spomenu« dvije poljske knjige (Tillova i Zollova) i jedna madjarska (Sághy-eva). A što je sa Tilschovim češkj pisanim općim dijelom općega gradjanskoga prava? Tilsch je bio, može se bez pretjerivanja reći, jedna zvijezda na češkom »pravničkom nebu«. Konačno nije se smjelo, držim bar, mučke prijeći preko nekih prvorazrednih monografija velikoga stila, recimo preko Randinoga posjeda i vlasništva, koje su u ostalom njemački pisani. Ta Randa je bio jedan od klasika austr. civilistike i ja ne vjerujem, da će Schey u svojoj izradbi posjeda, koju je u ovom tumaču preuzeo, moći šutnjom prijeći preko Antonina Rande.

[14]) Somló, lc. str. 187.

[15]) System, VI. izd. § 5. str. 28. Vidi i V. izd. § 3., N. 8. i IV. izd. § 3. N. 1. e.

[16]) Vidi o Zeiller-u: Pfaff-Hofmann, Kom. I. str. 53. N. 280. (Rottenhann o Zeilleru). Zatim Coulon u Festschrift str. 342, rasprava: »Mathias Wilhelm Edler v. Haan. Ein Lebensbild«. (Haan u svojoj predstavci na cara zove Zeillera sastavljačem (»Verfasser«) o. g. z-a.)

Obraćajući se sad na rad drugoga suradnika ovoga komentara, poznatoga i vrlo odličnoga prof. Piska, zaustaviti ću se samo kod njegovoga tumačenja § 2. o. g. z-a (»Ignorantia legis nocet«). Činim to s razloga, jer se baš ovdje Piskov izvodi u mnogom razlikuju od onoga, što o tom predmetu nalazimo u dosadašnjim komentarima. Pisac na tom mjestu veli u glavnom ovo: 1. Paragraf 2. sadržaje — u ostalom samu po sebi razumljivu — pravnu zasadu, da neznanje zakona ne priječi njegovu uporabu. 2. Obično se to izražava u zakonima tako, da se veli: bludnja glede zakona (»Gesetzesirrtum«) ne ispričava. No to je samo obrazloženje gornje pravne zasade, koje je ali stvarno i logično neispravno. 3. Zasada da neznanje zakona ne priječi njegovu porabu, ne sadržaje u sebi i pravnu zasadu, da bludnja glede povrijedjenoga zakona (njegovoga opstanka i sadržaja) ne isključuje pravne posljedice, (»die Unrechtsfolgen«) koje su skopčane sa kulpoznom povredom takovoga zakona. 4. No naš § 2. sadržaje ovu zasadu, dakle kod povrede zakona, krivnja neznanjem povrijedjenoga zakona nije isključena. 5. Ali iz § 2. našega zakona ne slijedi, da se uopće u svim slučajevima, u kojima je krivnja za bludnju (»Verschulden am Irrtum«) pravno relevantna — imade bludnja u pravu uračunati kao kulpozna bludnja. Tako u glavnom Pisko.

Držim da ne će onima, koji su upućeni na komentare, biti baš lahko slijediti autora u njegovim izvodima (na 6 strana velikoga formata l. c. str. 70—76). — Nadalje: pisac veli (str. 73., 3) da je na osnovu propisa § 2. o. g. z-a kao neispričiva samo bludnja glede povrijedjenoga zakona i da je svaka druga bludnja glede zakona, uslijed koje ne možemo razabrati protupravnost našega ponašanja, jednaka odnosno ispričivosti crroru facti. P. opetovano govori o povrijedjenom z-u (»verletztes Gesetz«) i operira s time u svojim izvodima, a na cit. mjestu — što je i potrebno — izrijekom kaže, što se pod tim ima razumijevati: zakon koji učinjeno djelo zabranjuje a propušteno nalaže. No ova tvrdnja jest u vezi sa razdiobom propisa prav. poretka, prema kojoj lučimo zapovjedi i zabrane od ostalih pravnih zasada. Prema tomu je njezin teoretski fundament toliko čvrst, koliko i ona nauka o vrstama prav. zasadâ gledom na njihov logični sadržaj.[17]) — Zasada po autoru gore pod 5. izrečena takodjer ne zaslužuje, mislim, gledom na koncepciju i formu prednost pred onom, koja se odavna u teoriji i praksi spominje ter glasi: iz § 2. o. g. z-a slijedi, da se zakon primjenjuje bez obzira na neznanje onoga, koga se tiče (»des davon Betroffenen«), ali iz § 2. ne slijedi, da je takvo neznanje, već po sebi krivnja. Da praksa u tom koleba, tomu je razlog tekstacija § 2., koja kao da obuhvaća i ovdje negiranu zasadu. Taj fakat slabi dakako jednako i piščevu formulaciju kao što i moju ovdje navedenu, a jur odavno poznatu tezu.[18]) — Konačno: Da p. dokaže svoju gore pod 4. spomenutu zasadu, poziva se on i na historiju redakcije o. g. z-a. U današnjem §-u 1299. je naime prvobitno takodjer stajalo, da se neznanjem z-a ne može nitko ispričavati. To je, veli p., izostavljeno valjda za to, jer se je gle-

[17]) I izraz »Gesetzesverletzung« je osporen u onoj oblasti prav. nauke, koja se bavi osnovama prava. Vidi Binding, Wolff (Verbotenes Verhalten) str. 179. u i kod N. 4. »Jedenfalls ist es schief — veli Wolff — von einer Verletzung des objekt. Rechts zur sprechen«. Drugačije Bierling, l. c. III. str. 180. N. 11.

[18]) V. Schey-evo izdanje o. g. z-a (21.) ad § 2. (N 1.).

dom na § 2. samo po sebi razumljivim smatralo. Da pak dokaže p. svoju gore pod 5. spomenutu zasadu, tvrdi on, da ona slijedi iz uvrštenja §-a 2 u propise o vrelima, dakle da zakonodavac nije htio u §-u 2. postaviti općenito pravilo o bludnji ili o krivnji već samo pravilo o dejstvu z-a. (Vidi str. 72. i 74.) Nego čini mi se, da u tim obrazlaganjima nema potpune konsgruencije. Ako je odnosno teze pod 4. rečeno, da je onaj pasus u starom §-u 1299. za to suvišan, jer da već po §-u 2. krivnja neznanjem z-a nije isključena; onda se to kosi sa tvrdnjom odnosno teze pod 5., da naime § 2. ne sadržaje ustanove o krivnji. Ako pak uzmemo, da je onaj pasus u §-u 1299 za to suvišan, jer već § 2. sadržaje pravilo, da z. dolazi do uporabe bez obzira na neznanje; onda time nije dokazano ono šta se je htjelo dokazati, da naime u slučaju povrede z-a, krivnja neznanjem z-a nije isključena.

U opće bih rekao, da bi se čitalac mogao lakše informirati u glavnom o značenju §-a 2. o. g. z-a iz pregnantnih i kratkih izvoda o tomu (recimo) kod Ehrenzweiga 6. izd. § 10. V. A ipak imade baš komentar da bude neki priručnik i vademecum za juristu u njegovoj borbi i nevolji, koju mu kod rješavanja sporova svakidanji život i praksa donosi. Tim dakako ne bih htio ni najmanje da podcijenim umne i (u dobrom smislu) dialektičke izvode autorove.

Već sam gore uvodno napomenuto, da kod izradbe tumača sudjeluje veliki broj odličnih jur. stručnjaka i da nas izdavač uvjerava, da usuprot toga jedinstvo djela ne će trpjeti. Ipak izgleda, da ovo potonje barem u ovom svesku nije potpuno uspjelo. Tako primjerice upućuje tumač (str. 15. al. 3) glede stupanja o. g. z-a u krepost na teritorijima bivše monarhije koji su ponovno ili novo stečeni, na tumačenje uvodnog patenta od 1811. Alj na str. 31., gdje se govori o valjanosti o. g. z-a gledom na teritorij, nailazimo i opet samo na pasus koji kaže, (str. 31. al. 2), da je kasnijim zakonima prostorna valjanost protegnuta na novo ilj ponovno stečene teritorije. Na jednom i drugom mjestu poziva se tumač, u N. 109. (str. 15.) i u N. 21. (str. 31.), naprosto na Pfaff-Hofmannov Komm. I. str. 39.; u N. 109. i na Manzovo izdanje str. 4.

Na str. 16. (al. 2. na koncu) veli tumač — čini mi se bar[19]) — za legalne definicije, da nisu ni više ni manje obvezatne, nego li druge pravne zasade. Na str. 41. (al. 2.) se pak veli: »da li § 1. sadržaje samo logički sud o značenju pojma gradjanskoga prava, koji ne veže ni znanost ni kod primjenjivanja prava, ili taj § sadržaje obvezujuću odredbu — od toga apstrahiramo«.

I pasus na str. 18 (al. 1.), u kom se veli da je o. g. z. načelno iz svoga sadržaja izlučio sve, što ne spada u područje općega privatnoga prava, te se zadovoljava sa uputom na opstanak takvih norma — nije, bar potpuno, kongruentan sa mjestom u tumaču na str. 29 (toč. 1.), na kojem se kaže, da o. g. z. sadržaje propise, koji leže izvan njegovoga područja, naročito da nailazimo u zakonu (»an manchen Stellen«) na procesualne propise (v. na pr. §§ 907, 105, 134.).

[19]) Povodeći se za Somlóm. Vidi gore.

No svi ti prigovori, u koliko i stoje, jesu doista neznatne malenkosti prema inače upravo odličnoj sadržini onih odlomaka ovoga komentara, koje sam ovdje uzeo kao predmet svoga razmatranja.

Zagreb, početkom maja 1928.

Ivan Maurović.

André Nicolayévich Mandelstam, La conciliation internationale d'aprés le pacte et la jurisprudence du Conseil de la Société des Nations.

(Extrait du Recueil des cours de l' Académie de droit international á La Haye). Paris, Hachette, 1927. — str. 316.

Već je na ovom mjestu (»Mjesečnik«, 1926., str. 548.) spomenuta jedna odlična rasprava poznatoga ruskoga učenjaka Andreja Nikolajeviča Mandelstama. Živući u emigraciji u Parizu, gosp. Mandelstam eto već kroz nekoliko godina dobiva častan poziv, predaje na akademiji za medjunarodno pravo u Haagu. Knjiga, o kojoj je danas riječ, plod je toga rada. Njome je pisac u proširenoj obradbi priopćio jedan dio svojih predavanja, održanih na toj akademiji u ljetu god. 1926. U njoj je obradio formalnopravnu stranu djelovanja Savjeta Društva Naroda u medjunarodnim sporovima, počevši od njegova osnutka do god. 1926. U tom je vremenu bio rješavan čitav niz sporova pred raznim organima D. N., pa se iz nastale judikature mogu već izvesti neka načela u primjeni propisa članova 10.—18 pakta. Mandelstam se ograničuje tek na one sporove, koji su rješavani po Savjetu D. N., ili uz njegovu suradnju, a po postavljenoj si zadaći ne bavi se slučajevima, koji su riješeni arbitražom ili pred sudištem u Haagu. Po tom se razlaganja piščeva uglavnom odnose na članove 11., 12., 15. i 17. pakta, ali su zato odredbe tih članova, i sa teoretske strane i u pogledu njihove primjene u praksi, temeljito proučene. Pisac je u tom pravcu zaista potpuno uspio i dao je potpuno jasnu sliku procesualne strane tih propisa. Nasuprot nije mu bila zadaća izvesti iz brojnih obradjenih slučajeva zaključke materijalnopravne naravi. Slušači akademije za medjunarodno pravo imali su prilike čuti o tim pitanjima od drugih predavača i u drugom savezu.

Djelo je razdijeljeno na 6 poglavlja. U I. poglavlju pisac ispituje nadležnost D. N. ratione personae. Ta nadležnost može se odnositi koli na članove D. N. toli i na nečlanove. U prvom slučaju mogu spor iznijeti same stranke sporazumno (čl. 12.), ili jedna od stranaka (čl. 11. i 15.) ili pak drugi članovi D. N. (čl. 11. st. 2.). U drugom slučaju, t. j. kada bar jedna od stranaka u sporu nije član D. N. (čl. 11. i 17.), može taj spor formalno iznijeti pred Savjet samo član D. N., a nečlanovi mogu dati inicijativu tek posredno, davajući Savjetu i članovima D. N. obavijest o sporu ili o nastaloj pogibli za svjetski mir. Pisac ispituje sve te razne mogućnosti pa najprije proučava i tumači odnosne odredbe pakta, a onda iscrpljivo prikazuje pojedine slučajeve, kojima se D. N. do sada bavilo, te iz njih izvodi načelne zaključke.

U II. poglavlju raspravlja se o nadležnosti D. N. ratione materiae. I ako pakt ne sadržaje nikakovih izravnih odredaba o stvarnoj nadležnosti u medjunarodnim sporovima, ipak imade jedna odredba koja isklju-

čuje nadležnost Savjeta u stvarnom pogledu. To je glasoviti stav 8. člana 15. pakta, koji je u neku ruku ostatak rezervativnih klauzula prijeratnih ugovora. Pisac ispituje domašaj te odredbe o isključivoj nadležnosti država na temelju konkretnih spornih slučajeva. Kod toga je osobito zanimljivo i opširno obradjen spor radi alandskog otočja. Pisac na koncu dolazi do zaključka, da se granica »isključive nadležnosti« može odrediti tek od slučaja do slučaja, jer razvoj dovodi do sve većega ispreplitanja medjunarodnih interesa. U ostalom zagovara, da se odredba stava 8. čl. 5. pakta ukine kao jedno od zadnjih i vrlo opasnih sredstava narodnoga egoizma; no dobro primjećuje, da je to vrlo dalek cilj i da će biti teško postići ga.

III. poglavlje obradjuje odnos D. N. prema specijalnomu političkomu organu glavnih savezničkih sila, kojemu su pojedinim odredbama mirovnih ugovora povjerene izvjesne zadaće u pogledu provedbe tih ugovora, t. j. prema poklisarskoj konferenciji. Bilo je u praksi mnogo sporova, koji su rješavani po Savjetu i po konferenciji. Mandelstam ispituje sve te slučajeve, bilo da su spor rješavala oba tijela zajedno, bilo da je konferencija predala spor na rješenje Savjetu D. N., bilo napokon da je konferencija odlučila u sporu, za koji bi bio nadležan Savjet. Isporedbom dolazi do zaključka, da su metode rada D. N. nadmoćne i da vode s većom sigurnošću do uspjeha i do mirnoga rješavanja sporova,

IV. poglavlje bavi se samim postupkom pred Savjetom D. N. Najprije se govori o odredbama, koje ravnaju tečaj postupka, a zatim se podrobno izlažu mjere, kojima se Savjet služi, da postigne izravnanje spora. Napose je opširno govoreno o pravu Savjeta, da zatraži mišljenje stalnoga suda medjunarodne pravde. Na temelju tumačenja člana 14. pakta i brojnih slučajeva iz dosadanje prakse riješeno je napose i pitanje, da Savjet ne treba pristanak stranaka za traženje mišljenja i da Savjet nije na to mišljenje vezan, bez obzira na držanje stranaka. U ovom poglavlju raspravljeni su također slučajevi, gdje je Savjet u rješavanju predloženoga mu spora vršio ulogu arbitra. Napokon je pisac ocrtao duh koji prožima djelovanje Savjeta kod izravnavanja sporova, prikazavši potanje dva spora: poljsko-litavski spor o Vilni i grčko-bugarski sukob.

U V. poglavlju izlažu se učinci postupka pred Savjetom, pa kod toga prolazi pisac sve kombinacije, koje mogu nastati prema okolnosti, je li izvještaj Savjeta primljen jednoglasno ili sa većinom glasova, te je li jedna od stranaka prihvatila zaključke izvještaja ili ga nijedna stranka nije prihvatila. U tom pogledu raspravljeno je i pitanje, kakovo je stanovište zauzimala poklisarska konferencija prema rješenjima D. N.

Kratko zaključno (V.) poglavlje radi o rijetkim slučajevima spora pred skupštinu D. N.

Priopćeni sadržaj djela pokazuje, da je pisac svoju zadaću riješio na vrlo dobar način, iscrpivši sustavnom obradbom cijelo gradivo, koje se na predmet odnosi. Uz jasnoću i eleganciju stila odlikuje se i ovo najnovije Mandelstamovo djelo juristićkom oštrinom te logičnošću i kratkoćom prikazivanja, koje je u svim svojim dijelovima prožeto dubokim poznavanjem predmeta. U tehničkom pogledu treba osobito pohvaliti, što pisac u bilješkama navodi per extensum ili u izvacima izvorni tekst

pojedinih važnih dokumenata svagdje, gdje mu se to čini potrebnim. Time je polučio, da je u samom izlaganju uvijek mogao ostati kratak, a ipak daje mogućnost potanjega upoznavanja dotičnih pitanja.

Eksegetično razmatranje pakta D. N. je tek u početku razvoja. Mandelstamova knjiga je po tome dvostruki dobitak u pogledu tumačenja onih članova pakta, koji su u njoj raspravljeni. To je tumačenje u Mandelstama uvijek točno i temeljito obrazloženo sa mišljenjima drugih priznatih teoretičara i praktičara. Karakteristično je kod toga za pisca, da se njegovo mišljenje u svakom slučaju priklanja onomu shvaćanju, koje omogućuje mirno rješavanje sporova i suradnju medju narodima. Zato pisac naglašuje načelo medjusobne zavisnosti svih naroda i prvenstvo interesa medjunarodne zajednice; zalaže se za pravo i pravednost, te opetovano zagovara što jače proširenje djelovanja D. N. Visoki i plemeniti duh piščev očituje se osobito, dok energično prosvjeduje proti stvaranja gotovih činjenica (fait acompli) i dok se ne zadovoljava formalnim razlozima, kojima se je više puta nastojalo ispričati slab nastup D. N. u nekim sporovima. Ipak je i sam pisac vrlo blag prema djelovanju D. N.; hvali metode njegova rada, s veseljem podvlači njegove uspjehe, a neuspjehe nastoji pokriti. Tu je pisac očito subjektivan, no treba se sjetiti, da samo vjera i pouzdanje može ojačati D. N. A u tom je pravcu odličan ruski učenjak učinio vrlo mnogo, koli svojim djelovanjem na Akademiji u Haagu, toli svojim dosadanjim raspravama.

Dr. Juraj Andrassy.

Dr. Fedor Nikić, Lokalna uprava Srbije u 19. i 20. veku. Oblast — okrug — srez. Beograd, 1927. str. VIII—396.

Ovim svojim opsežnim djelom gosp. Nikić, profesor sveučilišta u Subotici, je dao povijest lokalne uprave u Srbiji od njenih početaka pa do pred svjetski rat. U svojem opisu slijedi on svaku fazu razvitka teritorijalnih jedinica lokalne uprave, oblasti, okruga i sreza (o općini govori u posebnoj knjizi, koja se nalazi u štampi). Oblast se u Srbiji pojavljivala tek na mahove, i to za vrlo kratko vrijeme, pa su temelji teritorijalne podjele uvijek bili srezovi i okruzi, ali se njihovo uredjenje neprestano mijenjalo.

Piščeva je namjera bila objasniti povijest organizacije lokalnih samoupravnih jedinica u Srbiji idejama, koje su se u pitanju te organizacije javljale počevši od godine 1804., pa sve do ulaska Srbije u sastav države Srba, Hrvata i Slovenaca. Cilj mu je bio pokazati, »da je Srbija sa srpskim plemenom, ulazeći u sastav SHS unela svoja shvatanja na uredjenju države. — jedinstvena država na osnovi parlamentarizma i lokalnih samouprava«.

Djelo je razdijeljeno na niz nejednako velikih poglavlja. Uvod daje kratku preglednu sliku čitavoga prikaza. Zatim se na nešto preko dvije stranice govori o odnosima za vrijeme Turaka. U daljim poglavljima prikazuju se nazori pojedinaca i stranaka na pitanje lokalne uprave i samouprave (a kod toga i na temelje državnoga uredjenja uopće) i prati se razvitak organizacije okruga i srezova. Tu se redaju poglavlja o Karadjordju, knezu Milošu, ustavobraniteljima, knezu Mihailu, liberalima, Sve-

tozaru Markoviću, narodnjacima, naprednjacima, radikalima i kralju Aleksandru. U svakom se poglavlju opisuje po jedan odlomak iz povijesti organizacije teritorijalnih upravnih jedinica. Pisac iznosi velik materijal, koji nastoji pregledno razvrstati i prikazati. U daljnja dva poglavlja iznosi se razvoj poslije godine 1903. (zakon o uredjenju okruga i srezova od 18. ožujka 1905. pa zmjene i dopune toga zakona). Posebno poglavlje je posvećeno pogledima socijalne demokracije na samoupravu. Iza toga raspravlja pisac, zašto nije Srbija imala samoupravu u okruzima i srezovima, a na koncu donosi neke zaključke i poglede na cjelokupni razvoj. U dodatku pisac je radi uporedbe posvetio nekoliko riječi prilikama u Hrvatskoj i prikazao je u kratkim crtama sustave lokalne uprave u Engleskoj i Francuskoj. Opsežnost knjige i činjenica, da je pisac morao ići neutrtim putevima i da je iznio mnogo nepoznatoga gradiva, morat će privući svakoga istraživaoca srpskih prilika, da posegne za tim djelom. Njegov je sadržaj vanredno informativan, a kod čitanja imamo dojam, da je pisac uložio napose veliki trud i marljivost, kako bi sakupio i iscrpio cijelu iole pristupačnu gradju. U tom pogledu ide pisca puna hvala.

Pisac je sebi postavio vrlo tešku zadaću i mora se sa žaljenjem reći, da tu zadaću nije u punoj mjeri izvršio. Po riječima uvoda je djelo imalo iznijeti povijest ideja o samoupravnom uredjenju, koje su se u Srbiji javljale i razvijale tečajem XIX. i XX. vijeka. Nehotice pomišlja se kod čitanja tih lijepih uvodnih riječi na uzorne radove Diceya ili Zweiga, a posveta djela profesoru Slobodanu Jovanoviću daje nam pravo, da očekujemo prikaz, savršen po obliku i po sadržaju. Medjutim u knjizi nije posvećena glavna pažnja temeljnim idejama, već se pisac gubi u opisivanju razvoja organizacije upravnih teritorijalnih jedinica i rada na zakonodavnom mijenjanju te organizacije. Tu se nižu bezbrojni detalji, ispripovijedani u glavnom hronološkim redom. Gradja je nadvladala pisca: rijetko kada poredana je ona tako, da bi čitaocu bilo olakšano razlikovanje bitnih momenata od sporednih. Pisac to i sam osjeća, pa zato na koncu svakoga poglavlja opetuje glavnije misli, ali ni tu nije uvijek sretne ruke. Ima dosta vrlo dobrih dijelova u knjizi: najbolje uspjelo je poglavlje o narodnjacima i o njihovu vodji Adamu Bogosavljeviću. Vidi se, da je pisac to poglavlje obradjivao osobitim zanimanjem i ljubavlju. Premda je tako lijepo pisano, to je poglavlje ispalo u sklopu čitavoga djela preglomaznim, a i ono je prenatrpano nevažnim detaljima na štetu općenite slike (tek ovdje je poredak cijeloga gradiva ipak mnogo pregledniji, jer se pisac uživio u predmet). Da je piscu bila nakana izdati gradju za povijest samopravne organizacije u Srbiji, ne bi to smetalo, ali namjera mu je bila napisati povijesni prikaz ideja (ideengeschichtliche Darstellung, rekli bi Nijemci), a tu valja paziti na ravnotežu pojedinih djelova. No i bez uporedbe s tim poglavljem čine se prva poglavlja prekratkima, možda ne po broju stranica, ali svakako po sadržaju: i ovdje se opaža štetno prevladavanje detalja. Tako na mnogim mjestima u poglavlju o narodnjacima opažamo, da nam je pisac ranije ostao dužan prikazati neke vrlo zanimljive i važne pojedinosti.

Možda je pisac uopće imao krivo, što je podjelu prikaza na poglavlja proveo hronološki. Knjiga ima da prikaže ideje, a ideje živu i isprepliću

se bez obzira na hronološku razdiobu. Sam pisac nagoviješta na str. 190. jedan sustav, koji bi mi se činio daleko prikladnijim za osnov rasporedbe cijeloga prikaza (već po tom, što nema toliko perioda i faza.) Nu pisac polazi još dalje, pa u svakom od poglavlja nabraja neke periode i faze. Nepunih 10 godina Karadjordjeve vlade je pisac razdijelio na 3 periode i 8 faza, Miloševu vladu na 2 periode i 5 faza, itd.

Za povijest ideja valjalo bi bilo uočiti još dvije stvari: 1. skup ideja, preuzetih iz prošlosti, 2. upliv ideja izvana. Na prvo pisac uopće kao da nije mislio. U protivnom slučaju već bi poglavlje o vremenu Turaka bilo bezuvjetno znatno dobilo na opsegu. Ako ništa drugo, a to bi svakako na tom mjestu bilo valjalo prikazati narodnu i vjersku organizaciju Srba i upravnu organizaciju tursku, jer su one bez sumnje u prvim počecima vrlo jako utjecale na predočbe o uredjenju države i njezine uprave. Nadalje — spomenimo samo najvažnije — ne da se gotovo ni zamisliti, da ne bi pravoslavna crkva i njena nauka baš nikako djelovale na stvaranje i razvitak ideja o temeljima državnoga ustrojstva, zahtijevajući jaku vojnu snagu i centralnu upravu. Jednako nije skoro nikaka pažnja posvećena idejama, koje su došle izvana. Valjalo je bar donekle napomenuti te strane uplive, ali napose nije se smjelo zaboraviti na udio Srba iz Vojvodine u izgradnji ideja u Srbiji. Srbi u Vojvodini i u Hrvatskoj poznavali su neke oblike samouprave, koji su i u Srbiji našli odjeka. Kada se n. pr. spominje ideja o uvedenju županija (str. 228.), bilo bi prirodno sjetiti se, odakle ta ideja (Nedvojbeno je madjarska organizacija županije mnogo toga preuzela iz staroga slavenskoga prava, a i ime nas puti na to; ispor. Mažuranić, Prinosi, str. 353., Timon, Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte, II. izd., str. 142.). I u svom najboljem odlomku pisac se dao zavesti kod tvrdnje, da je Bogosavljevićev pokret samonikao, srpski narodni pokret. Ta apodiktička piščeva tvrdnja ne može stajati u cijelosti, a svakako je Bogosavljević svoje ideje dobrim dijelom stekao za vrijeme svoga studija i tu valja tražiti dodir toga pokreta u idejnom pogledu s pokretima Zapada. (Pisac u ostalom to i nabacuje na str. 188., ali je ostao dužan izložiti nagoviještene idejne veze).

Posebno je pitanje, je li pisac dobro učinio, što je o srezu i okrugu govorio u ovoj knjizi, dok o općini gvori u drugoj, istovremeno napisanoj knjizi. Držim, da je to za povijest i d e j a o samoupravi loš način prikazivanja, jer se gubi cjelovitost.

Mnogi dobri zaključci, umjerene opaske i usporedbe u detaljima opet samo povisuju zahtjev čitaoca, da i konačni zaključci knjige budu bez pogrješke. Čitajući izvrsne zaključke, zašto u Srbiji nije bilo samouprave (str. 351. ss.), mi bismo želili, da je pisac neke od tamo nabačenih točaka već u tečaju svojih ranijih izvoda na svojem mjestu podrobnije raspravio (Tu se vidi, da je raspodjela djela štetno djelovala). Tako nam se zaključci piščevi čine u neku ruku neutemeljenima. Svakako glavni zaključak, da je Srbija donijela u novu državu ideju parlamentarizma i lokalnih samouprava (str. VII. i 365.), djeluje nešto nenaravno nakon konstatacije, brojnim razlozima poduprte, da pravi parlamentarizam i samouprave nisu nikada privedeni u život, a da nije u Srbiji ni bilo uslova za njih. Teško je onda u tome pravcu govoriti o idejnom mirazu, što bi ga »srpsko pleme« bilo imalo donijeti u ujedinjenu državu. Za samoupravu (kao i za parla-

mentarizam) zagrijavali su se pojedinci, a u najboljem slučaju stranke. Zahtjev za samoupravom je bio sredstvom opozicije, da istrgne vladi iz ruku bar jedan dio vlasti. Zato stranke, koje su iz opozicije došle na vladu, brzo napuštaju svoje radikalne osnove. Sam narod nije ni znao za samoupravu. Pisac mu pridaje — bez obrazloženja — težnju za lokalnom samoupravom (str. 355.), gdje bi se prije dalo govoriti o nediferenciranoj i primitivnoj težnji za neograničenom slobodom, koju pisac i spominje (str. 354.), ali ju ne upotrebljuje u svojem konačnom zaključku.

Već je spomenuto, da kod čitanja knjige dobivamo dojam, kao da se pisac izgubio u obilju gradje, koju je tolikom mukom sakupio. Medjutim mnogi lijepi sudovi i izvodi tečajem cijeloga djela, pa pojedini uspjeli odlomci (posebice onaj o Bogosavljeviću) dokazuju, da bi se pisac bio mogao vinuti nad gradju i svladati ju. Koji je razlog, da u tom nije uspio, ne da se reći. Neke okolnosti upućuju na to, da se pisac suviše požurio s izdanjem knjige. U njoj imade mnogo neizgladjenosti i u pogledu obradbe i u pogledu stila, a nalazi se i podosta jezičnih griješaka. Način, kako je navedena književnost nije rukovodjen nikakim jedinstvenim načelom. Gdjegdje su — kao u brzini — samo nabacana imena autora bez navoda djela (str. 329., 330.), a drugdje navedena su bez potrebe neka strana djela (str. 82., 141.). Na tu okolnost ima se svesti i to, što se pisac često opetuje i gubi u detaljima. Neugodno se n. pr. doima, kada se na str. 77. u razmaku od 12 redaka opetuje, da sreski načelnik ne stoji neposredno pod ministrom, već pod okružnim načelnikom. Napokon i ograničenje pisca na suho prikazivanje vanjskih pojava, a osobito ignoriranje idejnih veza sa prošlošću i sa stranim zemljama, očit su dokaz, da si pisac nije uzeo vremena, da proradi veliko, sigurno s vanrednim ličnim trudom sakupljeno gradivo.

Potrebno je pitanje, je li pisac uvijek ispravno prikazao stvar. Pogdjekoje odstupanje od prikaza gosp. Slobodana Jovanovića značilo bi tek samostalnost u prosudjivanju. Ali možda se ima pripisati političkoj orientaciji pisca zanosito prikazivanje seljačkoga pokreta i njegovo napadno odjeljivanje od radikalne stranke. Nu svakako se na mjestima dade zamijetiti, da pisac nije stalan u upotrebi pojedinih općih pojmova, ili bar da te pojmove upotrebljava na svoj način, s kojim se ne bi mogli složiti, n? pr. kada pisac tvrdi, da u Engleskoj nije bilo lokalne samouprave i kod toga govori o pomanjkanju zakonodavne vlasti u engleskim lokalnim upravnim jedinicama (str. 177.), a na drugom mjestu (str. 377.) opet veli, da je u Engleskoj postignuta potpuna lokalna samouprava.

Pisac je tri strane posvetio razvoju u Hrvatskoj. To treba iskreno i duboko požaliti. Pisac je razvoj lokalne uprave u Srbiji ipak prikazao dobro, solidno spremljen na temelju obilne gradje. Ono, što je rečeno o Hrvatskoj, kao da je napisano od oka, bez ikakova pripravnoga studija i poznavanja vrela i literature. Osim toga pisac govori o svemu, samo ne o lokalnoj samoupravi u Hrvatskoj. Samouprava je u Hrvatskoj postojala diljem vijekova i ona je tečajem zadnjih sto godina doživila zanimljivih promjena, pa bi izučavanje toga pitanja zaista moglo roditi opsežnim djelom, kako je to i gosp. Nikić zaželio u uvodu svoje knjige. To više valja se čuditi oskudnim i neispravnim njegovim izvodima, pa se čini — i ako možda bez piščeve krivnje — kao da je pisac onih nekoliko redaka o

Hrvatskoj napisao samo za to, da može uz njih smjestiti svoje sudove o političkom držanju Hrvata u zadnjih deset godina i o biti hrvatsko-srpskoga pitanja. Tomu pak nikako nema mjesta u jednom znanstvenom radu — osobito u radu takve vrsti. Svakako je pisac pokazao znatno nerazumijevanje hrvatske ustavne povijesti i hrvatskoga upravnoga ustrojstva. Ako nepoznavanje predmeta nije suzdržalo pisca, te je išao spominjati samoupravu u Hrvatskoj, onda je trebao nešto kazati i o madjarskoj samoupravi u Vojvodini, koja pruža zanimljivih osebitosti, a još prije o austrijskom upravnom sustavu, koij je sa svojim širokim zemaljskim samoupravama stvorio jedan vrlo uspjeli tip decentralizacije i zato zaslužuje osobitu pažnju.

Djelo gosp. Nikića ne odgovara ni njegovim vlastitim nakanama ni našim očekivanjima, ali ono ima vrjednost kao prva iscrpljiva i cjelovita obradba materijala za povijest organizacije upravnih i samoupravnih teritorijalnih jedinica u Srbiji. U tom pogledu moglo bi se djelo nazvati uspjelim, da je pisac više pažnje posvetio navodima vrela i bibliografiji. No i tako će ono dobro poslužiti, a svatko, koji se bude upoznao s obilnim sadržajem knjige, znati će hvalu piscu za trud i muku oko njegova sabiranja.

Dr. Juraj Andrassy.

Pravosudje

a) Gradjansko.

Za dosudjenje ratom prouzrokovane štete privatnom licu nije nadležan redoviti gradj. sud nego upravna vlast odnosno sud za ratnu štetu.

Riešidba stola sedmorice od 10. prosinca 1926. br. 4194.

(Osuda sudb. stola u Z. od 15. siječnja 1925. br. 18290/gr., osuda bans. stola od 3. prosinca 1925. br. 9744).

U parnici M. K. iz Beograda protiv V. B. iz Zagreba tražio je tužitelj od tuđenika odštetu od 18.605 D. za štetu, štono mu ju je počinio tuženik u njegovoj kući u Beogradu, koja je bila dodijeljena na stanovanje tuženiku kao funkcionaru okupatorne vlasti.

U toj je parnici izrekao sudb. stol u Z. osudu, kojom se tužitelj sa tužbom odbija. Banski stol je potvrdio prvosudnu osudu s razloga, što tužitelj nema prava tražiti od tuženika odštetu po čl. 1., 4. toč. 3., 29. i 76. uredbe od 21. lipnja 1920. o naknadi štete prouzrokovane ratom od države, te što nije dokazano, da je oštećenje u kući tužiteljevoj nastalo za vrijeme nastavanja tuženikova i što ratnu štetu naknadjuje vlastita država iz odštete dobivene od države s kojom je stajala u ratu.

Stol sedmorice je povodom ništovne žaobe i izvanrednoga previda tužiteljeva u stvari glavnoj i previda tužiteljeva zbog parbenoga troška **ureda radi ukinuo** po §§-ima 343. i 339 toč. 1.grpp. i po §-u 1. i 47. sudov. obje osude nižestepenih sudova kao ništave, a **tužitelja M. K. uputio s njegovim zahtjevom na nadležnu političku vlast ondnosno na sud za ratnu štetu;** parbene pak troškove u sve tri molbe medju strankama prebio; a to iz ovih razloga:

Tužitelj potražuje naknadu štete, počinjene za vrijeme okupacije bivše kraljevine Srbije po četama austro-ugarske monarhije, a naročito nastale nemarnom i štetnom uporabom njegova stana po tuženiku kao časniku bivše austrougarske vojske kroz vrijeme od oko dvije godine. Medju strankama je neprijeporno, da je tuženiku kao časniku bivše austrougarske vojske po mjesnoj komandi iste vojske doznačen bio stan u tužiteljevoj kući, i da tuženik nije sta-

jao s tužiteljem u najamnom odnosu. Iz toga slijedi, da su štete na imovini tužiteljevoj nastale uslijed rata po neprijatelju radnjama i postupcima neprijateljskih vlasti i njihovih organa.

Tuženik obzirom na ovaj odnošaj i ratne prilike ne odgovara lično tužitelju prema ustanovama općega gradjan. zakonika, jer se po ovom nema taj spor prosudjivati tim manje, što i § 1044. o. g. z. ustanovljuje, da podjeljenje ratnih šteta odredjuju vlasti političke polag osobitih propisa. Odnosi nastali uslijed rata spadaju u javno pravo, te su već po tom isključeni od sudske djelatnosti, što je gradjanski zakon osim u citiranom §-u naglasio i u . 402. o. g. z., u kojem je govor o ratnom plijenu. U koliko pak tužitelj temelji svoj zahtjev na ugovorima o miru, sklopljenim u Sen-Žermenu i Trianonu, to valja primijetiti, da je na temelju ovih izdana uredba o naknadi štete, prouzrokovane ratom, od 21. lipnja 1920. (S. N. br. 141 iz god. 1920.), prema kojoj utvrdjuju, procijenjuju i sudjuju ratne štete posebni sudovi za ratnu štetu. Valjalo je uslijed toga radi nenadležnosti suda ukinuti suglasne osude nižih sudova i otputiti tužitelja na nadležni upravni postupak.

Parbeni trošak valjalo je medju strankama prebiti s razloga, što je tužitelj doista bio ratom oštećen u svojoj imovini za vrijeme odsutnosti u inozemstvu, te je stoga upućen bio, da se osloni na nepouzdane izvještaje trećih osoba. Osim toga **radi se ovdje o pravnome pitanju, koje uslijed svoje osebujne, ratom izazvane naravi, nije uopće do sad rješavano**, te konačno, što ne predleži ni jedan od uvjeta, navedenih u § 573. grpp., koji bi isključivao preboj parbenog troška.

Priopćio: J. M.

Da li može pravo dobavljati električnu struju biti predmetom posjeda prava?

Rješenje sudbenoga stola u Osijeku od 9. travnja 1927. br. 4631/gr.

(Odluka kot. suda u O. od 3. veljače 1927. br. 115/ gr.)

Na tužbu Zadruge z. z. pr. el. u O. proti N. K. u O. raid smetanja posjeda donio je kotarski sud u O. slijedeću konačnu odluku:

Tuženi N. K. je smetao tužitelja Zadrugu z. z. pr. el. u O. u njezinom zadnjem mirnom i faktičnom posjedu prava opskrbljivati svoje zadrugare po tužiteljici proizvadjanom strujom time, što je dne 22. siječnja 1927. samovlasno prekinuo vodove, koji spajaju tuženičke prostorije sa tužiteljskom centralom, pa je stoga dužan uspostaviti predjašnje posjedovno stanje i kaniti se svakoga daljnjega sličnoga smetanja pod prijetnjom globe od 1000 D ili zatvora od 10 dana za predsjednika društva.

Iz razloga odluke: Obzirom na okolnost, da je po tuženom priznat sam čin, mora se na čistac izvesti pitanje, da li u nazočnom slučaju imade mjesta postupku radi smetanja posjeda (§ 1. zak. o smetanju posjeda), — dosljedno tome, da li se mogu prava, koja se temelje na neprigovorenim pravilima tužiteljice zadruge posjedovati. Raspravni je sudac nazora, da se to pravo može posjedovati, jer se trajno vrši kao dužnost, koja izvire iz zadrugarskoga odnošaja izmedju tužitelja i tuženoga, naime tužiteljica zadruga je dužna dati svojim zadrugarima svijetlo i ta je dužnost trajna, — kontinuirana tako, da svaki zadrugar, kad god ushtije i kad mu treba, može se tom strujom poslužiti, a ne treba mu da svaki puta stavi ponudu, na koju mora druga strana da odgovora činidbom. Prema tomu pravni odnošaj izmedju tužiteljice zadruge i tuženoga zadrugara je kontinuirana, a nije svršen jednokratnom uporabom, jer se periodički prema potrebi zadrugara vraća. Prema tomu, kada je tuženi prekinuo žice, kojima se je tužiteljica služila trajno, da dovodi svojemu zadrugaru (tuženomu) struju, to je tuženi samovlasno smetao tužiteljicu u njezinom pravu posjeda dobave električne struje svojim zadrugarima, pa je stoga valjalo tužiteljicu zaštiti u tom posjedu.

Činjenica, da tuženi uzima električnu struju iz gradske centrale ne može se smatrati smetanjem posjeda prava dobave struje, jer se to pitanje, koliko bi se tim štetili interesi zadruge imade raspraviti i riješiti petitornim putem.

Povodom ništvone žalbe tuženoga ukinuo je sudbeni stol u Osijeku gornju konačnu odluku, te odlučio, da se tužitelj sa tužbovnim zahtjevom odbije. — Iz razloga toga rješenja: Tužiteljevo se utuženo pravo ne dade subsumirati pod nijedan način sticanja posjeda po § 313. o. g. z. Tužitelj nije dokazao kako je u posjed po njemu ustvrdjenih prava došao, a niti da ga je izvršivao, a niti ga je mogao izvršivati s obzirom na stanje stvari, jer time, što je tuženi prerezao žice, kojih je on vlasnik i posjednik, jer sačinjavaju dio električne inštalacije, koju je on na svoj račun dao uvesti u svoje prostorije za sebe, te time samo i isključivo svoj vod sa centralom električnom tužitelja prekinuo — te se priključio mreži gradske električne centrale — nije tuženi mogao počiniti smetanje ikakova prava tužiteljeva, jer ga tužitelj niti imao nije, pošto je po zadružnim pravilima tužitelj dužan svojim zadrugarima, medju koje spada i tuženi, dobavljati električnu struju te izvršivati inštalacije i popravke, a zadrugar imade pravo, makar i dužnost, uzimati od tužitelja električnu struju, da je to dakle dobavni kupoprodajni ugovor, gdje se roba, u nazočnom slučaju električna struja ,periodički i succesivno predaje i preuzima, da je dakle kontinuirani odnošaj ugovoren periodičkom dobavom ali i istodobno konsumpcijom medjusobnih prava i dužnosti, izviručih iz dvostrano obligatornoga odnošaja, a ne iz kakova posjedovnoga prava, jer uopće ne postoji kakovo pravo za posjed sposobno, pak se takovo uslijed istodobne konsumpcije ne može steći.

Budući da je to već i po pravilima zadruge čisto dvostrani obligatorni odnošaj, a o kakovome pravu, koje bi se moglo posjedovati ne može biti niti govora, već samo o pogodbenoj dužnosti, pa u koliko ju je tuženi prekršio, može tužitelj jedino redovitom tužbom zahtijevati od tuženika ispunjenje te pogodbene dužnosti izviruće iz toga obligatornoga odnošaja, a nikako ne tužbom o smetanju posjeda toga prava, koje kao iz čistog obligatornoga odnošaja izviruće, ne može kao takovo uopće biti objektom smetanja posjeda.

Priopćio: **dr. Franjo Pascher.**

I pobojne parnice, ako se radi o novčanoj tražbini, koja po tužbovnom zahtjevu, ne računajući ovamo kamate i parb. troškove, ne nadilazi 500 D., imadu se provesti po maličnom postupku.

Rješidba stola sedmorice od 16. ožujka 1928. br. 421.

(Osuda kot. suda u Novoj Gradiški od 9. prosinca 1926. br. 19331/gr., osuda bans stola od 15. lipnja 1927. br. 11005).

Na tužbu S. V. iz B. protiv mldb. S. i F. J. iz B. po ocu i zakonitoga zastupnika M. J. zbog pobojnosti darovnog ugovora spp., predanu kotarskomu sudu u N. G. kao redovitomu pod oznakom P-375/926, sudio je isti sud po zahtjevu tužbe, t. j. da su tuženi S. i F. J. dužni priznati, da je darovni ugovor sklopljen izmedju njih te njihova oca M. J. bez moći prema tužitelju S. V., te dozvoliti, da se tražbina potonjega proti M. J., izviruća iz osude istoga suda od 17. studenoga 1925. br. 17130/gr., od 455 D. spp. namiri iz nekretnina darovanih tuženima po njihovom ocu M. J i da su dužni naknaditi tužitelju parb. trošak od . . . pod prijetnjom ovrhe.

Povodom pravnoga lijeka tuženih potvrdio je banski stol prvostepenu osudu glede istaknutoga, tužbom traženoga priznanja i dozvole, preinačivši ju samo u toliko, da neki iznosi ne spadaju u pripatke k glavnici od 455 D. Povodom daljega pravnoga lijeka tuženih, donio je stol sedmorice slijedeću rješidbu:

Uvaživ, da u ovoj parnici ne kolidiraju interesi malodobnih tuženika sa interesima njihova oca i zakonitoga zastupnika M. J., pa da stoga ne predleži osobiti slučaj, da M. J. ne može zastupati u ovoj parnici svoju malodobnu djecu, tužene S. i F. J. (§ 270. o. g z.), te bi im trebalo bilo imenovati skrbnika; — uvaživ, da ne predleži ni slučaj po § 271. o. g. z., kako to opravdano ustanovljuje napadnuta osuda ban. stola; — uvaživ, da prema tome nije u postupku počinjena niština po § 339. t. 2. grpp., kako se tuženi žale; — uvaživ, da se ima ureda radi paziti, da li koji parbeni predmet spada na mališni postupak; — uvaživ, da se u ovoj parnici radi o novčanoj tražbini, koja je po tužbovnom zahtjevu, ne računajući ovamo kamate i ostale parbene troškove ne nadilazi 500 D. pa se je stoga ova parnica po propisu § 1. toč. 1 sl. a) m. p. i po § 44. al. 2. zakona od 24. ožujka 1897. o pobijanju pravnih djela glede imovine insolventna dužnika imala provesti po maličnom postupku, što pako uslijedilo nije, pa stoga počinjena niština § 339. t. t. grrp., —

našao je stol sedmorice povodom ništovne žaobe i izvanrednoga previda tuženih mldbnih S. i F. J. obje donjosudne osude sa čitavim postupkom do tužbe ureda radi ukinuti i prvomolbenomu sudu naložiti, da na tužbu odredi raspravu po maličnom postupku i da zatim dalje po zakonu postupa. Troškove izvanrednoga previda sa ništovnom žaobom imadu snositi sami tuženici, jer nisu pravodobno prigovorili nadležnosti suda, a troškove protuizvedenja imade snositi sâm tužitelj, jer nije svoje tužbe podnio maličnomu sudu, pa su obje stranke same skrivile ove troškove.

Priopćio dr. Mih. Uroić, odvjetnik u Novoj Gradiški.

K tumačenju postupka u stvaranju osude obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote. Pobijanje takove presude pred redovitim gradjanskim sudom.

Osuda stola sedmorice od 19. studenoga 1926. br. 3695.

(Osuda sudb. stola u Zagrebu od 9. veljače 1926. br. 78421/gr., osuda banskoga stola od 4. lipnja 1926. br. 7958).

U usmeno raspravljenoj parnici tvrtke M. P. d. d. u Zagrebu protiv tvrtke P. i dr. iz Z. radi priznanja ništetnosti i nevaljanosti obraničke presude spp., u kojoj je

sudb. stol u Z. sudio: Tužiteljica tvrtka M. P. d. d. u Z. odbija se sa zahtjevom tužbe, da je tužena tvrtka P. i dr. u Z. dužna priznati, da je obranička presuda obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote od 21. lipnja 1922. Pr. 113-16-22, a izrečena na tužbu tvrtke P. i dr. u Z. protiv tvrtke M. P .d. d. u Z. radi 4,771.806 K 89 f. ništetna i nevaljana, te da se imade smatrati ukinutom, pa da je dužna naknaditi tužiteljici prouzročene parbene troškove za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Nasuprot imade tužiteljica tuženoj naknaditi parbeni trošak, po sudu obredjen sa 28.000 D, za 14 dana pod prijetnjom ovrhe; a

banski stol, povodom ništovne žaobe i priziva tužiteljice pobijanu prvomolbenu osudu uz zabačenje ništovne žaobe i otpućenje priziva potvrdio; našao je

stol sedmorice ništovnu žalbu tužiteljice tvrtke P. odbaciti, njezin izvanredni previd otputiti, te joj naložiti, da naknadi tuženoj tvrci P. i drugi trošak previdnoga protuizvedenja sa 4.245 D za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi osude banskog stola jesu slijedeći:

Pošto niština, predvidjenih u § 339. grpp. u postupku nema valja ništovnu žaobu tužiteljice zabaciti. U samoj stvari napadnuta prvomolbena osuda je opravdana po stanju spisa i po zakonu. Tužiteljica, koja tvrdi, da je pobijana presuda obraničkoga suda zagrebačke burze ništetna i nevaljana s razloga, što kod izricanja te presude nije sudjelovao obranik G. D., koji da naročito nije sudjelovao kod cjelokupnoga vijećanja i glasovanja, — imala bi tu tvrdnju obzirom na ustanovu § 104. grpp. i dokazati. Po tužiteljici u dokaz te tvrdnje ponudjeni svjedoci G. D., L. B. i M. M. iskazaše, istina, da je obranik G. D., nakon što su propisno odglasane prve dvije točke tužbenoga zahtjeva neko vrijeme samo debatirao o trećoj točki tužbenoga zahtjeva glede naknade efektivne štete nabavkom talijanskih lira, no da glede toga zahtjeva glasa svoga nije dao, već da se je prije toga, a nakon prepirke s obranikom O. W., udaljio. Ali kada se uvaži, da su svjedoci Š. P., O. W. i M. K., od kojih je prvi sudjelovao kao prav. tajnik zagreb. burze, drugi uz gore spomenuta po tužiteljici ponudjena tri svjedoka kao obranik, a treći M. K. kao pročelnik, suglasno iskazali, da je obranik G. D. i glede spomenute treće točke tužbenoga zahtjeva odglasovao, a da se je udaljio istom onda, kada je pročelnik radi raspolovljenih glasova dao svoj glas, — tada se ponudjeni po tužiteljici dokaz glede ustvrdjenoga protupropisno obavljenoga vijećanja i glasovanja, jer se protuslovna kazivanja svjedoka medjusobno pobijaju, mora po § 160. grpp. smatrati neuspjelim, a to tim više, što je i po tuženoj ponudjeni i preslušani svjedok dr. M. M. posvjedočio u bitnosti ono, što i ostali po tuženoj ponudjeni i preslužani svjedoci. Istina, da iz izkaza svih preslušanih svjedoka proizlazi, da obranik G. D. nije bio prisutan kod vijećanja i glasovanja o parbenom trošku. No kada se uvaži, da su svi svjedoci

ujedno suglasno iskazali, da se po stalnoj praksi kod obraničkoga suda zagreb. burze ne pristupa glasovanju o parbenom trošku, već da iza vijećanja i odglasovanja u glavnoj stvari, pravni tajnik odmah sam pristupa obredjenju troška prema uspjehu parnice, a tako da je bilo i u nazočnom slučaju, a da se ne može uzeti, da je otsutnost obranika G. D. bila od štetnoga upliva na presudu o parbenim troškovima.

Nazor prvomolbenoga suda, da se s obzirom na ustanovu § 66. pravil. in fine ne smije upustiti u prosudjivanje, je li valjan posljedak navedenoga glasovanja kod obraničkoga suda, pa da stoga ne treba ni da dodje u priliku, da ocjenjuje iskaze saslušanih svjedoka, nije osnovan, jer se u nazočnom slučaju ne radi o prosudjivanju posljetka glasovanja kod obraničkoga suda već o tom, da li stoji tvrdnja tužiteljice, da svi obranici prema propisu § 17. pravilnika obraničkoga suda zagreb. burze nisu sudjelovali kod cjelokupnog vijećanja i glasovanja, a s dokazom glede te tvrdnje, kako je gore obrazloženo i navedeno, nije uspjela. Pošto je prizivna tegoba tužiteljice, da se prvomolbeni sud nije upustio u pitanje, imade li mjesta primjeni § 382. grpp. na presude obraničkih presuda, dovoljno oprovrgnuta prvomolbenim u tom pogledu navedenim razlogom, pak pošto su i parbeni troškovi s obzirom na trud, dangubu i narav parnice primjereno obredjeni, dočim za preboj istih važnoga razloga po zakonu nema, valja priziv tužiteljičin otputiti te u cijelosti potvrditi napadnutu osudu.

Razlozi osude stola sedmorice su slijedeći:

Ništovnu žalbu tužiteljice tt. M. P. valja odbaciti, jer ona u svojem pravnom lijeku ni ne ističe nijedne od ništavosti, predvidjene u § 339. grpp., a jer po spisima u postupku nižih sudova ništavosti nema, to se povodom toga pravnoga lijeka ne može postupati po § 343 grpp. U ovom parničnom predmetu valja lučiti dvoje.

1. Osudu obraničkoga suda zagrebačke burze od 21. lipnja 1927. br. 113—16—22 u dijelu, kojim se izriče presuda u glavnoj stvari; i 2. istu osudu u onom dijelu, kojim se izriče presuda glede parničnog troška.

Ad 1. Što se tiče obraničkoga suda zagreb. burze od 21. lipnja 1922. Pr. 113—16—22 u glavnoj stvari, ističe tužiteljica tvrtka M. P. d. d. u Z., da sudac obranik G. D. nije bio prisutan kod vijećanja i glasanja o trećoj točki citirane osude, po kojoj se tužiteljica sudi na naknadu štete u iznosu od 1,914.000 K., koja je tuženoj tvrci P. i dr. nastala nabavkom talijanskih lira. Zbog toga drži tužiteljica, da je cijela osuda burzovnoga suda ništava po § 339. 10. č. 1. grpp., jer obranički sud nije bio sastavljen, kako to propisuje pravilnik toga suda, pa da ju valja ukinuti. Kada tužiteljica postavlja tu tvrdnju i želi, da osudu burzovnoga suda obori, mora da tu tvrdnju prema propisu § 104. grpp. i dokaže.

Razmatranjem i proučavanjem iskaza svjedoka, na koje su pozvali što tužiteljica, da dokaže svoju tvrdnju, a što tužena, da dokaže protivno, dobiva se slijedeći rezultat: Tužiteljičinu tvrdnju potvrdjuje svjedok G. D. potpuno. Svjedok L. B. tvrdi, da je G. D. s njime zastupao mišljenje, da se tužba u tom dijelu glede štete, nastale nabavkom talijanskih lira, odbije, i da su se u toj debati porječkali svjedok D. i W., te da je D. u tom otišao iz vijećnice. Taj se svjedok B. ipak ne sjeća, je li se pročelnik K. pridružio mišljenju sudaca obranika tužiteljice, sada tužene tvrtke P. i dr., u prisuću G. D-a li nakon njegova odlaska. Svjedok M. M. tvrdi, da je obranik D. otišao iz vijećnice prije glasovanja, kada je vidio, da će prema raspoloženju obranika ostati u manjini, i da misli, da je tada dao svoj glas i pročelnik K., jer se je uzelo, da su glasovi raspolovljeni.

Nasuprot iskaza ovih svjedoka izjaviše svjedoci Š. P., O. W. i M. K. suglasno i apodiktično, da je obranik G. D. otišao iz vijećnice, kada je svršeno i vijećanje i glasanje o svim točkama osude u glavnoj stvari, a svjedok dr. M. M. je izjavio, da su o svim točkama osude u glavnoj stvari, pa i o naknadi štete za nabavu talijanskih lira, svi obranici i pročelnik kazali svoje više il manje obrazloženo mišljenje, što se je smatralo kao glas, i da je pročelnik K., još dok su svi obranici bili prisutni, kazao, da je zato, da se i u toj točki naknade štete za talijanske lire udovolje tužbi.

Kada se prouče iskazi ovih svjedoka, vidi se, da su četiri svjedoka potvrdila, da su svi obranici bili prisutni, kada se je raspravljalo i glasovalo o svim točkama osude burzov, suda u glavnoj stvari, dok protivno tvrdi samo svjedok

G. D.,.. jer se svjedok B. ne sjeća, je li se pročelnik K. pridružio mišljenju sudaca obranika tužene, dok je obranik D. još bio u vijećnici ili kada je već otišao, a svjedok M. m i s l i, da je on dao svoj glas, kada je D. već otišao. Konstatovavši ovako provedeni iskaz po svjedocima, pa ako se uz to uvaži, da po § 66. pravilnika obraničkoga suda zagreb. burze dolazi pročelnik u priliku, da glasa samo onda, ako su glasovi raspolovljeni, a pročelnik K. glasao je i po izjavama svjedoka L. B. i Mil. M. i o točki odštete prouzročene nabavkom talijanskih lira: ako se uvaži, da je po izjavama i te dvojice svjedoka i o toj točki debatirao i svjedok G. D. i da je bio za to, da se u tom dijelu tužba tvrtke P. i dr. odbije, onda i po izjavama tih svjedoka slijedi, da je i obranik D. o toj točki osude glasao, jer se inače ne bi moglo konstatirati, da su glasovi raspolovljeni i da treba pročelnik da glasa.

Medjutim, kada toga i ne bi bilo, stoji nedvojbeno, da su teženičini svjedoci sasma opredijeljeno potvrdili, da je i obranik D. glasao i o trećoj točki osude, pa ako se uvaži, da je na toj strani iskaz četvorice svjedoka, onda ne može biti nikakove sumnje, da su iskazi one trojice tužiteljičinih svjedoka pobijeni iskazima svjedoka tužene i da preko toga postoji još iskaz jednoga svjedoka tužene, koji tvrdi protivno od onoga, što hoće i mora tužiteljica da dokaže.

Prema tome nije tužiteljica uspjela,. da dokaže, da kod stvaranja osude obraničkoga suda zagreb. burze, a kod treće točke o naknadi štete, prouzročene tuženoj tvrci P. i dr. nabavkom talijanskih lira, nisu prisustvovali svi obranici i da o toj točki nisu svi glasali, te da nije udovoljeno propisima §§ 17., 65. i 66. pravil. obranič. suda zagreb. burze. Nije dakle ta osuda obraničkog suda ništava po toč 1. § 339. grpp., jer nije dokazano, da bi kod njenoga stvaranja obranici prekoračili bili granice svoje vlasti (§ 382. grpp).

Prema izloženomu banski stol je ispravno ocijenio iskaze gore navedenih svjedoka i primijenio propis § 160. grpp., te u obrazloženju svoje osude naglasio, da tužiteljica tvrtka P. i dr. nije uspjela sa dokazom, da kod vijećanja i glasanja o pobijanoj osudi burzovnoga suda u pogledu glavne stvari nije bio prisutan i obranik G. D. Za to u tom pravcu isticana tegoba izvanrednog previda tužiteljice nije opravdana.

Ad 2. Prema propisu § 71. pravilnika zagreb. burze, koji govori o troškovima, mora stranka podmiriti sve troškove, prouzročene protivniku parbenim činima, što ih je ona izazvala. Iznos tih troškova i pristojaba ima obranički sud o d r e d i t i i u v r s t i t i u osudu. Ako bi se koji trošak imao naknadno izlučiti, onda o tome ima obranički sud naročito odlučiti. — Iskazima svjedoka S. P., O. W., M. K., L. B. i dra M. M. je potpuno dokazano (§ 158. grpp.), da je kod obraničkoga suda zagreb. burze stalna praksa, da nakon odglasanja i stvorenoga zaključka o osudi u stvari glavnoj pravni tajnik obredi trošak prema uspjehu parnice i prema propisanoj tarifi i da obranici jednostavno to odobre. Tako da je bilo i u ovom konkretnom slučaju. Prema iskazima svjedoka O. W., M. K. i L. B. je dokazano (§ 158. grpp.), da su obranici po pravnom tajniku obredjeni trošak odobrili.

Neprijeporno je dapače po svima sedam svjedoka dokazano, da kod odlučivanja o naknadi troškova nije bio prisutan obranik G. D., dakle da su o toj točki osude odlučivali i odlučili samo četiri obranika.

Propis § 71. pravilnika, koji govori o troškovima, nalazi se pod zasebnim napisom i iza odjelka, koji govori o osudi i o načinu njezina stvaranja, i iza odjelka o povrati u predjašnje stanje. Taj § 71. govori, kako je gore istaknuto, i o načinu rješavanja pitanja troškova. U slučaju, kada se ne izlučuje iz naknade troškova nikakov specijalni trošak, u kojem slučaju ima obranički sud da odlučuje, onda obranički sud o d r e d j u j e iznos troška i uvrštuje ga u osudu. Kako će on taj iznos troška o d r e d i t i, to se u tom propisu § 71. ne kaže. Obranički sud kao vrst specijalnoga obraničkoga suda moći će po propisu § 1. trg. zak., da u tom pravcu i zavede odgovarajuću praksu ili običaj, koji ne će biti protiv zakona. Istaknuto je gore, da u tom pravcu postoji kod obraničkoga suda zagrebačke burze praksa, da troškove obredi pravni tajnik i da ih obranici odobre, te da je tako bilo i u ovom konkretnom slučaju. Da su se pak imali izuzeti od naknade koji specijalni troškovi, o čemu da bi imao po drugoj izreci § 71. pravil. odlučiti napose obranički sud, to ne tvrdi nitko. Isto se tako ne tvrdi, da u osudu obraničkoga suda uvršteni trošak ne odgovara onomu iznosu, koji je po obranicima odobren. Prema tomu način, na koji je odlučeno o trošku pobijane obraničke osude nije protiv pravilnika.

Okolnost ona, što kod odlučivanja o naknadi štete nije bio prisutan obranik G. D., nije štetno djelovala ni na tu izreku, a ni na samu osudu. — Iz gore navedenih iskaza svjedoka vidi se, da su sva četvorica obranika, preostalih nakon odlaska G. D-a, odobrila po pravnom tajniku obredjeni trošak. Iz toga slijedi, da obranik D., sve kada bi i bio prisutan i glasao protivno, ne bi mogao sam svojim glasom promijeniti rezultat odluke o naknadi parb. troškova. Odsustvo dakle njegovo nije djelovalo na izreku o parničnom trošku, ni na samu osudu na štetu tužiteljice tvrtke P. d. d. u Z.

Konačno tužiteljica tvrdi u svojem izvanrednom previdu, da je osuda i zbog toga ništava, što nije proglašena u prisutnosti svih obranika. No ni ta žalba njezina nije osnovana. — U § 67. stav. 1 cit. pravilnika kaže se, da osudu proglasuje pročelnik suda usmeno nakon svršetka rasprave. Tu se ali nigdje drugdje ne kaže, da svi obranici, koji su stvarali osudu, moraju biti prisutni, kada se osuda proglasuje, i da bi odsustvo kojega od obranika povadjalo za sobom ništavost osude. Zato odsustvo obranika D-a od proglašenja osude nije moglo uplivati na valjanost izrečene osude. S obzirom na to, što se u istomu § 67. al. 4. cit. pravil. kaže, ako s u d proglašuje osudu odmah nakon zaključka rasprave, da je dostatno, da se samo bitni razlozi navedu, valja istaći, da se taj propis bar gledom na gore rečeno ne može tumačiti inače, nego da se pod sudom razumijeva prema stav. 1. istoga §-a pročelnik, koji u ime suda kao njegov eksponent proglašuje osudu, dok se propis stav. 5. § 67. cit. pravil., da je pravna valjanost p r o g l a š e n j a osude nezavisna od parnice stranaka, odnosi samo na valjanost proglašenja osude, a ne i na osude same, i to samo s obzirom na stranke. To je valjalo naglasiti u pravilniku zbog samih stranaka, da one svojom odsutnošću ne bi zatezale ili i onemogućile proglašenje osude. To pak nema nikakove veze sa samom osudom, stvaranjem i sa valjanošću njezinom, niti se iz toga dade a contrario izvesti, da bi proglašenje osude u odsuću obranika bilo nevaljano, jer bi se takov zaključak protivio stav. 1. § 67. pravil.

Iz svih tih razloga saglasne osude nižih sudova nisu utemeljene ni na tumačenju i uporavljenju zakona očevidno pogrješnom, ni na predpostavi takovoj, koja bi bila protivna jasnom sadržaju spisa, a jer u njima n e m a o č i t e n e p r a v d e na štetu tužiteljice, valjalo je izvanredni previd njezin u pomanjkanju uvjeta §-a 335. grpp. po § 334. grpp. otputiti i osuditi ju po §§ 573., 582. i 583. grpp., da naknadi tuženoj trošak njezina protuizvedenja.

P r i o p ć i o J. M.

Za ovrhu na nekretnine na temelju rješenja upravne vlasti nadležan je redoviti sud, a ne dotična upravna vlast.

Rješidba stola sedmorice u Zagrebu od 21. lipnja 1928., br. 2.168.

(Odluka sudb. stola u Z. od 19. lipnja 1926. br. 53.189/gr., rješidba bans. stola od 13. travnja 1927. br. 21.065)

U ovršnom predmetu M. C. iz Z. po odvjetniku dru. I. P., ovrhovoditeljice, protiv J. P. banke d. d. iz B. po odvjetniku dru. A. M. i dru. H. W., ovršeniku, zbog sekvestracije zakupnine uz uvedenje sekvestra radi 20.203 D 20 p.i periodički svaki mjesec dospjelih 1.683 D 60 p., spp., u kojem je

s u d b e n i s t o l u Z. na temelju izvršne i pravomoćne **odluke gradskoga poglavarstva u Z. kao obrtne oblasti** od 19. svibnja 1926. br. 26047-III-1926. **dozvolio** zamoljenu ovršnu sekvestraciju zakupnine zgrade vlasništva ovršenice J. P. banke d. d. u B., Z. ulica R. broj 3-III. stubište, imenujući sekvestra u osobi dra. K. L., odvjetnika u Z., radi namirenja dužnih moliteljici M. C. do sada dospjelih obroka mirovine od ukupno 20.203 D 20 p. zatim svaki mjesec, počevši od 1. svibnja 1926. periodički plative mirovine od 1.683 D 60 p. sve do smrti moliteljice, te 30 D. pristojbe i takse gl. citirane odluke, troška ove molbe sa 1.036 D. obredjenog kao i daljnjeg ovršnoga troška, te zakupnicima naložio da

pod vlastitom odgovornosti ne smiju do daljenjega nikome plaćati zakupninu do imenovanome sekvestru, te za uvedenje sekvestra odredio dan 23. lipnja 1926. na lieu mjesta i obavu povjerio vlastitome izaslaniku; — a

banski stol povodom ništovne žaobe i utoka ovršnice pobijanu prvostepenu odluku skupa s činom obavljenoga na 23. lipnja 1926. uvedenja sekvestra ukinuo te ovrhovoditeljicu M. C. s njezinom molbom prim. 16. lipnja 1926. br. 53189 gr. odbio i uputio **na nadležnu obrtnu oblast,** te joj podjedno naložio, da utjecateljici naknadi trošak pravnoga lijeka sa D 500 u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe;

stol sedmorice, uvaživ, da je odluka gradskoga poglavarstva kao obrtne oblasti u Z. od 19. svibnja 1926. br. 26047, dostavljena J. P. banci d. d. dne 31. svibnja 1926. i da je providjena zaporkom, da je postala izvršnom, te da je sama ovršna molba sudu predana dne 16. lipnja 1926., dakle nakon roka, u kojem se je imalo odluci udovoljiti (§ 176. obrt. zak.); — uvaživ, da je ovršnom molbom zatražena sekvestracija zakupnine kuće ovršenice, to je za rješenje takove molbe nadležan samo redoviti sud (§ 49. sud.); — uvaživ, da se tome ne protivi ni ustanova § 438. toč. 4. grpp.; — uvaživ naime, da provedbena naredba k obrtnom zakonu luči utjerivanje novčane globe i troškova postupka od presude odštetnih tražbina, te za prve u § 110. odredjuje, da se ima postupati po zak. čl. XI. 1909., u koliko su pokretnine predmetom ovrhe, a za druge pak u § 111. odredjuje, da se imadu u smislu postojećih zakonskih propisa ovršiti; — uvaživ, da iz uporabe citiranih §§ 110. i 111. slijedi, da za ovrhu odštetnih tražbina, dosudjenih po obrtnoj oblasti, ne vrijedi ona stega, koja je propisana za utjerivanje novčanih globa i troškova postupka, pa je stoga vjerovniku prosto ili tražiti podmirbu iz dužnikovih pokretnina i to putem administrativne ovrhe ili iz dužnikovih nekretnina ili plodouživatka putem redovitog suda; — uvaživ, da se radi o podmirenju veće tražbine, te da zakupninu plaća više stranaka i da će to potrajati kroz više mjeseci, to je u smislu § 482. grpp. prvostepeni sud opravdano imenovao sekvestra;

našao je žaobu ništovnu M. C. odbaciti, a povodom njezinog previdnoga utoka preinačiti pobijanu rješidbu banskoga stola i uspostaviti onu prvostepenoga suda. — Trošak pravnoga lijeka se obreduje sa 600 D i nalaže platež J. P. b. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Priopćio **dr. I. P.**

Prigovor nenadležnosti, stavljen doduše na prvome ročištu, ali na koncu, iza danoga već u meritumu odgovora, jest prekasno podnesen.

Rješidba stola sedmorice od 27. lipnja 1928. br. 2853.

(Odluka sudb. stola u Z. od 17. veljače 1927. br. 88.247/gr.; rješidba bans. stola od 3. kolovoza 1927. br. 18.619).

U usmeno raspravljenoj parnici A. M., posjednika iz Z., po odvjetniku dru. O. K. tužitelja, protiv Z. g. p. z. n. i p. g. u Z., po predsjedniku A. E., inžiniru iz Z., po odvjet. dru. O. E., tužene, zbog 2.000 D spp., u kojoj se je

sudbeni stol u Z. izjavio nenadležnim, dokinuo cijeli postupak, vrativši tužitelju tužbu, prim. 5. studenoga 1920. br. 30.496/gr., uputom na nadležni kotarski sud, u području kojega se uporabština nalazi i podjedno naložio tužitelju, da plati tuženoj trošak za raspravu od 1868 D 50 p.; — a

banski stol povodom utoka tužitelja A. M. isti u pogledu glavne stvari otputio, i u tom dijelu pobijanu prvostepenu odluku potvrdio, no povodom istoga utoka uloženoga proti visini tuženoj dopitanog troška rasprave, u tom dijelu pobijanu odluku preinačio, i taj trošak snizio na 1046 D 50 p., ostavljajući istu odluku u nepobijanom dijelu netaknutom:

stol sedmorice, vidjevši, da bi istina po § 1. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. v. l.) za rješenje nazočnoga spora bio nadležan kotarski sud, u kotaru kojega se nalazi predmet uporabe jer je takov sud nadležan za svekolike parnice iz pogodaba uporabnih, a zahtjev se tužbe na povrat po tužitelju navodno plaćenoga poreza za tuženoga osniva baš na zakupnoj pogodbi; — ali vidjevši, da tuženi prigovor nenadležnosti sudbenoga stola u Z. nije stavio prije„ već tek na koncu, u samoj stvari danoga, odgovora na tužbu, dakle prekasno (§ 47. gr. sudov.);

našao je povodom previdnoga, pravije izvanrednoga previdnoga utoka tužitelja A. M. ukinuti obje suglasne odluke nižestepenih sudova, te u prvoj molbi postupajućemu sudu naložiti, da uskladni zapisnik ponovno uzme u pretres i po zakonu riješi. — Izreka o trošku pravnoga lijeka pridržaje se konačnom rješenju same stvari.

Priopćio **Vlad. Malvić,** vijećnik sudb. stola u Zagrebu.

b) Kazneno

Sama objektivna mogućnost, da se uspješno suzbije napadaj manje pogibeljnim oružjem i na drugi po napadača lakši način, nije još dovoljna za izreku o krivici po § 335 k. z.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., od 8., lipnja 1927., Kl. 189/27.

Stol sedmorice, odjeljenje B, u Zagrebu, kao kasacijoni sud, rješavajući u nejavnoj sjednici žalbu ništovnosti optuženog protivu presude okružnoga suda u Splitu od 1. listopada 1926. posl. br. Vr. 636/25—51., kojom je on proglašen krivim radi prekršaja po § 335 k. z., sa pristajanjem vrhovnoga državnoga odvjetništva, je presudio: Udovoljava se žalbi ništovnosti na osnovu § 5. zakona od 31. prosinca 1877. (l. d. z. 1878. br. 3), poništava se pobijana presuda u pogledu optuženoga, te se ova kaznena stvar upućuje na sada nadležni kotarski sud u Sinju, da ju u opsegu poništaja još jedared pretrese i donese presudu.

Razlozi: Presudni sud misli, da je optuženi M. P. djelovao u vršenju prava nužne obrane, ali ga proglasuje krivim prekršaja po § 335. k. z., jer smatra, da je pomenuti optuženik prekoračio granice nužne odbrane i to »osobito s obzirom na okolnost, da je on u svojoj kući mogao lako naći i upotrijebiti stoga manje pogibeljno oružje nego li je sjekira, te se svejedno mogao uspješno braniti, a da ne nanese tako teških posljedica, i što opet nije bilo nužno, da navali i tako ozlijedi sjekirom ne samo optuženoga J. nego i oštećenika, koji, iako je bio izmedju napadača, ipak nije dao tako ozbiljnoga i osnovanoga povoda tome, jer nije nikoga ozlijedio.

Iz ovoga se obrazloženje ne može sa stalnošću razabrati, da li presudni sud ispravno shvaća zakonske propise o prekoračenju nužne odbrane. Nije svako prekoračenje nužne odbrane kažnjivo po § 335, dotično po § 431 k. z. Prema propisu sadržanu u posljednjoj rečenici § 2. k. z. prekoračenje nužne odbrane pod uplivom straha, prepasti ili užasa kaznit će se prema naravi prilika konkretnoga slučaja kao nehatno krivično djelo prema ustanovama drugoga dijela k. z. (§§335 i 431). Sama objektivna mogućnost, da se uspješno suzbije napadaj manje pogibeljnim oružjem i na drugi način lakši po napadače, nije još dovoljna za ispriku o krivici po § 335 k. z., jer ta mogućnost postoji kod svakoga prekoračenja nužne odbrane, pa ipak zakon, kako rečeno, ne proglasuje kažnjivim prosto svako prekoračenje nužne odbrane. U naravi je nužne odbrane, da se od napadnutoga lica ne može tražiti, da on u času napadaja presudi pogibelj onako hladnokrvno, kako je presudjuje sudac u času sudjenja, jer se napadnuti nalazi u stanju uzbudjenja, prepasti, straha ili užasa, a djelovanje napadača sili ga na brzu odlučnu radnju. Prema tome se mora kazati, da je za presudjenje krivične odgovornosti napadnutoga lica u smjeru § 335 k. z. odlučno njegovo objektivno shvaćanje situacije, pa bi presudni sud morao uzeti još u pretres pitanje, da li je optuženi M. F. u prilikama, u kojima se deslo napadaj na njega i brata mu, pa da je on bio pod uplivom straha, ipak mogao uz veću pomnju uvidjeti da njegov čin odbrane nije potreban u onoj omjeri, u kojoj je izvršen. Jedino kada bi se na ovo pitanje na osnovu utvrdjenih činjenica moralo odgovoriti pozitivno, t. j. da je on to mogao uvidjeti, bila bi radi nestašice dužne pomnje opravdana izreka o krivici po § 335 k. z.

Žalbi ništavosti, koja ističe razloge ništavosti br. 9b i 10, ali u navedenoj smjernici u stvari iako ne po broju ističe i razlog ništavosti br. 9a § 281. k. p., nije se mogao odreći uspjeh. te budući da u pobijanoj presudi nisu utvrdjene one činjenice, koje se pri ispravnoj primjeni materijalnoga zakona moraju uzeti

za podlogu presude, pa je prema tome neminovna nova glavna rasprava, presudilo se u smislu § 5. nov. ka k. p., 1877. kao u enuncijatu. O.

Posudjivanje knjiga komunističke sadržine tvori komunističku propagandu u smislu čl. 1, br. 1 zak. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921. — Prekoračenje granice zakonskoga kaznenoga stavka može se pobijati samo sa žalbom.

Riešenje stola sedmorice, odj. B, od 8. lipnja 1927. Kl 170/27.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika Jerolima F. protiv presude okružnoga suda u Splitu od 23. travnja 1927. posl. br. Vr. 190/27-55, kojom je bio proglašen krivim zbog zločina po čl. 1. br. 1 zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921., Sl. Nov. br. 170 A, te zbog prestupljenja po § 103 k. z., pa stoga osudjen po članu 2. rečenoga zakona obzirom na § 35 k. z., nakon provedene javne rasprave po 1. stavu § 288 k. p. je presudio:

I. Ne udovoljuje se žalbi ništavosti, te je žalitelj dužan, da naknadi eventualne troškove kasacijonoga postupka, te taksenu pristojbu propisanu za žalbu ništavosti. — II. Ujedno je kasacijoni sud u nejavnoj sjednici, saslušavši vrhovno državno odvjetništvo, odlučio, da ne udovolji prizivu državnoga odvjetništva protiv izreke o kazni.

Razlozi: I. Žalba ništavosti, koja ističe razloge ništavosti br. 9a i b te 10. § 231 k. p. u pretežnom svojem dijelu pobija dokazanu ocjenu sudskoga dvora, što u kaznenom postupku nije dozvoljeno (§§ 258, 283/3 k. p.). Žalba pak nije osnovana, u koliko zastupa stanovište, da u optuženikovu djelu nema obilježja zločinstvu po članu 1. br. 1 zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretku u državi, iako se uzme, da je on posudio svjedoku M. knjige komunističkog sadržaja, jer da njegovo djelovanje nije išlo za time, da silom ili prevratom izmijeni stanje u državi.

Za komunističku propagandu je dovoljna već takova djelatnost, kojom se koga nagovara ili potiče, da pristane na komunizam, da se pridruži komunističkomu pokretu, pa da se time pridobiju nove pristaše ili uzdrže i ojačaju stare u svom uvjerenju. Razumije se pak po sebi, a to očigledno izilazi iz istoga zakona, pogotovo iz njegova člana 1., da ovaj pod komunizmom jamačno ne razumije čisto socijalnu i filozofijsku nauku o problemu jednakosti ljudi i zajednici produkcijonih sredstava, nego da ima u vidu onaj, danas aktuelni pokret, koji ide za tim, da ognjem i mačem ruši postojeći društveni poredak po primjeru Rusije i da ga zamijeni sovjetima, crvenom vojskom proletarskom diktaturom. Da taman ovako shvaća komunizam i optuženik, vidi se po sadržini spisa »Srp i čekić, Mladi boljševik, Savez komunističke omladine Jugoslavije, Dvije taktike i vojno pitanje proletarske revolucije«, što ih je on dao na čitanje, preporučivši mu, da gleda, da mu te knjige tko ne opazi. Budući, da se je po onome, što se naprijed spomenulo, već u toj djelatnosti ostvario pojam komunističke propagande, ma da i nije optuženik pri davanju knjiga izričito poticao na sve ono, što se navodi u čl. 1. rečenoga zakona, on se ogriješio o zločinstvo upisano mu u grijeh.

Red bijaše dakle ne udovoljiti žalbi ništavosti. — Izreka se o troškovima temelji na 2. stav. § 390 k. p.

II. Iz pobijane se presude ne može razabrati, kako je udarena kazna, osnovana u članu 2. zak. o zaštiti države i u § 35. k. z., koji se zakonski propisi jedini u njoj navode, dok se puštaju sasvim iz vida propisi člana 19. zak. o zaštiti države, zatim §§ 61. i 69. srp. k. z. Medjutim državno odvjetništvo nije uložilo žalbu ništavosti (§ 281. br. 11 k. p.), već je uložio samo priziv, pa stoga kao što i s razloga, što je povreda zakona, ako se desila, nesumnjivo se desila u optuženikovu korist, kasacijoni sud nema dalje da zalazi u pretres pitanja, da li presudni sud nije prekoračio granice zakonskoga kaznenoga stavka, već on ima da uzme u pretres uloženi priziv u granicama kaznenoga stavka, kako ga je primijenio presudni sud. U prizivu se pak iz spisa ove kaznene parnice ne navodi ništa, što bi opravdavalo povišenje udarene kazne, pa je kasacijoni sud stoga i s pogledom na skroz povoljne obavijesti, koje je o optuženikovu vladanju dao dušobrižni ured u Z., odbio uloženi priziv. O.

c) Trgovačko-mjenbeno

Kako imade prodavatelj povratiti kupovninu u slučaju §-a 365. trgovačkoga zakona.
Rješidba stola sedmorice od 19. svibnja 1927., br. 1394.

(Osuda kot. suda u B. od 20. prosinca 1923. br. 12.950/gr; osuda bans. stola od 4. kolovoza 1926. br. 16.377)

U parnici B. T. i M. d. d. u B., tužitelja, protiv tt. F. D. S., u W., tuženoga radi plateža 49.000 D spp., sudio je kotarski sud u B. po zahtjevu tužbe uz dužnost naknade parbenoga troška tužitelju u iznosu od 5.629 D 40 p.

Banski stol je povodom ništovne žalbe i priziva tuženika napadnutu nižu osudu preinačio i sudio: Tužena tt. D. S. u W. dužna je tužitelju B. T. i M. d. d. u B. s naslova povratka kupovnine platiti 560.000 njemačko-austrijskih kruna sa 5% kamatima od dana tužbe, t. j. od 11. travnja 1921. do isplate tekućima, odnosno na dan isplate toliku svotu dinara, koja je potrebna, da se nabavi ova svota njem.-austr. kruna sa kamatima, za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. — Parbeni se troškovi medju strankama prebijaju. — Trošak svojih pravnih lijekova ima nositi sama tužena.

Razlozi: U postupku nižestepenoga suda nema niština, predvidjenih u § 339. grpp. Moralo se je stoga ništovnu žalbu tuženičinu zabaciti. — Tuženičin prigovor nenadležnosti suda ne može se uvažiti s razloga u prvostepenoj osudi navedenih, pošto su oni osnovani na § 421. grpp. u savezu sa § 45 gradj. sudovnika.

Što se tiče pak glavne parbene stvari, to je nedvojbeno, da tužiteljica traži povratak kupovnine za ona dva vagona šinja, koje je od tužene kupila u W. za 560.000 njem.-austr. kruna, te koje je tuženoj platila, a za koji je iznos ona nju u svojim knjigama sa 196.000 D opteretila.

Pošto parbene stranke priznaju, da je taj posao medju njima razvrgnut, to je dužnost svake od njih, da povrati ono, što je primila (§§ 1447. o. g. z. i 365. trg. z.). Pošto je medju parbenim strankama neprijeporno, da je tužitelj platio tu kupovninu u W. sa 560.000 njem.-austr. kruna i da uopće nije bilo govora o dinarima, to je tužena dužna tu primljenu kupovninu i povratiti, jer se na ovaj slučaj ne može uporabiti propis §§ 988, 989 o. g. z., jer se ovi odnose lih na zajamske pogodbe.

Što tužitelj tvrdi, da je on tu svotu njem.-austr. kruna nabavio sa iznosom od 196.000 jugokruna, koje danas vrijede 49.000 D, ne može se uvažiti, jer ovdje nema zakonske podloge za preračunavanje novčanoga kursa, a osim toga tužene se ne tiče, kako je tužitelj do njem.-autsr. kruna došao, dok tužitelj niti ne tvrdi, da je on tu nabavu izveo po uputi i zahtjevu tužene, te uz njezino jamstvo za slučaj promjene tečaja.

Stih razloga valjalo je uz uvaženje priziva tužene nižestepenu osudu preinačiti i u glavnoj stvari suditi kao u tenoru ove osude. — Parbena trošak naprotiv valjalo je prebiti, a trošak svojih pravnih lijekova ima tuženica sama nositi, jer je tužitelj imao u svoju korist prvu osudu.

Stol sedmorice je našao ništovnu žalbu tužitelja B. T. i M. d. d. odbaciti, a povodom njegova previda preinačiti pobijanu osudu banskoga stola, te uspostaviti osudu prvostepenoga suda. Tužena tt. F. D. S. imade tužitelju naknaditi trošak previda od 500 D za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. — Time se rješava i previd tuženičin zbog izreke o parbenom trošku.

Razlozi: Ništovna žalba tužitelieva mora se kao neosnovana odbaciti, jer u postupku nižih sudova nije učinjena nijedna od ništavosti, predvidjenih u § 339. grpp. — Povodom tužiteljevoga previda mora se preinačiti pobijana osuda drugostepenoga suda, te uspostaviti osuda prvostepenoga suda s razloga u ovoj navedenih, koji su na sadržaju spisa i na zakonu osnovani, jer je tužena primila za naručenu željeznu robu (dva vagona obručnoga željeza) 560.000 Kr austr., za koje je tužitelj dao 49.000 D, a tužena nije tu naručbu ispunila, pak ima da vrati, što je tužitelj 25. studenoga 1920. u ime kupovnine dao to jest 49.000 D. Priopćio: **dr. Jos. Abramović**, odvjetnik u Brodu.

d) Upravno

Proračun gradskih općina, kojih rashodi prelaze D 3,000.000, imadu se bez obzira na visinu stope prireza slati na odobrenje ministarstvu financija preko velikih župana, a ne preko oblasnih odbora.

Riešenje držav. savjeta kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca od 24. velj. 1928. br. 5425.

Oblasni odbor zagrebačke oblasti pod br. 2519 od 16. veljače 1928. je podnio žalbu protivu rješenja ministra financija D. R. br. 13.683 od 8. veljače 1928., kojim je odredjeno, da gradske odnosno varoške općine, čiji rashodi proračuna prelaze 3,000.000 D., bez obzira na visinu stope prireza imaju svoje proračune slati na odobrenje ministarstvu financija preko velikih župana, a ne preko oblasnih odbora. Molio je da se ovo rješenje poništi.

Državni savjet u svom III. odjeljenju, razmotrivši navode u žalbi i rješenje ministra financija D. R. br. 13.683 našao je:

Po čl. 83. financ. zakona za 1927.-28. god. budgeta općina gradskih odnosno varoških, koje prelaze iznos od 3,000.000 D., odobrava ministar financija, da se ovakvi budgeti šalju preko velikih župana, karaktera je administrativnoga i nije u suprotnosti sa zakonima.

Sa izloženog, a na osnovu čl 122 zakona o oblasnim i sreskim samoupravam, državni savjet rješava:

da se žalba oblasnoga odbora zagrebačke oblasti odbaci.

Pitanje o otvaranju trgovačkih i obrtničkih radnja nedjeljom i svetkom do podne spada po zakonu o zaštiti radnika u nadležnost državne vlasti, pa uredba, donesena o tome u oblasnoj skupštini nema oslona u zakonu.

Riešenje držav. savjeta kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca od 30. svib. 1927. br. 14699.

Veliki župan zagrebačke oblasti svojim aktom od 14. travnja 1927. br. 23927 je podnio državnom savjetu na odluku po članu 66. zakona o obl. i srez. samoupr. uredbu oblasti zagrebačke od 4. travnja 1927. o otvaranju trgovačkih i obrtničkih radnja nedjeljom i svetkom do podne.

Državni savjet je razmotrio mišljenje velikoga župana i spomenutu uredbu, pa je našao, da je ona policijske prirode i da obradjuje predmet, koji zakonom o zaštiti radnika spada u nadležnost državne vlasti. Prema stavu 3 čl. 64 z. o obl. i srez. samoupr. oblasna pak skupština je ovlaštena, da u granicama svoje nadležnosti može sama razradjivati zakonske odredbe, u koliko je to potrebno radi primjene zakona, što sa spomenutom uredbom nije slučaj. — Stoga, a na osnovu čl. 103. ustava, čl. 4. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima i čl. 66. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi, državni savjet rješava:

da uredba o otvaranju trgovačkih i obrtničkih radnja donesena u oblasnoj skupština zagrebačke oblasti dana 4. travnja 1927. nema oslona u zakonu.

Uredba zagrebačke oblasti o gradjevnom redu za seoske općine nije osnovana na zakonu.

Riešenje drž. savj. kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca od 23. lipnja 1927. br. 20625.

Veliki župan zagrebačke oblasti svojim aktom od 25. travnja 1927. br. 23759 je podnesao državnom savjetu uredbu zagrebačke oblasti o gradjevnom redu za seoske općine na odluku po čl. 66. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi.

Državni savjet na svojoj općoj sjednici je razmotrio gornju uredbu i mišljenje velikoga župana, pa je našao, da uredba nije osnovana na zakonu. Citirana uredba uopće dijelom mijenja, a dijelom ukida gradjevni red za ladanje izdan naredbom bivše zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju od 25. lipnja 1900. br. 35499. koji je imao zakonsku moć i koji po čl. 134 ustava važi još i danas na području svih oblasti, koje su osnovane na teritoriju bivše kraljevine Hrvatske i Slavonije. Kako se pak po čl. 64. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi uredbom može samo razradjivati, a ne mijenjati i ukidati zakonska odredba, to je gornja uredba protivna zakonu. — Sa izloženoga a na osnovu čl. 103. ustava, čl. 4. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima i čl. 66. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi državni savjet rješava:

da uredba zagrebačke oblasti o gradjevnom redu za seoske općine nije osnovana na zakonu.

Sva ova rješenja drž. savjeta je priopćio dr. Dragutin P a v l i n i ć, odsječ. savj.

† Jovan Avakumović

Dne 2. kolovoza t. g. je preminuo u Rogaškoj Slatini jedan od najistaknutijih i najstarijih pravnika u našoj državi Jovan Avakumović.

Pokojnik je svršio pravne nauke u Njemačkoj. Iz početka je služio u sudskoj i policijskoj službi. Po riečima Slob. Jovanovića u Narodnoj enciklopediji je bio jedan od najčuvenijih beogradskih odvjetnika naročito u kaznenim stvarima. Brzo se istaknuo kao osobito dobar i temperamentan govornik. Njegova govornička nadarenost ga je učinila glasovitim parlamentarcem. Godine 1880. je bio ministar pravde; od god. 1881.—1887. član kasacijonog suda, god. 1887 opet ministar pravde. Pod ustavom od god. 1888. bio je vodja liberalne opozicije u Skupštini, a 1892. predsjednik ministarstva sa portfeljem ministra inostranih djela. Pod ustavom od god. 1901. je bio opet vodja liberalne opozicije u Skupštini, pa onda predsjednik revolucijonarne vlade, pod kojom je bio izvršen izbor blagopokojnoga Petra Karadjordjevića za kralja i povraćen ustav od god. 1888.

Zadojen je bio idejama njemačkih kriminalista. Napisao je mnogo rasprava iz kaznenoga prava. Glavno mu je djelo »Teorija kaznenoga prava«. U »Braniću« organu udruženja odvjetnika u Beogradu nalazimo u broju mjeseca kolovoza lanjske godine njegovo mišljenje o smrtnoj kazni, koje pokazuje moderno shvaćanje toga sijedoga pravnika. Evo što u glavnom veli: »Još za vreme moga školovanja slušajući slavne profesore kaznenog prava u Heidelbergu Mittermeiera i u Berlinu Bernera stekao sam ubedjenje, da treba ukinuti smrtnu kaznu. Ovo ubedjenje ostalo je kod mene nepromenjeno i do danas. Da treba ukinuti smrtnu kaznu ima mnogo i neoborivih dokaza: čovječnosti, plemenitosti i opšte pravde. Nu jedan glavni razlog protiv smrtne kazne jest sledeći: Država nije dala život čoveku. Zato ona nema prava ni oduzeti mu život putem smrtne kazne, pa ma kakvu krivicu da je učinio. Sa osudom na lišenje slobode stoji drugačije. Država garantuje svakom čovjeku slobodu u granicama zakona. Dosljedno tome država ima pravo lišiti slobode svakog koji se ogreši o zakone pravde. Ovako izdržavanje kazne i lišenje slobode koliko je vršenje pravde u tom pogledu toliko je i jedan jak razlog protiv smrtne kazne... Ja sam dakle za to, da se u naš novi kazneni zakon ne unese smrtna kazna kao nečovječna, nepotrebna i nepravedna... Što se tiče »obima« smrtne kazne, ako naš novi kazneni zakon zadrži smrtnu kaznu, mora ju ograničiti samo na ubijstva sa predomišljajem... Nisam za izvršenje smrtne kazne ni streljanjem ni vešanjem, kao što predvidja naš novi kazneni zakon, ni giljotinom, kao što je u Francuskoj. Svi ti načini često su dali dokaze i pojave varvarstva i grozote, a prva dva načina i još mučenja osudjenika ponavljanjem izvršenja kazne. Naprotiv ako novi zakon zadrži smrtnu kaznu, u tom slučaju izvršenje smrtne kazne treba da bude elektricitetom kao u Americi. — Izvršenje smrtne kazne elektricitetom isključuje one pojave grozote varvarstva i mučenja osudjenika...« — Ovako moderno shvaćanje ne nalazimo zaista gotovo ni kod najmodernijih pravnika!

Pokojni A v a k u m o v i ć bio je sklon mladjim pravnicima, te ih je rado i najpripravnije u znanstvenim nastojanjima potpomagao. Neka mi je dozvoljeno iznijeti jedan primjer rijetke susretljivosti čovjeka u 87. godini života. Povodom jednoga interesantnoga pravnoga pitanja po zakonu o štampi, o generaliziranju u parnicama po zakonu o štampi obratio sam se u pripremnom stadiju jedne svoje znanstvene radnje za stručno mišljenje i na pokojnoga Avakumovića, koji mi je u 78. godini svojega života poslao vlastoručno pisano ovo svoje stručno mišljenje:

»Drugi odeljak čl. 55. zak. o. št. razume se ovako:

1. Prema onom licu iz reda fizičkih ili pravnih lica, za koga je optuženi dokazao istinitost svoga navoda, ne postoji kažnjivo delo klevete po odredbi § 211 kazn. zakona, a i uopšte po pojmu klevete. Stoga sud odnosno toga lica ima optuženog da oslobodi ne samo kaznene odgovornosti, već i od svih istih troškova.

2. Kad je u slučaju pod 1. utvrdjeno: da se napis optuženog ne odnosi na prijavljene privatne tužioce već na drugo lice iz istoga reda fizičkih ili pravnih osoba, onda sud ima i po tužbi tih privatnih tužilaca optuženoga da oslobodi, svake kaznene odgovornosti. Ovo sud ima da uradi zato, što je prema tim privatnim tužiocima i sama mogućnost klevete i s k l j u č e n a onim dokazom, da je d r u g o l i c e iz istoga reda učinilo djelo u napisu optuženog iznešeno, — ili drugim riječima, što inkriminirani pasus n e d o d i r u j e pojavljene privatne tužioce.

3. Nu čl. 55. zak. o št. ima prazninu. U njemu se ne kaže, da li će u slučaju pod 2. sud optuženog osuditi na plaćanje sudskih troškova, pojavljenim privatnim tužiocima? Ovu prazninu čl. 55. sud je dužan popuniti poznatim opštim pravnim načelom: »Neumjestni prouzrokovač štete ili troškova, dužan je naknaditi«. Popunjavanje te praznine čl. 55. nije proizvoljno nedopušteno, jer je to pravno načelo unešeno u zakone naprednih država uopšte.

A posebice to načelo vidimo u §§-fima 800, 801 našeg gradj. zakona. Tako isto i §§-i 250 i 296 našeg kaznenog postupka govore o tim troškovima.

Stoga popunjavajući ovu prazninu čl. 55. zak. o štampi a zasnivajući to popunjavanje na pomenutim pravnim načelima i na odredbama pozitivnih zakona sud bi samo zadovoljio pravdu osudom optuženog, da u slučaju pod 2. plati sudske troškove; pojavljenim privatnim tužiocima.

Ova osuda optuženoga na plaćanje troškova potpuno je umjesna po tom, što je optuženi svom napisu dao opšti oblik proti izvjesnog reda fizičkih ili pravnih lica, te je tim privatne tužioce, koji pripadaju istom redu izazvao, da ga tuže i izlažu se troškovima za odbranu svoje časti i ugleda.

Nemam ništa protiv Vaše... namjere, da moj odgovor upotrebite u Vašoj raspravi, koju spremate za štampu.«

Nije naša namjera, da iznesemo ovdje sve značajne govore i svekoliko djelovanje pokojnoga Avakumovića. No ne možemo a da ne istaknemo neobično interesantan program rada njegove vlade, koja je bila obrazovana 20. svibnja 1903 i to do 12. lipnja 1903. kao privremena, a zatim do 21. rujna 1903. kao redovita. Kao političar iznio je u programima i govorima mnogo zdravih i lijepih ideja, koje su pokazivale njegovu političku mudrost. Osim toga poznat je bio u politici upravo legendarni takt pokojnoga Avakumovića, kojim je u neobično teškim časovima ravnao državom, kako mu je to sa sličnim riječima priznao na veličanstvenoj sahrani u Beogradu u svojem posmrtnom slovu Pera Marković, ministar šuma i ruda.

Neka je slava Jovanu Avakumoviću! **Dr. Josip Vesel** (Sarajevo).

Društvene vijesti

† **Stj. Radić.** — Povodom smrti neprežaljenoga Stj. Radića je Prav. druš. poslalo sažalnice njegovoj udovi i vodstvu Hrvatske seljačke stranke, kojoj je pokojnik bio predsjednikom. Na sprovodu prisustvovali su uz predsjednika dra A. Veronu i urednika »Mjesečnika« dra Edu Lovrića još i drugi članovi odbora, koji su onda bili u Zagrebu.

Smrt Stjepana Radića bila je komemorirana u sjednici upravnog odbora Pravničkog društva, održanoj dne 4. rujna t. g. Predsjednik gosp. dr. Verona, otvarajući sjednicu, sjetio se toplim riječima pokojnikovih zasluga za narod, državu, posvjetu i pravo. Na prijedlog predsjednika zaključeno je, da Pravničko društvo u znak pieteta doznači D. 2000 zakladi za siročad pokojnoga Pavla Radića i dra. Gjure Basaričeka i još drugih D. 2000 dekanatu pravnoga fakulteta u Zagrebu, da s tom svotom raspoloži u korist jednoga ili više ponajboljih djaka iz seljačke porodice.

Dr. Josip Silović je navršio dne 8. rujna o. g. 70-tu godinu svoga života, sačuvavši kod toga potpunu duševnu i tjelesnu svježinu. Namjeravalo se sa više strana taj ne baš česti dogadjaj u životu jednoga čovjeka proslaviti osobito svečano, ali radi današnjih prilika i na izričitu želju jubilarca svedena je proslava u najskromnije granice. Njemu u čast osnovana je tom prigodom zaklada za siromašnu i zapuštenu djecu, a Šilović, dosljedan sebi čovjeku rada i djela, najviše je doprinesao svojim ličnim nastojanjem, da je ta zaklada dosegla znatnu svotu. Što je dr. Šilović Pravničkome društvu i »Mjesečniku«, ne treba isticati, jer je to svakome pravniku dobro poznato. Naše društvo izabralo ga je u svoje vrijeme začasnim članom i time mu odalo najveću počast, koju mu ono može dati. I tako prigodom sedamdeset-godišnjice nije nam preostalo drugo nego da mu ponovimo izraz našeg velikog štovanja i naših iskrenih i najboljih želja. U slijedećem broju »Mjesečnika« izaći će članak posvećen Šiloviću iz pera njegova nasljednika na profesorskoj stolici i člana upravnog odbora Pravničkoga društva gosp. dra. Stanka Franka.

Kongres pravnika odnosno njegova skupština, zakazana za 3.—5. listopada t. g. u Skoplju, ne će se održati radi tehničkih poteškoća. Stalni odbor Kongresa pravnika na svojoj sjednici, održanoj u Zagrebu 9. rujna t. g., je zaključio jednoglasno, da se skupština odgodi za proljeće 1929., kada bi se, prema ranijoj odluci isto u Skoplju imala održati. Kako svi referati za Spomenicu nisu još ni do danas gotovi, imaju se oni spremiti i dostaviti najkasnije do 1. prosinca t. g. Novac poslan za jesenju odgodjenu skupštinu pridržati će se za onu u proljeće, u koliko tko ne zatraži izrijekom, da mu se novac odmah vrati.

Literatura

Revue internationale de la théorie du droit. — Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts. — Ovaj zaslužni časopis, koji izlazi uz suradnju učenjaka iz svih strana svijeta na francuskom i njemačkom jeziku u Brnu (»Mjesečnik« 1928, ftr. 40.), navršio je svoju drugu godinu i nadalje obećaje najljepše uspjehe. Četiri sveska druge godine 1927./28. donijeli su ove rasprave:

P a g a n o (Rim), Personnalité juridique et représentation légale de l'incapable; — M e z g e r (Marburg a/Lahn), Recht und Erfahrung; — V e r d r o s s (Beč), Völkerrechtsgemeinschaft und Bundesstaat!; — T a s i ć (Ljubljana), Le réalisme et normativisme dans la science juridique (nastavak rasprave iz prošle godine, vidi o tome prikaz dra N. Katičića u »Mjesečniku« 1928., str 301.—303.); — S c h r e i e r (Beč), Eine französische reine Rechtslehre (Prikaz nauke švicarskoga učenjaka Roguina, koji je u mnogom pogledu prije blizu 40 godina razvio misli, što ih pokretači i najodličniji suradnici ove revije danas zastupaju); — K e l s e n (Beč), Naturrecht und positives Recht; — A n d e r s s e n (Berlin), Regulationssubjekte (predlaže novi naziv za subjekte, koji postavljaju ili skidaju državne organe); — L e d i g, Zur Erkenntnistheorie des unkörperlichen Gegenstandes; — L a d i ž e n s k i (Rostov), La dynamique et la statique dans le droit; — J o s s e r a n d (Lyon), Sur la relativité des droits; — M o o r (Segedin), Das logische im Recht; — T a s i ć, Duguit et les sociologues positivistes; — W e y r (Brno), La doctrine de M. Adolphe Merkl; — U r m a n (Krakov), Zur Kantschen Rechtsphilosophie. — Osim tih rasprava donosi svaki broj literarne objave novo izašlih djela i rasprava.

I ako priopćene rasprave — posve naravno — pokazuju velike razlike i obzirom na svoj sadržaj i obzirom na shvaćanja pojedinih pisaca, jedna im je crta zajednička: originalni način obradjivanja na temelju najnovijih istraživanja pravne znanosti. Kod toga se uvijek priklanja pažnja općim problemima. Tako n. pr. rasprava profesora Pagana, rješavajući jedno socijalno pitanje, donosi vrlo zanimljive opće poglede na teoriju pravnoga subjekta uopće. A da je takova metoda korisna i za dalji razvitak pravne znanosti upravo potrebita, najbolje dokazuju vrlo zanimljive, po svojem sadržaju toli različne rasprave prof. Ladiženskoga i Weyra. I sve druge rasprave pružaju čitaocu obilno pobude.

Krug suradnika, medju kojima nalazimo i ove godine ljubljanskoga profesora Tasića, proširio se na Poljsku, člankom U r m a n a o Kantovoj pravnoj filozofiji, pa valja želiti, da taj časopis i dalje napreduje u opsegu i u važnosti.

Dr. J. A.

Dr. Metod Dolenc, Zločinec iz prepričanja (Le criminel par conviction). Posebni odtisek iz Zbornika znanstvenih razprav L. VI. (1927.-8.). — Kod nas još malo obradjenu temu zločinaca iz uvjerenja je obradio u ovoj raspravi prof. dr. Dolenc poznatom temeljitošću i jasnoćom. Pisac traži poseban obzir kod kažnjavanja zločinca iz uvjerenja pa konstatuje, da taj poseban obzir manjka u osnovi jedinstvenoga kaznenoga zakona za našu državu. Budući da je i politički zločinac u vezi s delikventom iz uvjerenja, dotiče se pisac i prvoga predmeta.

Dr. Metod Dolenc, Odkod — vsobenjki. Ova raspravica je lijep prilog slovenskoj pravnoj povijesti.

Dr. Mihael Zobkow, Der Schutz des Landwirtes in der südslavischen Gesetzgebung. To je otisak rasprave, koja je izašla u svibanjskoj svesci »Zeitschrift für Ostrecht« u Berlinu. Raspravica je informativne naravi, namijenjena poglavito vanjskim pravnicima, ali i za naše je vrlo zgodan pregled naslovne teme. Kako se pisac bavio samo pozitivnim zakonima, nije spominjao razne projekte, kao na pr. onaj najnoviji o dugovanjima i zaduženjima zemljoradnika, o kojem je bilo govora u posljednjem dvobroju »Mjesečnika«.

Živojin M. Perić, Die politische Fortentwicklung des jugoslawischen Staates. — Ova raspravica je izašla u »Neue Züricher Zeitung« od 13. i 14. kolovoza t. g., ali je napisana još prije smrti Stjepana Radića i to rijetkom objektivnošću. Značajan je ovaj zaključni odlomak raspravice: »Indem wir uns nicht mit der rechtlichen Seite des Doppelmordes und der Mordversuche vom 20. Juni beschäftigen, eine Frage, welche selbstverständlich in die Zuständigkeit der Gerichte fällt, bemerken wir nur, dass diese Handlungen die Bedeutung und die Tragweite der gewöhnlichen Verbrechen überschreiten: sie sind ein Kennzeichen und ein Ausdruck des politischen und nationalen Geisteszustandes des jungen Staates in seinem zehnten Geburtsjahr, ein Geisteszustand, dessen Hauptursache, wenn nicht die einzige, muss man gut in der einheitlichen und zentralistischen Organisation des jugoslawischen Staates suchen. Aber musste man zu solchen Ereignissen wie jene vod 20. juni gelangen, um sich von der schlechten Grundlage dieses saatlichen Organisationssystems und von der Notwendigkeit einer Neugestaltung auf einer föderativen Basis (Bundesstaat) des serbisch-kroatisch-slowenischen Staates zu überzeugen?«

Svaštice

Nagrade za higijenske sastavke. — Škola narodnog zdravlja u Zagrebu treba za svoju higijensku propagandu štiva i dobrih ideja, podesnih za štampu, za filmsku obradbu i za ilustracije, iz oblasti cjelokupne higijene (ljudi i domaćih životinja), bilo u obliku literarno dotjeranom, ili u obliku nacrta ili ideje, udešeno sve bilo za djecu, bilo za odrasle, ali uvijek načinom i jezikom razumljivim i privlačivim za najšire slojeve.

Sastavci mogu biti velične i stila: bilježaka, listića, letaka, brošura ili knjiga pisani u obliku pouke ili novele, igrokaza, igre ili pjesme, u ozbiljnom ili šaljivom tonu, a treba da obradjuju ili pomažu prevenciju ili borbu protiv jedne krupne bolesti ili skupine bolesti, slabosti ili zlih navika.

Tko ima napisanih ili prevedenih djela i sastavaka, ili će ih napisati, ili ima tudjih, neka ih pošalje potpisanomu zavodu. Honorar za prihvaćenu radnju, iznosi 100 D po štampanoj stranici osmine. Ako je štivo osobito zgodno, dodat će se ovome još i posebne nagrade. Sastavci udešeni, ili prikladni za filmsku obradbu, nagradjuju se također posebno, kao što i djela osobito podesna za selo ili za djecu. Bit će nagradjeno i svako vrijedno upozorenje na već štampanu, a manje pristupnu i manje poznatu literaturu, domaću i stranu, na slike, kipove, crteže, ilustracije, grafikone itd., koji mogu poslužiti propagandi higijene.

Nagrade podjeljuje naročiti odbor, sastavljen od liječnika i književnika. Tkogod želi, da nešto u tom pravcu doprinese, neka se javi i dobit će usmeno ili pismeno potanje obavijesti i upute o onome, što treba da se naročito istakne ili obradi. — **Od škole narodnog zdravlja, odjeljenje za socijalnu medicinu,** Zagreb, Mirogojska cesta 4.

Preko Din 2000·-

potrošili smo za porto, tiskanice, kuverte itd. (ne računajući rad) prigodom slanja opomena članovima, koji nijesu namirili članarinu - do uključivo ove godine. Šteta za taj novac, koji bi se dao prištedjeti, kad bi članovi držali točniju evidenciju o plaćenoj članarini. Mi svake godine po dva puta, a napose u siječnju, prilažemo „Mjesečniku" uplatni list pošt. štedionice, pa kad bi ga članovi odmah upotrijebili, ne bi bilo zaostataka, a i neugodnih opomena odnosno reklamacija.

Molimo članove, neka uplaćuju članarinu putem pošt. štedionice

jer jer izravan inkaso skup, a i sporove, je li članarina plaćena ili nije, najlakše je riješiti u takvome slučaju, budući da je i bez potvrde, a na temelju samih izvadka računa pošt. štedionice, koje svakome reklamantu stavljamo na raspolaganje, moguće kontrolirati tko u sporu ima pravo.

Po §-u 4. pravila
‚Pravničkoga društva‘

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:
ako su suci ili javni činovnici D 30,
ako su odvjetnički perovodje D 60,
ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja D 120.

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Dalmatinska 4a), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva. Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. U tu svrhu priloženi su broju od mjeseca siječnja t. g. uplatni listovi, kojima neka se posluži svaki član, ako nije još podmirio zaostalu ili tekuću članarinu. Onome, koji što prije ne namiri bar zaostalu (prethodnih godina) članarinu, obustavit će se dalje dostavljanje „Mjesečnika“.

Pravi članovi dobivaju „Mjesečnik“ besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D 60.

Reklamacije za „Mjesečnik“ moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Dalmatinska 4-a.

Spisi za uredništvo „Mjesečnika“ neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Dalmatinsku 4-a.

TISKARA „MERKANTILE“ (GJURO JUTRIŠA I DRUGOVI), ZAGREB.